

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
MUITINĖS VEIKLOS KATEDRA**

EGLĖ AUGUSTINAITĖ

**LAISVOSIOS EKONOMINĖS ZONOS IR
JŲ STEIGIMO LIETUVOJE PRAKTIKA**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
doc. dr. V. Rimkus**

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
MUITINĖS VEIKLOS KATEDRA**

**LAISVOSIOS EKONOMINĖS ZONOS IR
JŲ STEIGIMO LIETUVOJE PRAKTIKA**

**Teisės magistro baigiamasis darbas
Teisės ir muitinės bei mokesčių institucijų veiklos programa(62101S119)**

**Konsultantas
lekt. K. D. Povilauskienė
2009 12**

**Vadovas
doc. dr. V. Rimkus
2009 12**

**Recenzentas
doc. dr. J. J. Gurevičienė**

**Atliko
Tmm 5-02 gr. stud.
E. Augustinaitė
2009 12**

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	7
1. LAISVOSIOS EKONOMINĖS ZONOS KŪRIMO APŽVALGA	9
1.1. Laisvųjų ekonominių zonų atsiradimo istoriniai aspektai	9
1.2. Laisvųjų ekonominių zonų klasifikacija pasauliniame kontekste	13
1.3. Pagrindiniai LEZ kūrimo tikslai, uždaviniai ir veiklos aspektai	16
1.4. Lietuvos ekonominė padėtis ir užsienio investicijų tendencijų charakteristika	18
2. LIETUVOS IR KITŲ EUROPOS VALSTYBIŲ LAISVŲJŲ EKONOMINIŲ ZONŲ TEISINIO REGLAMENTAVIMO LYGINAMOJI ANALIZĖ	23
2.1. Laisvųjų ekonominių zonų steigimo ir veiklos teisinis reglamentavimas Lietuvoje ...	23
2.2. Laisvųjų ekonominių zonų steigimo ypatumai Europoje	31
2.3. Laisvosios ekonominės zonos steigimo teisinė praktika Airijoje	36
2.4. Laisvųjų ekonominių zonų teisinis reguliavimas: Lietuvos ir Europos Sąjungos lyginamoji analizė	47
3. LAISVŲJŲ EKONOMINIŲ ZONŲ BEI JŲ STEIGIMO LIETUVOJE TEISINIO REGLAMENTAVIMO TOBULINIMO GALIMYBĖS	57
3.1. Airijos LEZ modelio pritaikymo Lietuvoje galimybės.....	57
3.2. LEZ steigimo Lietuvoje problemų ir perspektyvų analizė	61
3.3. Teisės aktų, reglamentuojančių ūkio subjektų veiklą LEZ, spragos ir teisinio reguliavimo gerinimo prielaidos	63
IŠVADOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	75
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	77
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	78

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Laisvųjų ekonominių zonų tipai ir klasifikavimas	14
2 lentelė. Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas (tūkst. litų)	21
3 lentelė. Pelno mokesčio tarifai	46
4 lentelė. Nustatytos kontrolės tipų laisvųjų zonų charakteristikos	55
5 lentelė. Mokestinės lengvatos kai kuriose ES šalyse	63

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lietuvos nominalaus BVP prieaugis 1998-2008 m. (%)	19
2 pav. Lietuvos skolos ir BVP santykis (proc.).....	20

SANTRUMPOS

LEZ – laisvoji ekonominė zona

ES – Europos Sąjunga

EB – Europos Bendrija

TUI – tiesioginės užsienio investicijos

LEPA – Lietuvos ekonominės plėtros agentūra

PPA (IDA) – pramonės plėtros agentūra (Airija)

PPO – pasaulinės prekybos organizacija

BVP – bendras vidaus produktas

ĮVADAS

Prieš keliolika metų, Lietuvai pradėjus savo integraciją pasauliniame ūkyje, teko ieškoti įvairių būdų, padedančių pritraukti vietinį bei užsienio kapitalą, kuriant naujas darbo vietas, skatinančių verslo vystymąsi. Sekant įvairių išsivysčiusių pasaulio šalių patirtimi, Lietuvoje buvo pradėtas laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) steigimas.

Laisvųjų ekonominių zonų terminologija pasaulinėje praktikoje labiausiai išpopuliarėjo paskutiniame XX amžiaus ketvirtyje. Dabartinį pobūdį jos įgijo praėjusio amžiaus 70-ųjų metų pradžioje pietryčių Azijos šalių regione. Neužilgo šios šalys buvo įvardintos „Azijos tigras“, o dėl aukščiausių pasaulyje jų ekonomikos vystymosi tempų ir milžiniškos ekonomikos pakilimo atsirado terminas „tigro šuolis“. Šiandien įvairiose valstybėse laisvosios ekonominės zonos traktuojamos kaip teritorijos, kuriose dėka įvestų bemuičių režimų, taip pat kitų ekonominių ir organizacinių reguliavimo priemonių, stimuliuojama tarptautinė ekonominė veikla, pritraukiant užsienio investicijas.

Laisvoji ekonominė zona (LEZ) – ūkinei, komercinei ir finansinei veiklai skirta teritorija, kurioje įstatymu nustatytos ypatingos ekonominės ir teisinės ūkio subjektų funkcionavimo sąlygos. LEZ gali būti apibūdinama kaip viena iš formų užsienio kapitalui pritraukti, gamybai ir eksportui skatinti, nedarbui mažinti, naujoms technologijoms, darbo bei valdymo metodams įsisavinti, regionų socialinei – ekonominei plėtrai užtikrinti, integracijai į pasaulinį ūkį spartinti. Ši verslo vystymo forma jau yra suradusi platų pritaikymą skirtingų savo išsivystymu, dydžiu ir tradicijomis šalių ekonomikose.

Sėkmingai funkcionuojanti LEZ turi tenkinti tokias iš svarbiausių sąlygų:

- LEZ turi būti patraukli investuotojams;
- LEZ turi būti geopolitiniu atžvilgiu patogioje vietovėje.

Lietuva kitų šalių kontekste yra vertinama kaip strategiškai patogi, nes yra Europos centre, jos valstybinės sienos ribojasi su keletu šalių (Rusija, Baltarusija, Latvija, Lenkija), turi savo jūrų uostą, per ją driekiasi rytų – vakarų geležinkelio bei magistraliniai keliai.

Patrauklumas investicijoms pirmiausiai asocijuojasi su teisiniu veiklos reglamentavimu – kaip konkreti valstybė įstatymais sudaro sąlygas vystyti veiklą, kokia tam skiriama mokesčių ir atskaitomybės našta. 1995 metų birželio mėnesį Lietuvoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, padėjęs pagrindą laisvųjų ekonominių zonų kūrimui Lietuvoje.

Lietuvos ekonominio ir politinio vystymosi kelias tam tikrose stadijose primena Airijos Respublikos vystymąsi. Abi šios šalys yra išgyvenusios kaimyniškų didžiųjų šalių „didžiojo

brolio“ įtaką, susidūrė su nacionalinės ekonomikos atgaivinimo situacija. Lietuva ir Airija panašios savo valstybės plotu ir gyventojų skaičiumi. Tokie veiksniai leidžia formuoti nuomonei, kad nedidelė ir ekonomiškai atsilikusi šalis, kokia buvo Airija, ir kokia priskiriama Lietuva, gali padaryti milžiniškus žingsnius tampant stipriu ir lygiaverčiu pasaulinės rinkos dalyviu.

Darbo hipotezė – LEZ Lietuvoje veikia neefektyviai.

Darbo tikslas: išnagrinėti Lietuvos laisvųjų ekonominių zonų steigimo ir veiklos praktiką teisiniu aspektu, įvertinti Lietuvos LEZ efektyvumą.

Darbo objektas: Lietuvos ir ES šalių laisvųjų ekonominių zonų veiklos teisinis reglamentavimas.

Darbo problema: ar LEZ steigimo ir veiklos teisinės nuostatos sukuria pakankamas paskatas užsienio investicijų pritraukimui.

Darbo uždaviniai:

1. aprašyti istorinius LEZ kūrimosi aspektus.
2. išnagrinėti įvairių šalių LEZ modelius, palyginant juos su Lietuvos LEZ modeliu.
3. išanalizuoti LEZ veiklą reglamentuojančius teisinius aktus.
4. išnagrinėti teisinius LEZ mokestinių lengvatų taikymo principus.
5. išskirti pagrindinius LEZ plėtros pritraukimo trikdžius.

Darbo metodai:

- mokslinės, teorinės ir periodinės literatūros analizė, padėjusi išsiaiškinti pasirinkto darbo objekto padėtį istoriniame, teisiniame, ekonominiame kontekste;
- dokumentų bei ataskaitų lyginamoji analizė – pirminių bei antrinių duomenų rinkimas. Šiame darbe dokumentai buvo naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai;
- empirinių duomenų chronologinė analizė – surinktų duomenų nagrinėjimas, siekiant patvirtinti arba paneigti darbe keliamą hipotezę;
- užsienio šaltinių apžvalga, autorių nuomonių lyginamoji analizė – ši analizė buvo naudojama siekiant nusakyti savo poziciją kitų autorių ir nagrinėjamąsios temos atžvilgiu.

1. LAISVOSIOS EKONOMINĖS ZONOS KŪRIMO APŽVALGA

1.1. Laisvųjų ekonominių zonų atsiradimo istoriniai aspektai

Laisvos ekonominės zonos (toliau tekste – LEZ) kuriamos tiek išsivysčiusiose, tiek ir besivystančiose šalyse, beje, ne tik naujų industrijų, bet ir gerokai žemesnio išsivystymo lygio šalyse. Pastaraisiais metais LEZ buvo įkurtos Rytų Europos šalyse, Rusijoje, Kinijoje. Esamuoju laiku skirtingi šaltiniai pasaulyje priskaičiuoja nuo 700 iki 1000 maždaug 30 skirtingų rūšių LEZ¹. Skirtingose pasaulio šalyse naudojami įvairūs „zonų“ pavadinimai, ir tai įtakojo daugybė „ekonominio zonavimo“ aspektų ir faktorių. Pvz. Kinijoje sutinkami pavadinimai tokie kaip „ypatinga ekonominė zona“, „ekonominio ir techninio vystymosi zona“, „industrinė naujųjų aukštųjų technologijų zona“, „pasienio ekonominio bendradarbiavimo zona“, „bemuitė zona“ ir taip toliau. Rytų ir Vakarų Europoje dažniau naudojami terminai „laisvoji ekonominė zona“, „laisvos verslininkystės zona“ ir kt. Todėl norint orientuotis šių zonų įvairovėje, svarbu apibrėžti, kas tai yra LEZ ir kaip jos klasifikuojamos.

Prieš apžvelgiant LEZ vystymosi istoriją, būtina paminėti, kad nėra priimtos vieningos nuomonės apie jų atsiradimą. Vieni tyrėjai teigia kad LEZ pirmtakai atsirado senovės Graikijoje. Kiti mano, jog LEZ ištakos siekia 1228 metus, Prancūzijos uoste Marselyje. Taip pat yra nuomonė, kad LEZ istorija prasideda XIX amžiaus pabaigoje, Vokietijoje, Hamburgo ir Bremeno miestuose. Rusų mokslininkai T.P. Danko ir Z.M. Okrut (1998) LEZ pradžią aprašė kaip vieną iš 1510 metų įvykių, kai ispanų konkistadoras Vasko Nunje de Balboa (*Vasco Núñez de Balboa*, 1475-1519) išsikėlė prie Panamos krantų, ir ties du vandenynus skiriančia sąsmauka, su savo bendražygiais įkūrė „komercinius uostus“, kuriuose pirmą kartą buvo vykdomi „muitiniai patikrinimai“². Tuo tarpu kai kurie mokslininkai mano, kad LEZ atsirado 1547 metais italų uoste Livorne, kuris pirmasis pasaulinėje istorijoje oficialiai vadinosi „laisvuju uostu“.

Šie ginčijami faktai įrodo, jog LEZ turi tikrai ilgą istoriją. LEZ vystymaisi glaudžiai siejosi su kapitalistinių šalių išorine prekyba, todėl galima būtų teigti, kad LEZ užuomazgos atsirado Europoje maždaug XVI amžiuje – pradinėje kapitalizmo vystymosi stadijoje: svarbiuose transporto mazguose arba uostuose buvo nustatyta atitinkama zona, kurioje buvo taikomas bemuitis režimas, stebimas muitinės. Tokių zonų įkūrimo tikslas buvo išorinės prekybos plėtimas, bei įplaukų didinimas vykdant lengvatines politikas, siekiant pritraukti užsienio

¹ Данько Т.П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: учеб. пособие / Данько Т.П., Окрут З.М. - М., 1998., P.4

² http://en.wikipedia.org/wiki/Vasco_N%C3%BA%C3%B1ez_de_Balboa [žiūrėta 2009-07-12]

valstybių laivus ir užsienio pirkliaus. Tarptautiniai investoriai tokias zonas laikė „investicijų rojumi“³. Pasaulinėje praktikoje tokios zonos nagrinėjamos trimis etapais, susijusiais su naujų LEZ tipų atsiradimu:⁴

1. *nuo XVI amžiaus iki XX amžiaus vidurio*. Šiuo periodu pagrindinėmis LEZ formomis buvo laisvieji uostai ir laisvosios prekybos zonos, kurios nuo XVII amžiaus plito daugelyje Europos miestų, pvz. Italijos miestuose Neapolyje ir Venecijoje, prancūzų mieste Diunkerke, Danijos mieste Kopenhagoje, portugalų mieste Bordo ir kituose. Iki XVIII amžiaus, sekant pasaulinės jūrų laivybos ir tarptautinės prekybos vystymusi, o ypač su kolonizavimo išsivystymu, LEZ plito iš Europos į kitas pasaulio šalis. 1704 metais Anglija savo koloniją Gibraltarą paskelbė laisvuju uostu. Vėliau dauguma svarbių uostų, užkariautų kolonistais, tokių kaip Adenas, Džibutis, Goa, Singapūras, Honkongas, Makao ir kt., tapo laisvaisiais uostais arba laisvosios prekybos zonomis. Apie 1920 metus Amerikos žemyne atsirado vietinės laisvosios prekybos zonos – pirmiausiai Urugvajuje, po to Meksikoje. JAV laisvosios prekybos zonos pradėjo kurtis vadovaujantis Laisvosios prekybos zonų įstatymu, priimtu 1934 metais. Pastaruju metu JAV pagal turimų LEZ skaičių užima pirmą vietą pasaulyje.

2. *60-tieji – 70-ieji XX amžiaus metai*. Šiuo periodu pagrindine LEZ forma tampa eksportinė – gamybinė zona. 1959 metais, Airijos oro uoste Šenone įkuriama, daugelio mokslininkų nuomone, pirmoji eksportinė – gamybinė zona. Šios zonos įkūrimo tikslas buvo įkurti papildomas 300 darbo vietų.⁵ Norėdama išsaugoti Šenono oro uosto veiklą, tuometinė Airijos vyriausybė ėmėsi priemonių: buvo pagerinta fizinė oro uosto būklė, įrengiant naujus pakilimo takus reaktyviniams lėktuvams, bei buvo įsteigta Šenono vystymo kompanija. Ši vyriausybė agentūra buvo atsakinga už Šenono regiono ekonominį vystymąsi, bei buvo įpareigota numatyti priemones, padėsiančias vystyti oro uosto bei viso regiono ekonominį potencialą. O štai 1966 metais Taivane atsiradusi zona pirmą kartą oficialiai buvo pavadinta „eksporto – gamybine zona“. Vėliau tokio pobūdžio zonos pradėjo greitai plisti daugelyje besivystančių šalių, kurioms aktyviai dalyvaujant tarptautinėje prekyboje, buvo reikalinga ne tik vakarietiška produkcija, bet ir išsivysčiusių šalių kapitalas bei technologijos. Staigus eksporto – gamybinių zonų paplitimas besivystančiose šalyse atsiliepė į eksportą orientuotos pramonės

³ Данько Т.П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: учеб. пособие / Данько Т.П., Окрут З.М. - М., 1998., P.4

⁴ Ten pat

⁵ Šenono oro uostas buvo įkurtas 1935 metais, ir laikomas vienu seniausių tarptautinių oro uostų. Jo patogi strateginė padėtis ilgą laiką lėmė ekonominę sėkmę, nes pradėjus reguliarius transatlantinius skrydžius, šiame oro uoste vyko transatlantinių skrydžių lėktuvų nutūpimas ir papildymas degalais. 1948 metais Šenono oro uostas tapo pirmuoju pasaulyje laisvu nuo muitų, jame buvo atidaryta pirmoji pasaulyje „duty free“ parduotuvė. Tačiau šeštojo dešimtmečio pabaigoje pasirodę reaktyviniai lėktuvai pakreipė Šenono oro uosto reikalus į blogą pusę – nebebuvo būtinybės nutūpti tranzitiniame oro uoste pasipildyti degalais, ir oro uosto veiklai iškilo reali grėsmė.

vystymosi strategijai šiose šalyse. Šis žaibiškai plintantis reiškinys turėjo didžiulę įtaką tradiciniams laisviesiems uostams ir laisvosios prekybos zonoms, kurie pradėjo labiau kreipti dėmesį į kapitalo pritraukimą surinkimo – apdorojimo pramonės vystymui, pvz. po 70-ųjų metų Vokietijos laisvuosiuose uostuose Hamburge ir Bremene buvo įkurtos naujos zonos, kur buvo apdorojama lengvosios pramonės produkcija ir vystoma laivų montavimo pramonė.

3. *nuo 80-ųjų metų iki šių laikų.* Šį laikotarpį charakterizuoja LEZ imlumas moksliniams pasiekimams, ir pagrindine LEZ forma tampa mokslinė – technologinė zona. Nors pirmoji mokslinė – technologinė zona atsirado 1951 metais (Silicio slėnis prie Stenfordo universiteto, Kalifornija, JAV), bei 1957 metais įkurtas Mokslo miestas Novosibirske (buvusios TSRS teritorija), tačiau tik 70-ųjų metų pabaigoje mokslinės – technologinės zonos akivaizdžiai buvo susietos su eksporto – gamybinių zonų elementais, ir pradėjo greitai vystytis. 80-tais metais pagal programą „Technopolis“ Japonijoje buvo įkurta apie 20 mokslinių – technologinių zonų, Olandijoje 1985 metais jų buvo 45, Vakarų Vokietijoje – 50, o Didžiojoje Britanijoje – 25 mokslinės – technologinės zonos. Stambiausiame Japonijos technopolyje „Cikuba“ darbuojasi apie 145 tūkstančius darbuotojų, o didžiausiu laikomame technopolyje „Silicio slėnis“ veikia apie 3000 aukštųjų technologijų įmonių, mokslinius tyrimus atlieka bei mikroelektronikos techniką gaminą apie 700 tūkst. aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų.

Specialistų teigimu, daugelis LEZ-ų praėjo kelią, pradėdami savo transformaciją nuo sandėlių ir transportavimo zonų iki eksporto – gamybinių, vėliau ir iki kompleksinių zonų.

Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1990 metais, Lietuva pradėjo savarankišką ekonominio ir politinio vystymosi kelią. Kaip mažai valstybei, turinčiai labai ribotą ir nedidelį gamtinių resursų kiekį, pagrindiniu ekonominiu varikliu galėjo tapti savos produkcijos prekyba užsienio šalyse – eksportas. 2001 metais Lietuva tapo Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) nare.

PPO buvo įkurta 1995 metais, pakeitusi nuo 1947 m. pasaulinę prekybą reguliavusį GATT. PPO yra viena svarbiausių šiuolaikinio pasaulio globalių tarptautinių organizacijų, besirūpinanti, kad šalys narės plėtotų prekybą pagal tarpusavyje sutartas taisykles, įgyvendinant du svarbiausius tarptautinės prekybos nediskriminavimo – didžiausio palankumo statuso ir nacionalinio statuso – principus. Šalių narių vyriausybės įsipareigoja suderinti užsienio prekybą ir jos politiką reglamentuojančius nacionalinės teisės aktus su PPO sutarčių nuostatomis ir griežtai jų laikytis. PPO sutartimis siekiama dviejų pagrindinių tikslų: šalinti kliūtis, trukdančias laisvai plėtoti prekybą, ir sukurti efektyviai veikiančią tarpvalstybinių prekybos ginčų sprendimo mechanizmą.

PPO vadovauja Ministrų Konferencija, susirenkanti ne rečiau kaip kartą per dvejus metus, kurios metu yra aptariama kitų dvejų metų PPO darbotvarkė ir tolesnė veikla, reglamentuojant ir

liberalizuojant pasaulinę prekybą. Vienas pagrindinių PPO uždavinių – pasaulio prekybos liberalizavimas. Tuo pagrindu rengiami PPO derybų raundai, kurių dėka liberalizuojama pasaulio prekyba bei plečiama ir stiprinama daugiašalė prekybos sistema. 1986-94 m. vyko Urugvajaus raundas, kurio išdavoje buvo įkurta PPO, o šiuo metu jau vyksta 2001 m. lapkričio mėn. Dohoje vykusios PPO Ministrų konferencijos metu paskelbtas derybų raundas, kurio oficialus pavadinimas Dohos plėtros darbotvarkė (Doha Development Agenda) (raundas buvo planuojamas paskelbti Sietle, JAV 1999 metais, tačiau susitarimo pasiekta nebuvo, nepaisant to, derybos 2-ose srityse – žemės ūkyje ir paslaugų sektoriuje buvo pradėtos dar 2000 m.).⁶

Narystė PPO turi didelės įtakos Lietuvos prekybos politikai, nes būtina užtikrinti tik tokias prekybos priemones, kurios atitinka organizacijos reikalavimus, bei teikia galimybę derėtis dėl palankesnių prekybos sąlygų su kitomis šalimis, taip pat sudaro prielaidas Lietuvai dalyvauti darant įtaką pasaulinės prekybos procesams. Taip šalis sparčiau integruojasi į pasaulio ekonomiką.

Įstojimas į šią organizaciją paskatino naikinti daugelį priemonių, iki šiol ribojusių prekybą ir diskriminuojančių iš užsienio įvežamus produktus. Narystė PPO įgalino Lietuvą sukurti stabilią ir atvirą verslo aplinką, Lietuvos prekybai teikia stabilumo ir patikimumo, o tai itin svarbu mūsų prekybos partneriams bei investuotojams, taip pat skatina eksporto plėtrą – stiprina konkurenciją bei gerina verslo sąlygas.

1994 m. liepos 18 d. pasirašyta Lietuvos ir ES sutartis dėl laisvosios prekybos ir su prekyba susijusių dalykų. Sutartyje nustatyti abipusiai įsipareigojimai panaikinti visus importo maito mokesčius, eksporto maito mokesčius ir mokesčius, turinčius lygiavertį poveikį. Ši sutartis įsigaliojo nuo 1995 metų sausio 1 dienos.⁷

Laisva prekyba yra ypač svarbi tokioms mažoms ir atviros ekonomikos šalims kaip Lietuva. Užsienio prekyba suteikia galimybę įsigyti automobilius, elektronikos ir kitas prekes, kurios negaminamos Lietuvoje, arba kurių kokybė ir kaina netenkina vietinių vartotojų. Užsienio prekyba suteikia galimybę įsivežti vaisius ir daržoves, kurie neauga Lietuvoje, taip pat tuos gamtinius išteklius, kurių nepakanka valstybės reikmėms. Užsienio prekyba leidžia parduoti Lietuvoje užaugintus ir pagamintus produktus kitų šalių vartotojams, taip skatinant kitų šalių valiutos atėjimą į Lietuvą. Visos prekybos grandys yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, o laisvo jų funkcionavimo rezultatas – didelis vartojimo prekių pasirinkimas ir auganti šalies gerovė.

Lietuva, norėdama skatinti importo – eksporto judėjimą, o tuo pačiu didinti patrauklumą užsienio investicijoms, turėjo ieškoti būdų kaip plėsti gamybinės infrastruktūros tinklą, tobulinti tarptautinius transporto ir telekomunikacinius tinklus, vilioti užsienio investuotojus, 1992 metais

⁶ What is the WTO? http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm, [žiūrėta 2009-08-01]

⁷ Zavadzkiene D., Lietuvos užsienio prekyba ir maitų politika integruojantis į ES.

http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2005/Finansai/Zavadskiene%20Daiva.htm, [žiūrėta 2009-08-01]

pradėjo svarstyti apie mokestinių lengvatų taikymą užsienio investicijoms. O tai pasiekti ir įgyvendinti idealiausias būdas pasirodė laisvųjų ekonominių zonų įkūrimas, kuriose yra pakankamai didelis transporto ir prekių judėjimo srautas.

1.2. Laisvųjų ekonominių zonų klasifikacija pasauliniame kontekste

Kaip rodo pasaulinė ir istorinė praktika, LEZ buvo kuriami vienais ar kitais nustatytais tikslais, kurie buvo nukreipiami kilstelėti gerovės kartelę ne tik pačiose zonose, bet ir visos šalies teritorijoje. Prie tokių tikslų priskiriama: išorinės prekybos aktyvizavimas, eksporto apimčių padidinimas, papildomų darbo vietų sukūrimas, pramoninės gamybos stimuliavimas, užsienio investicijų pritraukimas į šalį, depresinių teritorijų atgaivinimas, tarpregioninių skirtumų išlyginimas. Šių tikslų siekimo priemonės dažniausiai būna vienodos – tai mokestinės ir muitinės lengvatos, skirtingos išlygos.

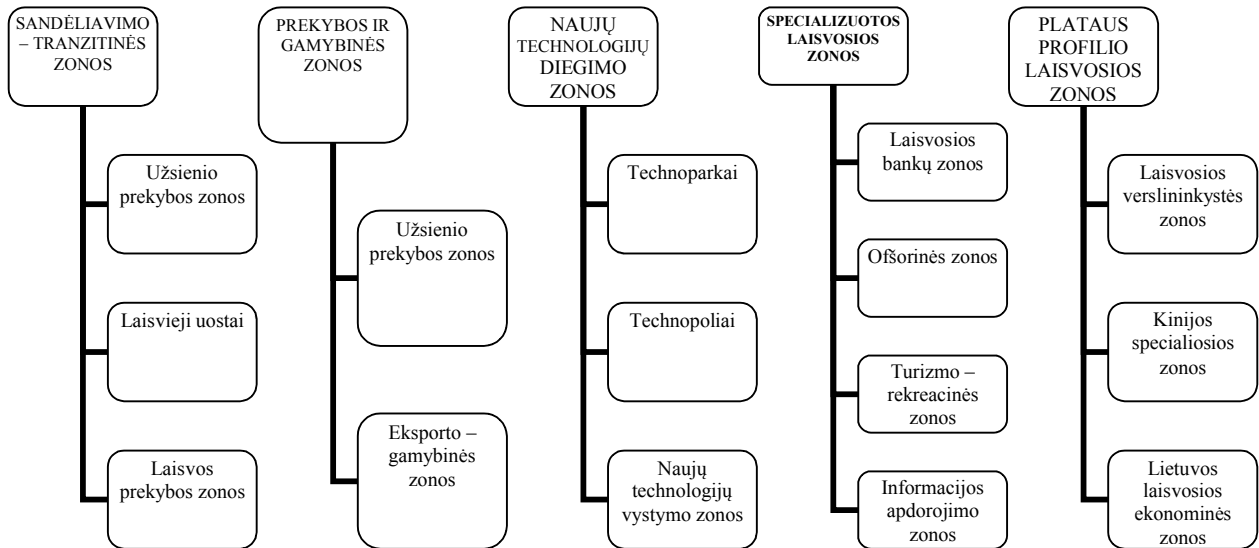
Tokie iš pažiūros unifikuoti tikslai neturėjo įtakos, kad būtų kuriamos identiškos ir vieno tipo laisvosios ekonominės zonos. LEZ, priklausomai nuo atitinkamos šalies geopolitinės padėties, socialinių sąlygų ir kitų veiksnių, turi daug atmainų, tačiau kai kurie autoriai siūlo jas visas sugrupuoti į kelias pagrindines formas (Čiarnienė, 1999; Basile ir Germidis, 1984):

1. Sandėliavimo – tranzitinės zonos;
2. Prekybos zonos;
3. Gamybinės zonos;
4. Naujų technologijų diegimo zonos;
5. Specializuotos laisvosios zonos;
6. Plataus profilio laisvosios zonos.

Šių formų smulkesnė klasifikacija pateikiama 1 lentelėje.

Stiprėjant konkurencinėms kovoms, sudėtingėjant socialinio – ekonominio vystymosi uždaviniams muitinis – juridinis laisvųjų prekybos zonų statusas tam tikrais etapais pradėjo pilnėti papildomais elementais. Viso to tikslas buvo kuo stipriau suaktyvinti kapitalo pritraukimą į materialinės pramonės sferą. Tokia laisvosios prekybos zonų evoliucija charakteringa visoms šalims, įskaitant ir išsivysčiusios pramonės, ir tai įtakoja laisvosios prekybos zonų transformavimą į eksporto – gamybines zonas.

1 lentelė. Laisvųjų ekonominių zonų tipai ir klasifikavimas

Sandėliavimo – tranzitinės zonos, teisėtai prisiimančios pirmųjų LEZ nuopelnus, yra vienos ir paprasčiausių ir seniausių LEZ formų, nes jų atsiradimas siekia XVI amžiaus Italiją. Ypatingai sandėliavimo – tranzitinių zonų steigimas suintensyvėjo XX amžiuje naujose industrinėse valstybėse pietryčių Azijoje. Tokių teritorijų funkcijos apima prekių įvežimą, saugojimą, rūšiavimą ir perkrovimą, papildomai jų neapdorojant ar neperdirbant. Pasitaiko atvejų, kai užsienio prekės nežymiai apdorojamos (perpakuojamos, keičiamos etiketės ir pan.) bei paruošiamos reeksportui. Šios zonos dažniausiai steigiamos prie strategiškai svarbių prekių gabenimo ir keleivių tranzito vietų – stambių vandens telkinių (jūrų, upių), oro uostų, geležinkelio mazgų, bei vadinamos laisvomis nuo muitų teritorijomis arba laisvos prekybos zonomis. Tačiau nežiūrint į aiškius privalumus, teikiamus muto lengvatų, taip pat į sutaupomas pridėtines išlaidas, pastarųjų zonų galimybės, vystant eksportinę pramonę, įtraukiant į tai nacionalinius, materialinius bei pajėgumų resursus, yra pakankamai ribotos. Tai ir paaiškina, kodėl šis LEZ tipas grynuoju pavidalu neišsikovojo ypatingo išplitimo šiuolaikinėje pasaulinėje praktikoje.

Eksporto – gamybinė zona gali būti apibūdinama kaip administraciniu ir (arba) geografiniu požiūriu apribota teritorija, kurioje galioja specialus statusas, leidžiantis laisvą importą įrengimų ir medžiagų, naudojamų eksportui skirtų prekių gamybai. Tokiai zonai yra būdinga tai, kad ji tuo pačiu metu užtikrina pastatų ir paslaugų, skirtų importuotų žaliavų ar pusfabrikačių perdirbimui į galutinį produktą, paprastai skirtą eksportui, buvimą. (Čiarnienė, 1999; Būda, Jaskėlevičius ir Novickas, 1989). Visų eksporto potencialo elementų, apimančių gamybos sferą, realizavimo

sistemą, marketingą ir pan., išsivystymo požiūriu, šis LEZ tipas atitinka daugumos šalių interesus, ir turi ypatingą reikšmę vystant tarptautinį darbo pasidalijimą. Produkcija, gaminama eksporto – gamybinėse zonose, išsiskiria aukštu konkurencingumu lygiu, nes tai pasiekti leidžia palyginti mažos gamybos išlaidos, kas įtakoja sėkmingą konkuravimą pasaulinėje rinkoje, nustačius žemas eksporto kainas.

Pasaulinėje rinkoje palaipsniui vystėsi tendencija konkuruoti ne mažiausiomis kainomis, o produkto kokybe, naujumu, moksliskumu ir novatoriškumu. Šių faktorių vystymasis atsispindėjo ir eksporto – gamybinių zonų veiklos charakteristikoje, ir daugelis jų pradėjo transformuotis į mokslinius – pramoninius parkus. Be to, naujojo tipo LEZ palaipsniui įgavo technopolijų formą, kuriai būdinga efektyvi mokslo ir gamybos integracijos plėtros strategija, naujų medžiagų ir technologijų kūrimas bei diegimas į pramonę. Pagrindiniai naujų technologijų diegimo zonų sėkmės užtikrinimo faktoriai yra gerai išvystyta infrastruktūra, mokslo ir tyrimo institucijos, kapitalo šaltinių, galinčių dalyvauti inovacinių įmonių kūrime, rinkta, konsultacinės firmos, užsiimančios valdymo ir rinkodaros klausimais, bei įmonės, suinteresuotos technologinių procesų tobulinimu ir naujos produkcijos įsisavinimu.

Specializuotomis laisvosiomis zonomis vadinamos zonos, orientuotos į tam tikros vienos rūšies veiklos ar paslaugų vystymą. Labiausiai šios formos zonoms būdingos fiskalinės išraiškos – veikla, susijusi su pinigais ir bankinėmis operacijomis. Laisvosios bankininkystės zonos labiausiai paplitusios Karibų jūros baseino šalyse – Bahamų ir Bermudų salose. Pvz. per Bahamų bankininkystės zonas vykdoma maždaug trečdalis visų JAV bankų tarptautinių operacijų.

Be šių pasauliniame kontekste apžvelgtų LEZ formų ir tipų, būtina paminėti dar vieną pasaulyje paplitusią LEZ atmainą – tai ofšorinės zonos, tapusios tarsi „mokestinėmis oazėmis“, aptarnaujančiomis tarptautines finansines operacijas. Pirmoje eilėje tarp ofšorinių centrų rikiuojasi salynų teritorijos: Antilai, Bahamai, Bermudai, Kaimanai, Barbadosas, Kipras, Malta, Madeira, o taip pat Honkongas, Vakarų Samoa, Airija, Liberija, Libanas, Lichtenšteinas, Panama, Singapūras ir kitos. Ofšoras – terminas, vartojamas dideliems pasauliniams finansiniams centrams, o taip pat kai kurioms bankinių operacijų rūšims. Ofšorinė kompanija – tai kompanija, kuri nevykdo savo ūkinės veiklos valstybėje, kurioje ji įregistruota, o savininkai šių kompanijų nėra tų valstybių rezidentai. Tokius reikalavimus paprastai kelia valstybės, kuriose leidžiama registruoti kompanijas, apmokestinamas mažesniais arba nuliniiais mokesčių tarifais (egzistuoja tik fiksuota kasmetinė rinkliava). Kadangi ofšorinė kompanija dažniausiai negali būti

savo oficialios jurisdikcijos rezidente, nuo to ir kilo terminas *offshore*, reiškiantis veiklą „už krantų“.⁸

Plataus profilio laisvosios ekonominės zonos šiuo metu vadinamos sėkmingiausiai veikiančiomis LEZ, nes jose kapitalas pritraukiamas į prekybos, gamybos, mokslo, paslaugų, turizmo sferas, skatinama ne tik užsienio, bet ir vietos verslininkystė.

Trumpai apžvelgus laisvųjų ekonominių zonų istorinę raidą bei klasifikavimą pasauliniame kontekste, galima išskirti kelias būtinas sąlygas, kurios įtakoja bet kurios rūšies LEZ atsiradimą:

1. palanki transporto kelių geografinė padėtis vidinės ir išorinės rinkos atžvilgiu ir išvystytos transporto infrastruktūros buvimas;
2. išvystytas gamybinis potencialas, gamybinių ir socialinių infrastruktūrų buvimas;
3. žymus naudingų gamtos išteklių ir atsargų potencialas (akmens anglis, spalvotieji metalai, mediena ir pan.)

Dėl šių priežasčių teritorijos, labiausiai tinkamos LEZ kūrimui, kaip taisyklė būna netoli valstybinių sienų, turi jūrinius prekybinius uostus ir stambius magistralinius transporto mazgus (geležinkelio, autokelių, oro uostų), istoriškai susikūrusius pramonės, mokslo ir kultūros centrus, arba susikoncentravusios ties didžiausių gamtinių resursų susikaupimo vietomis.

1.3. Pagrindiniai LEZ kūrimo tikslai, uždaviniai ir veiklos aspektai

Pagrindinis LEZ kūrimo tikslas – užsienio ir vietos kapitalo pritraukimas. Valstybės, kuriančios LEZ, pagrindinis tikslas – vykdyti socialinę ir ekonominę tam tikro regiono, rajono ar miesto plėtrą. Besivystančioms valstybėms būna sunku pritraukti užsienio kapitalą, todėl norėdama tapti patrauklia šalimi investicijoms, ji privalo ieškoti įvairių būdų, kaip tai įgyvendinti. Laisvųjų ekonominių zonų, pasižyminčių savitu ekonominės politikos vykdymu ir palankesnės investicinės aplinkos sukūrimu, steigimas yra vienas iš sprendimų, galinčių valstybei padėti sprendžiant kapitalo pritraukimą.

Pasaulyje sutinkama didelė LEZ įvairovė, todėl kiekviena valstybė, besirinkdama LEZ modelį, gali pasirinkti tokį, kuris pilnai atitiktų jos poreikius ir lūkesčius. (Pukelienė, Mačys, 1997). LEZ kūrimo strategija turi būti pagrįsta atitinkama logine schema, kuri atspindėtų valstybės siekiamus tikslus ir uždavinius, turėtų palankų investicinį klimatą ir užtikrintų patrauklias veiklos sąlygas. Pasaulinėje praktikoje pirmosios laisvosios ekonominės zonos buvo orientuotos į prekybą, o vėliau paplitusios eksporto – gamybinės zonos jau turėjo tikslą skatinti

⁸ Alekna M., Ofšorinių kompanijų pritaikymas versle, <http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/3c0377e96a406>, [žiūrėta 2009-08-17]

gamybą eksportui ir kurti naujas darbo vietas, pritraukiant kapitalą iš užsienio. Plataus profilio laisvosiose zonose, kur paprastai siekiama atgaivinti ekonomiškai ar socialiai apleistų teritorijų smulkų ir vidutinį verslą, dažnai taikoma lengvatų sistema, skatinanti įvairias veiklos rūšis, tokias kaip prekyba, gamyba, mokslinės inovacijos ir kt.

Nežiūrint į tai, kad bet kuriuo atveju LEZ steigimo uždavinys yra išspręsti atitinkamo regiono ekonomines ir socialines problemas, jos steigiamos siekiant ir tų tikslų, kurie labiausiai atspindi tos šalies poreikius (Vilpišauskas, 1999): darbo vietų kūrimas, pagamintos produkcijos eksportas, reikalingų žaliavų importas, įvairių paslaugų rinkos plėtra, nenaudingų žemės plotų tikslingas panaudojimas ir t.t.

LEZ veiklos rodikliai tiesiogiai priklauso nu to, kokioje veiklos stadijoje yra zona, todėl literatūroje išskiriamos keturios LEZ veiklos stadijos, kurios vystosi priklausomai nuo investicijų pritraukimo į eksporto – gamybinės zonas:⁹

1. formuojama infrastruktūra, esant dideliems užsienio investicijų srautams;
2. eksportas ir veiklos intensyvumas pasiekia maksimumą, o užsienio investicijos, augdamos absoliutiniais dydžiais, santykinai mažėja;
3. investicijos mažėja, eksportas auga lėčiau; smulkų verslą keičia stambus, didėja aukštos kvalifikacijos darbo jėgos poreikis (ši stadija dar vadinama *LEZ brandos stadija*);
4. vietos investuotojai užima užsienio investuotojų vietas. Paprastai ketvirtoji stadija inicijuoja naują LEZ veiklos ciklą, kadangi, esant sėkmingai LEZ veiklai, šioje stadijoje yra pasiekiami LEZ steigimo pradžioje užsibrėžti tikslai.

Pasaulinė praktika rodo, kad laisvosios ekonominės zonos savo veiklą gali vykdyti labai skirtingus laiko tarpus. Jei LEZ veiklos trukmę neriboja steigimo laikotarpis, kai kurios iš jų gyvuoja po keletą dešimtmečių (Airijos Šenono oro uosto laisvoji zona), tačiau yra tokių, kurios dėl įvairių priežasčių taip ir neišvysčiusios savo veiklos, yra likviduojamos arba išnyksta (Šiaulių LEZ).

LEZ savo gyvavimą pradeda nuo idėjos atsiradimo, o tai reiškia, kad LEZ kūrimas prasideda anksčiau, nei jos atsiradimas teisinėje duomenų bazėje (pvz. juridinių asmenų registre). Šios fazės trukmė priklauso nuo LEZ idėjos argumentavimo ir pagrįstumo, bei kliūčių, trukdančių įgyvendinimui. Įsteigus LEZ, vyksta įvairaus termino intensyvaus augimo etapas, priklausantis nuo aplinkos veiksnių, kai būtinos didelės investicijos; plečiasi LEZ veiklos apimtys, dažnai ir sritys, intensyviai kuriamos darbo vietos. Laikotarpis, kai LEZ pasiekia profesionalaus valdymo ir veiklos lygį, vadinama LEZ *žydėjimo* faze. Šioje fazėje sėkmingai veikianti zona jau turi susikūrusi veiklos viziją, dinamišką ir lanksčią struktūrą, o LEZ veiklos

⁹ Čiarnienė R., Laisvosios ekonominės zonos. - Kaunas: Technologija, 1999, P.57

vertinimo rodikliai, tokie kaip investicijos, eksportas ir darbo vietų kūrimas, pasižymi itin sparčiu augimu (Basile, Germidis, 1984).

Brandos fazę LEZ pasiekia tada, kai ji tampa solidžia organizacija, orientuota į pagrindinius tikslus. Šioje fazėje investicijos, eksportas ir darbo vietų kūrimas stabilizuojasi.

Mažėjant veikos mastams, nerandant naujų užsienio investicijų bei nesukuriant naujų darbo vietų, LEZ gali pasiekti *nykimo* fazę. Ši fazė būdinga, kai LEZ, susidūrusi su problemomis, nesugeba jų išspręsti arba persiorientuoti. Priklausomai nuo susidariusios situacijos, LEZ nykimo fazė gali būti atitolinama vykdant visišką organizacijos pertvarkymą ir stabilizuojant savo padėtį rinkoje, bei atsisakant augimo politikos. Kaip pagrindines LEZ nykimo fazės atsiradimo priežastis, pasaulinėje praktikoje galima išskirti nesugebėjimą parengti tinkamos strategijos veikiant didelio konkurencingumo aplinkoje, aplinkos sąlygų pokyčių neįvertinimą, esant mažėjančioms veiklos galimybėms, bei valdymo struktūrų nesugebėjimą prisitaikyti prie kintančių ekonominių, politinių ir kitų sąlygų.

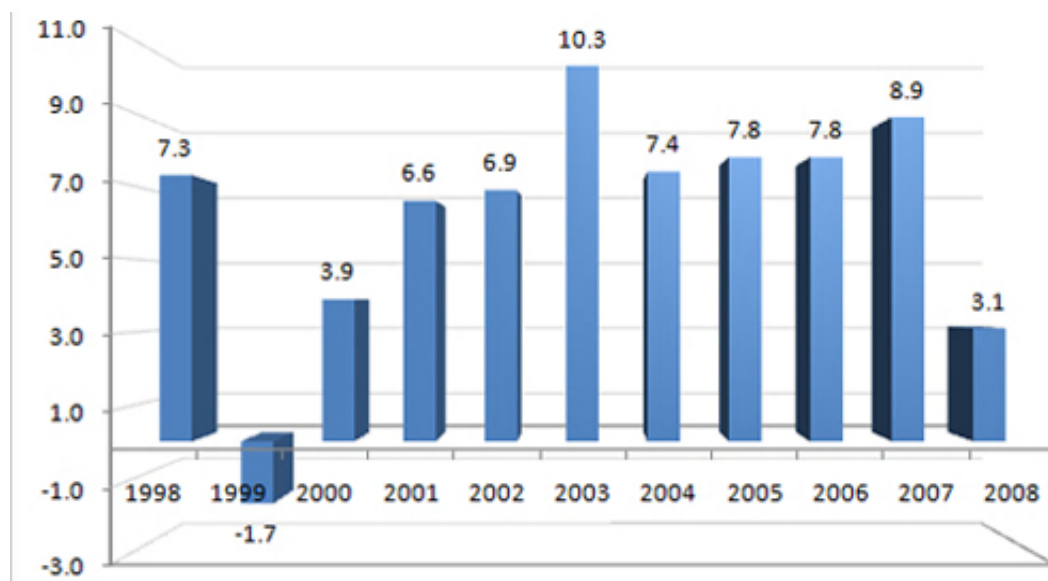
Būtina paminėti LEZ vaidmenį nacionalinio biudžeto pajamų formavime. Įvairioje literatūroje tenka sutikti ekonomikos ir rinkos ekspertų nuomonę, kad mokesčiai žlugdo verslą. Reikia pripažinti, kad mokesčiai sudaro vieną iš didžiausių kiekvienos įmonės išlaidų dalį. LEZ patrauklumą lemia didžiaja dalimi mokesčių lengvatos, arba kai kuriais atvejais – jų atsisakymas. Tačiau mokesčiai yra bet kurios valstybės nacionalinio biudžeto formavimo pagrindas. Todėl galima teigti, jog LEZ, kuriuose atsisakoma didžiosios dalies mokesčių bei suteikiamos lengvatinės verslo vykdymo sąlygos, tampa tarsi kompromisiniu variantu: mokesčių atsisakyti neįmanoma dėl valstybės gyvavimo ir išsilaikymo, o jų naštos palengvinimas laisvosiose ekonominėse zonose mažina neigiamą mokesčių poveikį verslo plėtrai.

1.4. Lietuvos ekonominė padėtis ir užsienio investicijų tendencijų charakteristika

Šalies patrauklumas investicine prasme priklauso nuo daugelio faktorių. Investicijų pritraukimą lemia bendra šalies infrastruktūra, bendra teisinė aplinka, specializuota ir ūkio šakai pritaikyta infrastruktūra, įstatyminė bazė, reglamentuojanti konkrečios ūkio šakos veiklą, žmoniškųjų išteklių pasiūla, ir kt. Labai svarbus rodiklis yra šalies bendrojo vidaus produkto (toliau BVP) pokyčių tendencijos, nulemiančios šalies ekonomikos kilimą ar smukimą.

Šiuo metu Lietuvą, kaip ir daugelį pasaulio šalių, krečia 2008 metais įvykusios pasaulinės ekonominės krizės padariniai. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, šalies bendras vidaus produktas (BVP) pirmąjį 2009 metų ketvirtį susitraukė net 12,6 %, palyginti su atitinkamu 2008 metų ketvirčiu. Lietuvos ekonomika antrąjį ketvirtį smuko 22,4 % metiniu

tempu, o tokios prastos rodiklio reikšmės kaip pirmąjį ketvirtį Lietuva neregėjo nuo pat nepriklausomybės atgavimo laikų. Tai tik pirmas BVP įvertinimas, kuris dar bus keletą kartų tikslinamas, tačiau esamais statistikų duomenimis, daugiausia Lietuvos ekonomiką paveikė pramonės pridėtinės vertės mažėjimas. Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos šalių ekonomikoms, šiuo metu pildosi pesimistinis ūkio raidos scenarijus, kurį ypač paaštrino pasaulinė kredito krizė. Dėl pastarosios įmonėms ir namų ūkiams smarkiai pabrango finansavimas, kuris buvo vienas iš lemiamų vidaus paklausos variklių. Neprisideda ir užsienio paklausa, nes pagrindinių Lietuvos eksporto partnerių padėtis taip pat yra nepavydėtina. Ateinantys pora ketvirčių ekonomikai taip pat nieko gero nežada, o per visus 2009 metus Lietuvos ūkis gali smukti apie 15 %.¹⁰ 1 paveiksle pateikiami LR Statistikos departamento duomenys apie Lietuvos BVP prieaugį iki 2008 metų.

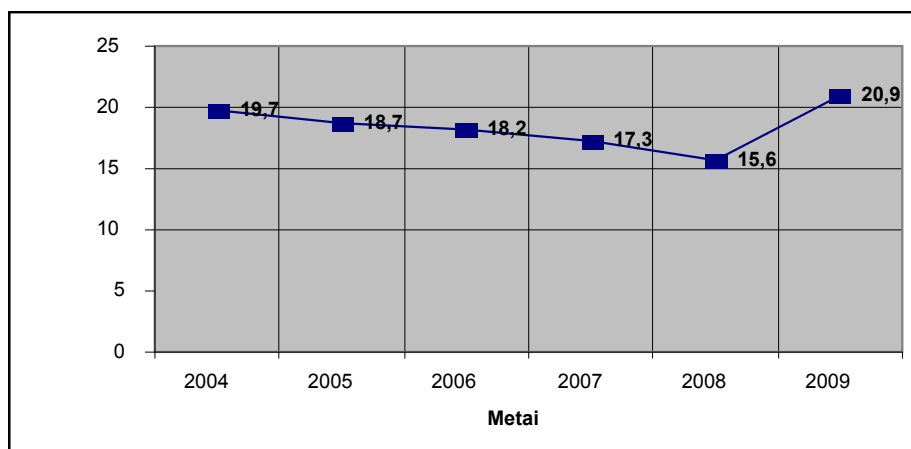
Šaltinis: www.stat.gov.lt

1 pav. Lietuvos nominalaus BVP prieaugis 1998-2008 m. (%)

Dažniausiai, pristatant valstybės finansų rodiklius, skola vertinama santykyje su BVP. Valstybės skola 2009 metų pirmąjį pusmetį buvo 20 mlrd. 981 mln. 763 tūkst. litų. Tai sudaro 20,9 proc. prognozuojamo 2009 metų BVP. Nors jau kuris laikas pasigirsta grasinimai valstybės bankrotu, tačiau reikia pažymėti, kad dabartinio nuosmukio metu valstybės skola santykyje su BVP išaugus, tačiau nėra rekordiškai didelė. Ekonominio pakilimo metais (2002-2004) ši valstybės skola buvo netgi didesnė, nei 2008, kai visas pasaulis pradėjo jausti ekonominės krizės

¹⁰ Pasaulio ekonomika, <http://ekonomika.atn.lt/straipsnis/22395/lietuvos-bvp-smukimo-mastas-neretetas-nuo-nepriklausomybes-atgavimo>, [žiūrėta 2009-07-22]

padarinius, tačiau didėjanti valstybės skola (2 paveikslas) nesudaro didesnių paskatų užsienio investicijų pritraukimui.

Šaltinis: www.stat.gov.lt

2 pav. Lietuvos skolos ir BVP santykis (proc.)

Prognozuojama, jog 2011 metais valstybės skola priartės prie 40 proc. BVP ribos. Nors Mastrichto kriterijus, apibrėžiantis reikalavimus eurui įsivesti, leidžia šalims skolintis iki 60 proc. BVP, didėjant mūsų valstybės skolai neturėtume lygintis į kur kas labiau prasiskolinusias Vakarų Europos šalis, kurių patikimumas yra gerokai didesnis.¹¹

Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvą 2009 m. sausio 1 dienai sudarė 31,48 milijardo litų, ir buvo 11,3 % mažesnės nei 2008 m. sausio 1 dienai. Šalių investavimo rodikliai pateikiami 2 lentelėje (pagal LR Statistikos departamento duomenis).

¹¹ Valstybės skola prislėgs mokesčių mokėtojus. <http://zvirbliauoge.blogas.lt/valstybes-skola-prislegs-mokesciu-moketojus-256.html> [žiūrėta 2009-11-27]

2 lentelė. Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas (mln. litų)

Šalis investuotoja	2008	2009	Pokytis
Airija	267316	245111	-22205
Austrija	194202	217917	23715
Baltarusija	128070	136515	8445
Belgija	80272	139676	59404
Bulgarija	1156	1303	147
Čekijos Respublika	56290	63502	7212
Danija	4491081	2753298	-1737783
Estija	2030014	2396998	366984
Islandija	233557	160639	-72918
Ispanija	43633	51434	7801
Italija	96339	84029	-12310
Izraelis	64278	136080	71802
Jungtinės Valstijos	677106	817056	139950
Jungtinė Karalystė	621182	666313	45131
Kanada	127373	145401	18028
Kazachstanas	17708	16694	-1014
Kinija	12679	9206	-3473
Kipras	825311	972427	147116
Latvija	1633172	1945687	312515
Lenkija	6259254	1853116	-4406138
Lichtenšteinas	57820	54418	-3402
Liuksemburgas	633693	792285	158592
Didžiosios Britanijos Mergelės salos	38378	153651	115273
Nyderlandai	1495682	2113980	618298
Norvegija	1098202	1242044	143842
Panama	19442	21098	1656
Prancūzija	464442	710646	246204
Rusija	3466975	1664000	-1802975
Slovakija	25879	26448	569
Suomija	1810540	1749317	-61223
Švedija	4056553	5298456	1241903
Šveicarija	537015	693481	156466
Turkija	3994	3558	-436
Ukraina	17303	17702	399
Vengrija	14705	15935	1230
Vokietija	3040089	3169849	129760
Kitos šalys	863817	944503	80686

Šaltinis: www.stat.gov.lt

2008 metais daugiausia buvo investuota į apdirbamąją gamybą – 23,3 proc., nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 16,3 proc., finansinį tarpininkavimą – 15,6 proc., transportą, sandėliavimą ir ryšius – 14,4 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą – 14,1 proc.,

elektros, dujų ir vandens tiekimą – 7,5 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų. 2008 metais daugiausia padidėjo tiesioginės investicijos į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos, žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės, viešbučių ir restoranų, statybos veiklos įmones.

Po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, daugelis užsienio investicijų prilyginamos ES skiriamoms lėšoms – 30 projektų, finansuotų 2007-2013 m. ES struktūrinių fondų lėšomis, įgyvendinimas jau užbaigtas, pusė iš jų – verslo įmonių plėtros projektai. Nemažą užbaigtų projektų dalį sudaro kelių infrastruktūros plėtros, žvyrkelių asfaltavimo ir viešosios paskirties pastatų renovavimo projektai. Įgyvendinant projektus jau investuota beveik 2,5 mlrd. Litų, iš kurių 1,9 mlrd. Lt sudaro projektų vykdytojams išmokėtos ES ir bendrojo finansavimo lėšos. 2007-2013 m. Lietuvai skirta 23,4 mlrd. Litų ES struktūrinės paramos lėšų, kurios naudojamos įgyvendinant veiksmų programas.¹² Nors ES lėšos skirtos įgyvendinant įvairias programas, tarp jų ir mokymo bei kvalifikacijos kėlimo, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, jog šios lėšos padeda sukurti darbo vietas, gamybą, kas jau savaime yra ekonomikos gerinimo rodikliai.

¹² Iš ES paramos lėšų Lietuvoje įgyvendinama per 1000 projektų, http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/aktualijos/aktualija?lbtitem_id=090bdd53800b340a, [žiūrėta 2009-08-22]

2. LIETUVOS IR KITŲ EUROPOS VALSTYBIŲ LAISVŪJŲ EKONOMINIŲ ZONŲ TEISINIO REGLAMENTAVIMO LYGINAMOJI ANALIZĖ

2.1. Laisvųjų ekonominių zonų steigimo ir veiklos teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Laisvųjų ekonominių zonų laisvosios teritorijos 1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, 1993 m. liepos 2 d. Komisijos reglamento (EEB) Nr. 2454/93, išdėstančio Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas, ir Muitinės įstatymo taikymo požiūriu laikomos *laisvosiomis zonomis*. Tarptautinės muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencijoje (priimtos 1973 m. gegužės 18 d. Kiote ir įsigaliojusios 1974 m. rugsėjo 25 d.) laisvoji zona reiškia susitariančios šalies teritorijos dalį, į kurią patenkančios visos prekės laikomos esančiomis ne muitinės teritorijoje, kiek tai galima laikyti nepaisant importo mokesčių ir kitų aktualių mokesčių. Europos Sąjungos laisvosiose ekonominėse zonose veikiančioms įmonėms taikomų lengvatų apimtis riboja teisės aktai, apibrėžiantys verslo subjektų konkurencijos sąlygas. Todėl tokių zonų nėra labai daug, ir jos dažniausiai skirtos prekybai ir logistikai. Perdurbant arba vartojant prekes Europos Sąjungoje esančiose laisvosiose ekonominėse zonose taikomi tokie patys importo ir eksporto muitai bei muitinės formalumai, kaip ir kitose Bendrijos muitų teritorijos dalyse. Todėl reikia pažymėti, kad tada, kai laisvosiose ekonominėse zonose taikomos lengvatinės verslo sąlygos nesusijusios su jų teritorijos atskyrimu ir muitinės priežiūros ypatumais, tokios zonos muitų teisės aktų požiūriu laisvosiomis zonomis nelaikomos.¹³

Remiantis išdėstytu, galima teigti, jog Kauno LEZ ir Klaipėdos LEZ neturi laisvosios zonos statuso. Lietuvos teisėje numatyta galimybė LEZ teritorijose kurti laisvasias teritorijas, pagal ES muitinės teisės terminologiją laisvasias zonas, tačiau Lietuvoje tokia galimybė nepasinaudota ir tokių zonų nėra.

Laisvoji ekonominė zona – tai ūkinei – komercinei ir finansinei veiklai skirta teritorija, kurioje įstatymo nustatytos ūkio subjektams specialios ekonominės ir teisinės funkcionavimo sąlygos¹⁴:

- Šioje teritorijoje neturi būti nuolatinių gyventojų.

¹³ Sarapinienė S., Avižienis J.Š., Muitinės procedūros. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008, P. 176

¹⁴ Laisvosios ekonominės zonos Lietuvoje, http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/investicijos/lez/lez.php, [žiūrėta 2009-08-01]; LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1995, Nr. 59-1462

- Lietuvos Respublikoje steigiamoje laisvojoje ekonominėje zonoje (toliau – zona) gali būti plėtojama prekybos, gamybos, importo ir eksporto, verslo ar kita Lietuvos Respublikos įstatymų nedraudžiama veikla. Veiklos rūšis nustato atskiras įstatymas dėl konkrečios zonos steigimo.

- Zonos ūkinę veiklą organizuoja zonos valdymo bendrovė. Bendrovė yra juridinis asmuo, kurioje privačios nuosavybės teise fiziniams ir juridiniams asmenims priklausanti akcijų dalis turi būti nemažesnė kaip suteikianti 51 procentą balsų. Ji veikia pagal LR Akcinių bendrovių įstatymą.

- Zonos įmonė – tai toje zonoje esanti ir pagal reikalavimus įregistruota bet kokios nuosavybės formos ir rūšies įmonė. Įmonė veikia vadovaudamasi Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymu, zonos įstatymu, zonos statutu, savo įstatais ir steigimo dokumentais bei sutartimi su zonos valdymo bendrove dėl veiklos zonoje sąlygų.

- Pagrindų įstatymas numato draudžiamas ir ribojamas zonoje kapitalo investavimo ir veiklos sritis, zonos steigimo tvarką.

- Zonos steigimo iniciatoriais gali būti Respublikos miestų ir rajonų savivaldybės ir apskritys.

- Zona steigama Lietuvos Respublikos įstatymu. (1996 m. buvo priimti konkrečių zonų: Šiaulių (450 ha, 1996 m. liepą), Klaipėdos (205 ha, 1996 m. rugsėjį) ir Kauno (1000 ha, 1996 m. spalį) įstatymai).

- Įstatyme turi būti nustatytos zonos teritorijos ribos, zonos veiklos rūšys, zonos veiklos terminas, konkurso sąlygos ir kriterijai zonos steigimo konkurso laimėtojams parinkti, zonos valdymo bendrovės struktūra, jos valdymo organų funkcijos, įgaliojimai, atsakomybė, zonos valdymo bendrovės likvidavimo, nelikviduojant zonos, bei naujos bendrovės suformavimo tvarka bei kita.

- Zonos valdymo bendrovėje sudaroma valdyba.
- Bendrovėje stebėtojų taryba nesudaroma.
- Zonos įmonių interesams atstovauti gali būti sudaryta patariamoji zonos įmonių taryba.

- Zonų priežiūrą atlieka Vyriausybės įgaliota valstybinė priežiūros komisija.
- Zonoje įregistruotos įmonės ir jų darbuotojai Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka moka valstybės rinkliavą ir tik šiuos mokesčius bei įmokas:

1. pelno mokesčių;
2. gyventojų pajamų mokesčių;

3. mokesčių už aplinkos teršimą ir gamtos išteklius;
4. socialinio draudimo įmokas;
5. privalomojo sveikatos draudimo įmokas;
6. pridėtinės vertės mokesčių, akcizų, cukraus mokesčių, prekių apyvartos mokesčių – šiuos mokesčius reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka ir atvejais.

- Zonos valdymo bendrovė už nuomojamą valstybinę žemę moka lengvatinį – 50 procentų mažesnę žemės nuomos mokesčių. Zonos valdymo bendrovė turi teisę žemės nuomos mokesčių Lietuvos Respublikos Vyriausybės arba jos įgaliotos valstybės institucijos nustatyta tvarka sumokėti iš anksto už visą nuomos laikotarpį ar jo dalį. Tokiu atveju sukauptos lėšos už laisvųjų ekonominių zonų teritorijoje išnuomotą valstybinę žemę skiriamos žemei, paimamai visuomenės poreikiams iš žemės savininkų šioje teritorijoje, išpirkti ar kitoms visuomeninėms reikmėms. Zonos valdymo bendrovės ir zonos įmonių privatus kapitalas, investuotas į zonos infrastruktūrą, į žemės vertę, nustatant jos nuomos mokesčių, neįskaičiuojamas. Jeigu zonos valdymo bendrovė iš anksto sumokėjo žemės nuomos mokesčių ar jo dalį, o vėliau pasikeitė žemės vertė, pagal kurią skaičiuojamas žemės nuomos mokesčio dydis, ar žemės nuomos mokesčio tarifas, ar kitoks žemės nuomos mokesčio skaičiavimo pagrindas, žemės nuomos mokesčio dydis už laikotarpį, už kurį žemės nuomos mokesčiai sumokėtas iš anksto, nekeičiamas.¹⁵

- Zonos įmonė, į kurią kapitalo investicijos pasiekė ne mažesnę kaip 1 milijono eurų sumą, 6 mokesťinius laikotarpius, pradedant tuo mokesťiniu laikotarpiu, kurį ši investicijų suma buvo pasiekta, nemoka pelno mokesčio, o kitais 10 mokesťinių laikotarpių jai taikomas 50 procentų sumažintas pelno mokesčio tarifas. Šioje dalyje nustatyta lengvata gali būti taikoma tik tuo atveju, kai ne mažiau kaip 75 procentus atitinkamo mokesťinio laikotarpio zonos įmonės pajamų sudaro pajamos iš zonoje vykdomos prekių gamybos, apdirbimo, perdirbimo, sandėliavimo veiklos, didmeninės prekybos zonoje sandėliuojamomis prekėmis ir (arba) teikiamų paslaugų, susijusių su minėtomis zonoje vykdomos veiklos rūšimis (zonoje pagamintų, apdirbtų, perdirbtų ar sandėliuojamų prekių, taip pat zonoje vykdomai gamybai, apdirbimui ar perdirbimui reikalingų prekių transportavimo, aptarnavimo, statybos zonos teritorijoje ir kitų su minėtomis veiklos rūšimis susijusių paslaugų). Šioje dalyje nustatyta lengvata gali būti pritaikyta tik tuo atveju, kai zonos įmonė turi auditoriaus išvadą, patvirtinančią reikalaujamą kapitalo investicijos dydį. Jeigu nesibaigus šioje dalyje nustatytam lengvatos taikymo terminui kapitalo investicijos suma sumažėja ir nebesiekia 1 milijono eurų, lengvatos taikymas sustabdomas tą mokesťinį laikotarpį, kurį kapitalo investicijos suma taip sumažėjo, ir gali būti atnaujintas tą

¹⁵ LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1995, Nr. 59-1462, str. 15.2

mokestinį laikotarpį, kuri kapitalo investicija vėl pasiekia 1 milijoną eurų. Šioje dalyje nustatyta lengvata jokiais atvejais negali būti taikoma kredito įstaigoms ir draudimo įmonėms.

- Investuotojų laisvojoje ekonominėje zonoje gauti dividendai neapmokestinami Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.
- Zonoje įregistruotos įmonės ir jų darbuotojai ES teisės aktų ir jų taikymo LR tvarką reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka moka importo muitus, apibrėžtus 1992-10-12 Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2912/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, 4 straipsnio 10 punkte.
- Kitos mokesčių lengvatos taikomos remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais.
- Zonos valdymo bendrovė moka atitinkamoms įmonėms Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius.
- Zonoje numatytos mokesčių lengvatos ir kiti valstybės pagalbos būdai ūkio subjektams taikomi tiek, kiek tai neprieštaruja Europos Sąjungos teisės aktams, reglamentuojantiems valstybės pagalbos teikimą.

LEZ kūrimo Lietuvoje teisinis pagrindas buvo padėtas 1995 metais, Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus Lietuvos Respublikos Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymą.¹⁶

Tačiau LEZ teisinės bazės kūrimo momentai prasidėjo 1992 m. gegužės 28 d., kai Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl laisvo tarptautinio verslo teritorijos Klaipėdoje įkūrimo“. Šiuo nutarimu buvo pritarta Klaipėdos miesto valdybos pasiūlymui skirti laisvo tarptautinio verslo teritorijai 100 hektarų žemės plotą, ir išnuomoti jį 99 metams įmonei „Paulius and Associates“.

Tais pačiais 1992 metais Lietuvos ir JAV bendra įmonė „Kauno Nova“ paruošė ir pateikė LEZ įstatų projektą, o vyriausybės ruožtu tarptautinio verslo teritorijų steigimas buvo paskelbtas prioritetine Lietuvos ūkio vystymo kryptimi.

Prie LEZ steigimo klausimo buvo sugrįžta tik 1993 metais, kai LR Vyriausybės potvarkiu 1993 m. vasario 4 dieną buvo sudaryta komisija LEZ kūrimo normatyvinių aktų parengimui. Tų pačių metų pabaigoje įmonė „Nova“ parengė LEZ kūrimo Lietuvoje strategiją, kuri apėmė užsienio investuotojams patraukliausių Lietuvos regionų analizę. Taip pat šioje strategijoje buvo pateiktas pasiūlymas steigti kelias LEZ ekonomikos plėtojimui palankiausiose vietose:

- Kauno LEZ – Kauno oro uosto plėtros teritorijoje;
- Klaipėdos LEZ;
- Panevėžio LEZ;
- Šiaulių LEZ – buvusios Zoknių karinės bazės teritorijoje;

¹⁶ LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. 59-4622

- Vilniaus tarptautinį biznio centrą.

1993 m. kovo 10 d. Ekonomikos ministerijai kartu su Finansų ministerija ir Vyriausybine komisija buvo pavesta paruošti LEZ steigimo normatyvinius aktus ir įstatymo projektą, o 1993 m. kovo 12 d. LR Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl laisvųjų ekonominių zonų steigimo“. Šis nutarimas skelbė, kad tikslingiausia yra steigti LEZ Kauno, Šiaulių ir Kėdainių oro uostuose, Kauno mokslinio ir technologinio parko LEZ, bei Vilniaus ir Klaipėdos miestų LEZ. 1993 metų liepos 12 d. įstatymo „Dėl laisvųjų ekonominių zonų steigimo Lietuvos Respublikoje“ projektas buvo pateiktas ministrų kabinetui svarstymui ir derinimui.

1994 m. sausio 20 d. LR Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl laisvųjų ekonominių zonų steigimo Lietuvos Respublikoje“, kuriuo buvo sudaryta komisija LEZ steigimo Lietuvoje klausimams nagrinėti ir atitinkamų normatyvinių dokumentų projektams rengti. Minėtu nutarimu buvo pripažinti netekę galios 1992 – 1993 metais priimti su LEZ steigimu susiję teisiniai aktai. 1994 m. lapkričio 3 d. Lietuvos ir Olandijos užsienio reikalų ministerijos pasirašė susitarimą, kuriuo buvo numatytos galimybės Olandijos kompanijai „Frederic R. Harris B.V.“ vykdyti Lietuvoje projektą „Laisvųjų ekonominių zonų vystymas Lietuvoje“. Ir kaip jau buvo minėta, 1995 m. birželio 28 dieną buvo priimtas „Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas“.

Kaip skelbia įstatymo 1 straipsnis, šis įstatymas nustato laisvųjų ekonominių zonų steigimo, funkcionavimo ir likvidavimo Lietuvos Respublikoje tvarką ir sąlygas, taip pat laisvojoje ekonominėje zonoje veikiančių ūkio subjektų teisinį statusą.

Klaipėdos laisvoji ekonominė zona (205 ha) buvo įsteigta 1996 m. rugsėjį, priėmus Lietuvos Respublikos Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymą¹⁷. Tai yra pirmoji Lietuvoje pradėjusi veiklą laisvoji ekonominė zona. 2002 m. kovo 14 d. pasirašius sutartį su Danijos žuvies apdirbimo koncerno A. ESPERSEN A/S įsteigta bendrovė UAB „ESPERSEN“. Žuvies apdirbimo fabriko statybai zonoje subnuomotas 3 ha žemės sklypas. Pirmajame etape buvo planuojama investuoti apie 9 mln. Lt, sukurti apie 250 naujų darbo vietų. Vėlesnei gamyklos plėtrai buvo numatyta 2 ha teritorija. Šiuo metu gamyklos statyba yra užbaigta ir įmonė pradėjo veiklą. 2002 m. liepos mėnesį zonos įmone tapo ir jau kelerius metus šios zonos teritorijoje veikusi Vokietijos ir Japonijos koncerno „Siemens – Yazaki“ antrinė bendrovė „SY Wiring Technologies“ (buvusi „Baltijos automobilių technika“). Tai padėjo išsaugoti apie 2200 darbo vietų, nes LEZ įmonės statuso įgijimas ir galimybė naudotis LEZ lengvatomis buvo labai svarbūs veiksniai kompanijos savininkams priimant sprendimą tęsti gamybinę veiklą Lietuvoje.

¹⁷ LR Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymas// Valstybės žinios 1996, Nr. 92-2143

2003 metais buvo pasirašyta sutartis su Airijos ir Danijos kapitalo bendrove „Klaipėdos verslo parkas“, kuri 2004 metais baigė 4300 kvadratinių metrų pramoninį ir verslo komplekso projektą. Todėl šiuo metu zonoje veikia įmonės:

- UAB „Espersen Lietuva“ – Danijos žuvų perdirbimo gamykla;
- UAB „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“ – Japonijos koncerno „Siemens – Yazaki“ antrinė bendrovė „SY Wiring Technologies“;
- UAB „BNTP“ – bendra Danijos ir Airijos nekilnojamojo turto projektų įmonė;
- UAB „Nemuno banga – Klaipėda“ – Austrijos PET pakuočių gamintoja;
- UAB „OXK Klaipėda“ – Rusijos plastiko pramonės įmonė;
- UAB „Orion Global PET“ – plastiko produktų gamyba;
- UAB „LEZ Skuba“ – automobilių aptarnavimo ir logistikos centrai;
- UAB „Mestilla“ – biodyzelino gamyba.

Pirmojoje zonos teritorijos dalyje (85 ha) įrengta visa reikalinga infrastruktūra leidžia steigti kitoms zonos įmonėms. Kita teritorijos dalis yra rezervuota logistikos centro steigimui. Ši vieta pagal PHARE ekspertų išvadas, patvirtintas Susisiekimo ministerijos, pripažinta tinkamiausia logistikos centro steigimui.

Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos valdymo bendrovė vykdo aktyvią marketingo veiklą ieškodama zonos klientų, vyksta derybos su potencialiais investuotojais. Baigta derinti ir klientų poreikiams pritaikyta teisinė bazė, sudarytos palankios žemės nuomos sąlygos, sukurta visa reikalinga infrastruktūra bei pradėti statyti pastatai nuomai leido sukurti zonoje visas sąlygas investuotojui. LEZ valdymo bendrovė į sklypų įrengimą, inžinerinius tyrinėjimus, projektavimo bei kitus darbus jau investavo apie 6 mln. Lt. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Klaipėdos miesto savivaldybė keliams tiesti, komunikacijoms diegti skyrė per 5 mln. Lt. Klaipėdos miesto savivaldybė pastoviai siūlo įtraukti į rengiamas Valstybės investicijų programas tris Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos teritorijoje vykdomus Klaipėdos pramonės plėtros teritorijos infrastruktūros išvystymo investicinius projektus: *Magistralinės gatvės su lietaus kanalizacijos tinklais projektą, Aprūpinimo geriamo vandens ir nuotekų šalinimo ištekliais projektą bei Geležinkelio su krovinių terminalu projektą*. Įstatymais numatyta, kad Klaipėdos laisvoji ekonominė zona veiks iki 2045 metų. Tolimesnė jos veikla galės būti pratęsta įstatymu.

Kauno laisvoji ekonominė zona (1053 ha) buvo įsteigta 1996 m. spalį, priėmus Lietuvos Respublikos Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymą¹⁸. Laimėjusi 1997 metų pabaigoje paskelbtą tarptautinį konkursą, 1998 metų rugpjūčio 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.1013 Kauno LEZ steigėjų grupe buvo patvirtinta Belgijos kompanija

¹⁸ Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymas// Valstybės žinios 1996, Nr. 109-2474

AOI N.V. Deja, neišsprendus žemės nuomos zonos reikmės klausimų¹⁹, Kauno LEZ steigimo darbai užsitęsė iki šiol. Dar 2000 metais buvo išpirktas pirmas 10,67 ha žemės sklypas, kuris buvo išnuomotas Kauno LEZ valdymo bendrovei. 2002 metais papildomai buvo išpirkti 47 ha žemės. Tačiau išpirktas sklypas buvo nekompaktiškas ir todėl zonos valdymo bendrovė, nors ir disponuodama 58,5 ha žemės sklypu, investuotojams tuo metu galėjo pasiūlyti tik 10,67 ha zonos valdymo bendrovei išnuomotos žemės. Neišpirkti sklypai trukdė vandentiekio bei dujotiekio linijų nutiesimui iki turimos teritorijos. Siekiant pagreitinti trūkstamos žemės įsigijimo klausimą, Lietuvos Respublikos Seime 2002 metų birželį buvo priimtos LEZ pagrindų įstatymo 15 straipsnio, Vietos savivaldos įstatymo 36 straipsnio ir Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 10 straipsnio pataisos, kurios suteikė galimybę zonos valdymo bendrovei iš anksto sumokėti už visą žemės nuomos laikotarpį, kad būtų sukauptos reikiamos lėšos likusiai žemei iš savininkų išpirkti. Tačiau ir tuo iki šiol nebuvo pasinaudota. Lėtai zonoje buvo sprendžiami ir išorės infrastruktūros įrengimo darbai. 2000 metų vasario 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 236 iš kelių fondo lėšų rezervo skyrus 800 tūkst. litų suprojektuota ir nutiesta nuovaža nuo kelio A6 (Kaunas – Zarasai). Iš Valstybės investicijų 2001-2003 metų programoje 2001 metams skirtų lėšų buvo užbaigtas nuotekų šalinimo projektas (prijungtas prie miesto kolektoriaus). Atsiradus vartotojams, AB „Lietuvos dujos“ savo lėšomis numatė pristatyti dujas prie zonos. Kauno LEZ valdymo bendrovės lėšomis parengtas ir Kauno rajono taryboje patvirtintas zonos teritorijos detalusis planas. Sutarta su AB „Lietuvos energija“, kad 50 % naujų vartotojų prijungimo kaštų padengs energetikai.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolei atlikus Kauno laisvosios ekonominės zonos steigimo veiklos auditą, pagal parengtas rekomendacijas, 2003 m. vasario 19 d. buvo priimtas Ūkio ministro įsakymas. Audito ataskaita ir rekomendacijos 2003 m. kovo 6 d. buvo apsvaistytos Laisvųjų ekonominių zonų valstybinės priežiūros komisijos posėdyje. Ūkio ministro įsakyme ir Laisvųjų ekonominių zonų valstybinės priežiūros komisijos sprendime buvo prieita vieningos nuomonės apsvaistyti Kauno laisvosios ekonominės zonos teritorijos mažinimo galimybes ir parengti Lietuvos Respublikos Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymo pakeitimo įstatymo ir 1998 m. gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kompanijos „AOI N. V.“ sutarties

¹⁹ Kauno laisvosios ekonominės zonos (LEZ) teritorijos specialiojo plano viešo aptarimo su visuomene viešo susirinkimo protokolai, 2009-03-04
http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:Nd0OUTamT_MJ:www.kaunas.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/Regionine/LEZ%2520protokolai%252020090304.pdf+Kauno+laisvosios+ekonomin%C4%97s+zonos+%28LEZ%29+teritorijos+specialiojo+plano+vie%C5%A1o+aptarimo+su+visuomene+vie%C5%A1o+susirinkimo+protokolai&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESH_mLO6RhwIFoy8WVQpEv19oCJKtAPXnXPRV-qH9UF5dou4cJkEGCxQGQEMmvKdbTOAyPnTRN-Qt2LflB7JZZXim28wG-x-VPNw-fnqAZLzRNTM9nBT5sBorqQ9nc62qmkVhgYb&sig=AFQjCNF0tKr6G1bvYuGzg-utEn5uCuDKCA [žiūrėta 2009-07-04]

dėl Kauno laisvosios ekonominės zonos pakeitimo projektus. Vykdamas šias nuostatas buvo parengtas ir, pritarus Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Lietuvos Respublikos Seimui pateiktas Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymo 3, 4, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymo ir kitų su tuo susijusių teisės aktų pakeitimų projektai. Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymo 3, 4, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymo projekte buvo padarytos šios pataisos: esamo valstybės miško, užimamos pelkės, dujotiekiui bei keliams skirtų, zonos reikmėms netinkamų plotų sąskaita iki 534 ha buvo siūloma sumažinti zonos užimamą teritoriją; sumokant iš anksto nuomos mokesť už visą nuomos laikotarpį ar jo dalį, buvo siūloma leisti iki 99 metų nustatytais sąlygomis ir tvarka išnuomoti zonos teritorijoje esančią žemę; taip pat buvo siūloma panaikinti zonoje privilegijuotų sąlygų taikymą nereziduojančioms užsienio kompanijoms; be to, buvo pasiūlyta Vyriausybei nustatyti zonos teritorijos ribas, spręsti galiojančios sutarties tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kompanijos „AOI N. V.“ pakeitimo projekto parengimą. Tačiau Lietuvos Respublikos Seime buvo pritarta tik teiktiems Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo bei Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymo pakeitimų projektams. Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymo 3, 4, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui nebuvo pritarta.²⁰ O 2004 metais Seimo narys Julius Veselka netgi buvo pateikęs svarstymui Kauno laisvosios ekonominės zonos likvidavimo įstatymo projektą.²¹ Aiškinamajame rašte J. Veselka teigė, jog Kauno LEZ uždarymo motyvai yra tie, kad nuo pat 1996 metų iki 2004 į šį objektą nebuvo pritraukta nei viena užsienio investicija, žemės išpirkimas iš privačių savininkų iš esmės yra sustojęs, ir šio proceso toliau vykdyti bei eikvoti valstybės lėšas nebėra tikslinga, bei nenusimatė jokių objektyvių galimybių Kauno LEZ pradėti veiklą. Šis įstatymo projektas nebuvo priimtas.

2004 metais Kauno statybos AB „YIT Kausta“ pasirašė sutartį dėl 5,6 ha sklypo nuomos Kauno laisvojoje ekonominėje zonoje ir tapo pirmuoju Kauno LEZ nuomininku.

Šiuo metu Kauno LEZ veikia šios įmonės:

- UAB „Lavisos LEZ terminalas“ – modernus intermodalinis terminalas.
- UAB „Elinta“ – gamybos procesų automatizavimo kompanija.
- UAB „Aurantijus“ – aukštų technologijų farmacijos gamybos įmonė.
- UAB „FEZ terminal“ – austrų kapitalo įmonė, teikianti logistikos ir sandėliavimo

paslaugas.

²⁰ Laisvosios ekonominės zonos Lietuvoje, http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/investicijos/lez/lez.php [žiūrėta 2009-06-22]

²¹ Lietuvos Respublikos Kauno laisvosios ekonominės zonos likvidavimo įstatymas (projektas); 2004-03-04, http://209.85.129.132/search?q=cache:oPGVV Bia6kMJ:www.proverzis.lt/Straipsniai/KAUNO_LEZ_LIKVIDAVIMO_ISTATYMAS.doc+Lietuvos+Respublikos+Kauno+laisvosios+ekonomin%C4%97s+zonos+likvidavimo+%C4%AFstytymas&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt, [žiūrėta 2009-07-03]

- UAB „FEZ IG” – australų kapitalo įmonė.
- UAB „Ryterna” – garažo vartų ir susijusios įrangos gamyba.
- UAB „VICI logistika” – žuvų produktų gamyba.
- UAB „Finnfoam” – suomių kapitalo šilumos izoliacijos gamintoja.

Būtina pažymėti, jog Klaipėdos LEZ veiklą pradėjo gerokai palankesnėmis sąlygomis nei Kauno, kadangi Klaipėdoje laisvajai ekonominei zonai buvo suteiktas valstybinis žemės sklypas, o Kauno LEZ buvo suprojektuota privačių žemių teritorijoje²², ir šių žemių išpirkimas neišspręstas iki šiol.

Keliais pastaraisiais metais padidėjo Lietuvos verslininkų susidomėjimas Klaipėdos ir Kauno LEZ. LEZ esanti įmonė, kuri investavo ne mažiau kaip 1 mln. eurų, 6 metus nemoka pelno mokesčio, o vėliau dar 10 metų moka perpus sumažintą pelno mokestį. Bendrovėms nereikia mokėti ir nekilnojamojo turto mokesčio, o žemė joms išnuomojama 50 % pigiau.

Laisvosios ekonominės zonos Lietuvoje po truputį randa savo nišą. Tik pradėjusios steigtis, LEZ gana kategoriškai atmesdavo prašymus tų įmonių, kurių veikla pasirodydavo netinkama LEZ įvaizdžiui, ar savo pobūdžiu neatitikdavo įsivaizduojamos LEZ vizijos. Tokį atvejį pateikė vienos gana stambios Klaipėdos įmonės vadovas: 2007 metais jų įmonė kreipėsi į Klaipėdos LEZ, norėdama ten perkelti savo veiklą bei pastatyti antrinių žaliavų rūšiavimo liniją. Tačiau minimos įmonės prašymas buvo atmestas, motyvuojant primityviai – tokia veikla iškreips LEZ įvaizdį. Kaip teigė tos pačios įmonės vadovas, šiais 2009 metais Klaipėdos LEZ vadovybė jų įmonei pateikė jau kelis komercinius pasiūlymus, kviečiančius kurtis jų teritorijoje.

Kauno LEZ taip pat vykdo aktyvią rinkodaros programą, kviečiančią įmones nuomotis jau įrengtus terminalus ir sandėlius. Įmonėms nebekeliami specialūs reikalavimai.

Ekonominės regresijos metu daugelis įmonių gauna puikią galimybę pasinaudoti LEZ privalumais, kad vystyti savo verslą, nes ekonominio pakylėjimo metu įsikurti LEZ gali tik stambios, valdančios nemenką kapitalą įmonės.

2.2. Laisvųjų ekonominių zonų steigimo ypatumai Europoje

Lengvatinių režimų nustatymas ekonominei veiklai tam tikrose nustatytose valstybių teritorijose tampa gana paplitusiu reiškiniu tarptautinėje ekonominėje praktikoje. Jungtinių tautų

²² Gaižauskas V., „YIT Kausta“ statys logistikos centrą Kauno LEZ-e, 2004-09-10, [http://archyvas.vz.lt/news.php?id=232327&strid=1003&rs=80&ss=06b2a64b0d8a2d45ef3a372d44f4830c&y=2004 09 10](http://archyvas.vz.lt/news.php?id=232327&strid=1003&rs=80&ss=06b2a64b0d8a2d45ef3a372d44f4830c&y=2004%2009%2010), [žiūrėta 2009-07-03]

organizacijos (JTO) duomenimis, 2006 metų pradžioje 120 pasaulio šalių buvo galima suskaičiuoti apie 3 tūkstančius ypatingųjų ekonominių zonų, aprūpinančių darbo vietomis apie 50 milijonų žmonių²³. Šiose zonose eksportuojamos produkcijos vertė vertinama maždaug 600 milijardų JAV dolerių. Specialistų vertinimu, šiuo metu funkcionuoja apie 1500 verslininkystės zonų, daugiau kaip 700 eksporto – gamybinių zonų, įskaitant laisvosios prekybos zonas, apie 450 mokslinės pramonės parkų ir maždaug 700 specialios paskirties zonų (ofšoriniai centrai, rekreacijos zonos, ekologiniai – ekonominiai rajonai, turistiniai centrai ir t.t.).

Įvairūs tokių zonų įkūrimo tikslai ir skirtingos verslo veiklos vykdymo taisyklės jų teritorijoje sąlygoja daugybę tokių zonų įvardinimo terminų ir apsunkina jų juridinio režimo palyginimą. Labiausiai apibendrinantis ir paplitęs zonų, turinčių ypatingas ekonomines sąlygas, pavadinimas yra „laisvosios ekonominės zonos“.

Būtent šis žodžių junginys naudojamas daugelio Europos šalių teisėje. Lenkijoje ir Ukrainoje šios zonos vadinamos *specialiomis ekonominėmis zonomis*. Taip pat sutinkami bendriniai pavadinimai *laisvoji zona* (Serbija, Makedonija), *ekonominė zona* (Olandija), *verslininkystės zona* (Didžioji Britanija, Prancūzija, Vengrija), *gamybinė zona* (Čekija, Slovakija), arba nurodantys konkrečią zonos paskirtį: laisvosios prekybos zona, laisvasis uostas, laisvieji sandėliai, pramoninis parkas, mokslo parkas, technoparkas ir t.t. Šiuo metu Europoje suskaičiuojama daugiau kaip 90 laisvųjų ekonominių zonų, turinčių skirtingas paskirtis.

Daugelyje Europos šalių priimti specialūs laisvųjų ekonominių zonų įstatymai, o kai kuriose netgi susiformavo LEZ teisės sistemos. Aktyviausiai tokios sistemos vystosi Rytų Europos šalyse. Baltarusijoje bendros LEZ įkūrimo ir funkcionavimo taisyklės nustatytos 1998-12-07 įstatyme Nr. 123-3 „Apie laisvasias ekonomines zonas“. Svarbūs normatyvai išdėstyti Baltarusijos prezidento įsakyme Nr. 262 „Apie kai kuriuos LEZ veiklos Baltarusijos Respublikos teritorijoje klausimus“. Be to, vyriausybės nutarimu patvirtinti kiekvienos iš 6 Baltarusijoje veikiančių LEZ nuostatai, kuriuose sukonkretintos lengvatos, suteikiamos LEZ rezidentams.²⁴

Latvijoje galioja specialūs įstatymai apie kiekvieną iš 4 sukurtų LEZ²⁵:

1. Ventspilio laisvojo uosto įstatymas – nuo 1996-12-19;
2. Rygos laisvojo uosto įstatymas – nuo 2000-03-09;
3. Rezeknės laisvosios zonos įkūrimo įstatymas – nuo 1997 m.
4. Liepojos specialiosios ekonominės zonos įstatymas – nuo 1997-02-17.

²³ <http://www.wbcsd.org/templates/TemplateWBCSD5/layout.asp?MenuID=1>, [žiūrėta 2009-08-01]

²⁴ Нилов К., Правовой режим свободных (особых) экономических зон в России и Европе.

http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=454 [žiūrėta 2009-08-01]

²⁵ Ventspilio uosto infrastruktūros projektai, <http://www.ljs.lv/dl/18.vo.doc>, [žiūrėta 2009-08-01]

Taip pat 2001-06-27 išleistas įstatymas „Dėl mokesčių taikymo laisvuosiuose uostuose ir specialiose ekonominėse zonos“.

Lenkijoje jau 1989 metais priimtas įstatymas „Dėl ekonominės veiklos dalyvaujant užsienio subjektams“ supaprastino užsieniečių investavimo procedūrą ir stimuliuo LEZ atsiradimą. Išsamesnį LEZ sukūrimo ir funkcionavimo pagrindą suteikė 1994-10-20 įstatymas „Dėl specialiųjų ekonominių zonų“. Šiame įstatyme nustatyti pagrindai papildoma taisyklės, nustatytas 2002-07-27 įstatymu „Dėl valstybės paramos“.²⁶

Europos Sąjungos plėtra ir Rytų Europos valstybių priėmimas į jos sudėtį iššaukė tų šalių laisvųjų ekonominių zonų veiklos politikos pasikeitimus. 2004 m. gegužės 1 d. įvyksta didžiausia ligtolinėje Europos integracijoje plėtra – prisijungia dešimt (daugiausia Vidurio ir Rytų Europos) valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Jau tada buvo prognozuojama, kad eilėje naujųjų ES narių anksčiau sukurtų LEZ veikla bus pakreipta kita linkme, LEZ rezidentams bus nutrauktos lengvatos, suteiktos iki šių šalių įstojimo į ES.

Rusijoje laisvųjų ekonominių zonų teisės įstatyminė bazė susideda iš kelių savarankiškų blokų. Pirmas iš jų aprėpia 2005-06-22 Federalinį įstatymą Nr. 116-FZ „Dėl ypatingųjų ekonominių zonų Rusijos Federacijoje“²⁷, ir šio įstatymo pagrindu priimti normatyviniai aktai. Antrasis blokas – 2006-01-10 Federalinis įstatymas Nr. 16-FZ „Dėl ypatingos ekonominės zonos Kaliningrado srityje ir dėl kai kurių pataisų Rusijos Federacijos teisės aktuose“²⁸, bei normatyviniai aktai, nustatantys teisinį įvardintos zonos režimą. Trečiasis blokas – 1999-05-31 Federalinis įstatymas Nr. 104-FZ „Dėl ypatingos ekonominės zonos Magadano apskrityje“ ir jį papildantys normatyviniai aktai. Savarankišku komponentu pasireiškia mokesčių teisės aktų normos, nustatančios mokesčių lengvatas ir ypatingą mokesčių mokėjimo tvarką įvardintų zonų rezidentams. Tokią teisės aktų struktūrą lėmė tai, kad bendrasis Ypatingųjų ekonominių zonų įstatymas neveikia Kaliningrado ir Magadano sričių ypatingose ekonominėse zonos.

Skirtingai nuo daugelio ES šalių Rusijoje laisvųjų ekonominių zonų valdymas perduotas valstybiniais organams. Ypatingųjų ekonominių zonų įstatymo projekto svarstymo metu buvo siūlomos įvairios juridinės zonų administravimo formos, įskaitant ir valdymo funkcijų perdavimą komercinėms ar nekomercinėms organizacijoms. Tačiau pirmenybė buvo suteikta valstybinėms institucijoms. To rezultate pagrindinės Ypatingųjų ekonominių zonų valdymo funkcijos buvo perduotos Federalinei ekonominių zonų valdymo agentūrai ir jos teritoriniams padaliniais. Be

²⁶ Нилов К., ten pat

²⁷ <http://www.rg.ru/2005/07/27/ekonom-zony-dok.html>, [žiūrėta 2009-08-01]

²⁸ <http://www.rg.ru/2006/01/19/kaliningrad-dok.html>, [žiūrėta 2009-08-01]

to, kaip koordinuojantis organas buvo numatytas stebėtojų tarybos sukūrimas, į kurios funkcijas įeina tvirtinti perspektyvinius Ypatingųjų ekonominių zonų plėtros planus, taip pat įgyvendinti Ypatingųjų ekonominių zonų kūrimo susitarimų vykdymą, kontroliuoti, kaip vykdomas biudžeto lėšų, skirtų teritorijos tvarkymui ir įrengimui, naudojimas. Į šios tarybos sudėtį įeina federalinių ir regioninių valstybinių organų atstovai, municipalinių organų atstovai, Ypatingųjų ekonominių zonų rezidentų ir kitų organizacijų atstovai.

Institucijos, valdančios LEZ, tam, kad atliktų savo funkcijas, iš biudžetinių lėšų sukurdamos nekilnojamojo turto objektus, kurie yra LEZ ir jai priklausančioje teritorijoje, o taip pat galėtų juos ir jau anksčiau sukurtus objektus valdyti, turi teisę kreiptis į akcininkų bendruomenę, kurios akcijos 100 proc. priklauso Rusijos federacijai arba pagal teisinius aktus ją valdančiai (atstovaujančiai) kompanijai. LEZ įkūrimą Rusijoje inicijuoti gali tik aukščiausias vykdomasis Rusijos Federacijos valstybės valdymo subjektas, kuris kartu su municipaliniu vykdomuoju – administraciniu organu teikia Rusijos vadovybei pareiškimą dėl LEZ įkūrimo, pagrindžiant jos sukūrimo tikslingumą ir efektyvumą. Įstatymai nenumato komercinių organizacijų dalyvavimo šiame procese, nors valstybinių organų ir privataus kapitalo bendradarbiavimas LEZ įkūrimo etape laikomas tikslingu.²⁹

Rusijos LEZ valdymo sistema šiek tiek skiriasi Kaliningrado srityje, kur atitinkami įgaliojimai valdyti LEZ perduoti LEZ administracijai. Pastarosios funkcija pastaruoju metu perduota Kaliningrado srities ekonomikos ministerijai.

Europos šalių LEZ veiklos teisės aktų, įskaitant valstybės paramos ir lengvatų priemones, analizė liudija apie tai, kad teisinio LEZ režimo vystymasis vyksta išskirtinai nacionalinės įstatymų leidybos rėmuose. Ši nuostata taikoma šalims, priklausančioms Europos Sąjungai. Išimtis yra muitų reglamentas, kur kruopščiai sekamas teisinių reglamentų unifikavimas. ES Muitinės kodeksas³⁰, patvirtintas Europos Sąjungos Tarybos reglamentu Nr. 2913/92, apima nuostatas dėl teisinio režimo laisvojoje zonoje ir laisvajame sandėlyje.

Europos šalių ekonomikoje vykstantys integraciniai procesai reikalauja suderinti LEZ teisės aktus, ir pirmiausiai nustatant valstybinio palaikymo atitinkamo lygio priemones LEZ investuotojams, kad nustatyti lygias konkuravimo galimybes. Europos Sąjungos teisės aktai turi tendenciją riboti valstybės paramos teikimą ekonomikos srityje, nes tokia parama nesuderinama su rinkos principais, taip kaip ji iškraipo konkurencijos procesą, suteikiant išskirtinumą kai kurioms įmonėms, ar kažkuriai produktų grupei. Sutinkamai su Europos Bendrijos steigimo

²⁹ Нилов К., Правовой режим свободных (особых) экономических зон в России и Европе. http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=454 [žiūrėta 2009-08-01]

³⁰ Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, 1992 m. spalio 12 d. nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (OL L 302, 19.10.1992, p. 1)

sutarties 87 straipsniu³¹, bet kokia valstybės parama dotacijų pavidalu arba valstybės lėšomis (resursais), kuri griaua arba gresia sugriauti konkurenciją, sukuriant kai kurioms įmonėms ar produkcijos rūšiai labiau palankesnes sąlygas, traktuojama kaip nesuderinama su bendrąja rinka. Pasigirsta nuomonė, kad LEZ Europos Sąjungoje iš principo yra uždraustos, nes prieštarauja konkurencijos politikai.

Vis dėlto šios bendrosios nuostatos turi išimtis. Čia reikėtų paminėti pagalbos suteikimą palaikant ypatingai žemo pragyvenimo lygio ar aukšto nedarbingumo lygio regionų ekonominį vystymąsi, arba pagalbą, suteikiamą nustatytų ekonominės veiklos rūšių vystymosi palaikymui, arba suteikiant paramą nustatytiems ekonominiams regionams – tačiau ši parama neturi daryti neigiamos įtakos prekybos sąlygoms, nes tokie veiksmai gali prieštarauti bendriems interesams. Regioninė pagalba skiriasi nuo kitų valstybinės pagalbos rūšių tuo, kad ji apribota nustatyta geografine zona, bei jos pagrindinis siekiamas tikslas – stimuliuoti ekonominį vystymąsi būtent toje konkrečioje geografinėje zonoje, palaikant investicijas ir sukuriant darbo vietas. Konkurencijos proceso iškraipymas teikiant regioninę pagalbą gali būti pateisinamas tik laikantis nustatytų principų:

- pagalba turi būti išskirtinė ir terminuota;
- pagalba turi būti nukreipiama į pačius nedėkingiausius regionus;
- suteikiama pagalba neturi leisti, kad tokios paramos įtakotas konkurencijos proceso iškraipymas nusvertų pačią pagalbą, nukreiptą į ekonominį vystymąsi.

Visuotinai įsigalėjusi nuomonė, kad laisvųjų ekonominių zonų efektyvumas pagrinde priklauso nuo 3 komponentų:

- patogi ekonominė – geografinė padėtis;
- išvystyta infrastruktūra;
- investuotojams patraukli nuolaidų sistema.

Būtent teikiamų nuolaidų apimtis iššaukia didžiausias kliūtis vienijant LEZ teisės aktus, ir dėl to vyko didžiausios diskusijos prieš stojant į Europos Sąjungą naujoms narėms (Lenkijai, Baltijos šalims). Nors ES rėmuose nuolaidų taikymas, esant atitinkamoms sąlygoms, nėra atmetamas.

Be jau minėtos valstybinės pagalbos regionams, Europos sąjungos reglamentai atitinkamomis sąlygomis leidžia teikti kitokių rūšių valstybines paramas, kurios neprieštarauja ES mokesčių taisyklėms:

³¹ Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2006-12-29

- valstybės pagalba, apmokestinus verslininkystę;
- valstybės pagalba moksliniams tyrimams ir bandymams;
- valstybės parama vystant ekologiškas (aplinkai draugiškas) pramonės šakas.

LEZ rezidentams suteikiamų mokesčių lengvatų apimtis skirtingose šalyse iš esmės skiriasi. Didžiausias nuolaidų paketas būdingas toms šalims, kurios nepriklauso ES (pvz. Rusija, Baltarusija). Rytų Europos šalyse, ne per seniausiai tapusiose ES narėmis, mokesčių lengvatų mažinimo problema iššaukė aštrias diskusijas.

Štai pavyzdžiui, Lenkijos ir ES derybose Europos Komisija sutiko su valstybinės pagalbos priemonėmis, taikomomis nuo 2001 m. sausio 1 dienos, tačiau nesutiko priimti nustatytų investicinių privilegijų, suteiktų investuotojams ankstesniųjų įstatymų pagrindu. Lenkijai tik per didelius vargus pavyko savo teritorijoje išsaugoti 14 laisvųjų ekonominių zonų 6 metams, kad išpildytų sąlygas, susygtas su investuotojais, sprendžiant sudėtingas demografines problemas.

Valstybinė pagalba juridiniams asmenims mokesčinėmis priemonėmis laikoma suderinama su Europos Sąjungos taisyklėmis, jei ji nukreipta ekonominio vystymosi skatinimui. Tokia pagalba gali būti suteikta regioninių kriterijų pagrindu, ypatingai jei jos tikslas – realus rimtų regioninių problemų išsprendimas.

2.3. Laisvosios ekonominės zonos steigimo teisinė praktika Airijoje

Lietuvos ekonominio ir politinio vystymosi kelias tam tikrose stadijose primena Airijos Respublikos vystymąsi. Lietuva, kaip ir Airija yra nedidelė šalis, priskiriama agrarinėms valstybėms. Airijos ekonominė sėkmė verčia nagrinėti to priežastis, bei pasigilinti į šios šalies XX amžiaus pabaigoje atliktus žingsnius tampant stipria pasaulinės rinkos dalyve.

Airijos ekonomika pasaulyje garsėja kaip viena sparčiausiai augančių. Šios šalies ekonominės sėkmės modelis paneigė tiek globalisto, marksisto I. Walersteino periferijos pasmerktumo bei išnaudojimo, tiek socialinių mokslų krikštaitėvio M.Weberio protestantizmo sąsajos su ekonomikos sėkme modelius. Sėkminga Airijos ekonominė raida skatina panagrinėti pagrindinius veiksnius, turėjusius įtakos „keltų tigro“ atsiradimui. Airija panaši į Lietuvą. Visų pirma savo dydžiu bei gyventojų skaičiumi. Plotas – 70,283 kv.m, gyventojų šiek tiek daugiau nei 3,7 mln. Tai tradiciškai katalikiška šalis, nuo seno žinoma kaip žemės ūkio ir „bulvių kultūros“ kraštas, pasižymėjęs dideliais emigracijos mastais. Dėl kaimynystės su „didžiuoju broliu“ – Jungtine Karalyste airiai išsiugdė Europos periferijos bei nepilnavertiškumo kompleksus. Airija ilgą laiką buvo atsilikusios, neefektyvios ekonomikos ir žemės ūkio šalies

simbolis. Dar 1986 m. Airija kentėjo dėl ženklaus biudžeto deficito, didelės nacionalinės skolos, nedarbo, menko ekonomikos augimo ir t.t. Tačiau tie laikai praėityje, nors ir netolimoje. Dabar Airija mažoms, atviroms ir į eksportą orientuotoms ekonomikos šalims pristatoma kaip sėkmės atvejis. Nuo 1970 m. Airija iš žemės ūkio šalies virto apdirbamosios pramonės bei naujųjų technologijų šalimi. Po 1987 m., kurie tapo Airijos ekonominės ir socialinės raidos lūžiu, praėjus dešimčiai metų, viskas pasikeitė. Dar 1980-aisiais Airijos BVP tesiekė 60 % ES vidurkio, o o per paskutinius kelis metus (iki 2008 metų) - viršijo. Airijos ekonomika 1994-1999 m. augo 8,5 % kasmet, tuo tarpu ES – tik 2,3 %. Nors Airijos patirtis staigiai besikeičiančiame globaliniame pasaulyje yra retrospektyvi, Lietuvai vertėtų orientotis į šios šalies strategiją. 1922 m. įkūrus Airijos valstybę pramonė buvo menkai išplėtota (maisto, gėrimų ir tekstilės sektoriuose dominavo mažos firmos) ir gamino beveik vien vidaus rinkai. Protekcionizmas buvo įvestas 1930-aisiais, siekiant atgaivinti vidaus pramonę, bet tai nepadėjo pasiekti norimų rezultatų. Jau 1950-aisiais pasidarė aišku, kad Airijos pramonė apimta stagnacijos, o nedarbas augo, nes vidaus rinka tokios politikos neskaitino. Todėl tuo metu buvo nuspręsta remti pramonę, orientuotą į eksportą. Airijos vyriausybė vykdė liberalizacijos politiką, o 1965 m. pasirašyta Airijos bei Didžiosios Britanijos laisvosios prekybos sutartis atvėrė Airijos ekonomiką bei skatino pramonę, orientuotą į eksportą.³²

1956 m. liberalizuojant ekonomiką buvo sumažintas eksporto pelno mokestis, 1978 m. pakeistas 10 % apdirbamosios pramonės pelno mokestis. Be to, 1956 m. vyriausybė nutarė per šešerius metus panaikinti dar 1932 m. išleistą įstatymą, numatantį airišką pramonės kontrolę. Kitas svarus veiksnys – švietimo reforma, 1990-aisiais sudariusi sąlygas atsirasti kvalifikuotai ir lanksčiai darbo jėgai. Ši reforma siekė, kad kuo daugiau vaikų baigtų vidurinę mokyklą. Nuo 1967 m. švietimui imta skirti daugiau lėšų, vidurinėje mokykloje panaikinti visi mokesčiai, visoje šalyje įgyvendinta „geltonųjų autobusiukų“, t.y. vaikų vežimo į mokyklas, programa. Po šios reformos kur kas daugiau vaikų ėmė lankyti mokyklas. Tai turėjo įtakos, kad vėliau į darbą stojo išsilavinusi darbo jėga. Be to buvo siekiama, kad kuo daugiau žmonių gautų aukštąjį išsilavinimą: pramoniniuose centruose, siekiant sujungti vietinį verslą su mokslu, buvo įsteigti koledžai.³³

Pagrindinės Airijos politinės partijos – „Fine Gael“ (Airijos gentis) ir „Fianna Fail“ (Likimo kareiviai) panašios dešiniąja ekonomine orientacija. Todėl buvo galima susitarti dėl nuoseklios ilgalaikės ekonominės ir socialinės politikos, visų pirma atlyginimų ir mokesčių

³² Kennedy, K.A., Giblin T., McHugh D. The Economic Development of Ireland in the Twentieth Century. London: Routledge, 1988

³³ Ireland History. <http://www.iexplore.com/dmap/Ireland/History>, [žiūrėta 2009-09-02]

sričių. Ekonomikos sąstingis vertė partijas ir interesų grupes pamiršti tarpusavio nesutarimus ir ieškoti bendrų priemonių, kaip atgaivinti ekonomiką.

Siekdama sumažinti biudžeto deficitą ir apriboti viešąsias išlaidas, vyriausybė profsąjungoms mainais pasiūlė svarbią mokesčių reformą, pagal kurią, sumokėjus mokesčius, darbininkams liktų daugiau pinigų. Tuo tarpu darbdaviams buvo pasiūlyta, kad bus išlaikytas nuoseklus algų kėlimas, mat dideli atlyginimai mažino firmų konkurencingumą. Socialinis konsensusas labai prisidėjo prie ekonominės padėties stabilumo, skaidrumo bei prognozuojamumo. Sumažinti mokesčiai Airijoje tapo vienu stimulų naujam kapitalui, visų pirma tiesioginėms užsienio investicijoms (TUI), ateiti. Remiantis socialinės partnerystės susitarimais, vyriausybė ėmė pamažu mažinti ekonomiškai aktyvios savo tėvynėje diasporos kaip airiai.

Mokesčių ir viešųjų išlaidų mažinimas, ko gero, nėra vienareikšmis instrumentas, skatinantis ekonomiką, nes šalia jo egzistuoja šalutiniai veiksniai, tokie kaip efektyvus mokesčių administravimas, socialinių įsipareigojimų finansavimo problemos ir t.t. Tačiau Airijos pavyzdys rodo, kad tiek pajamų, tiek pelno mokesčio sumažinimas, laisvųjų ekonominių zonų sukūrimas ir kt. tapo patraukliomis sąlygomis TUI, kurios svariai prisidėjo prie Airijos eksportu paremtos ekonomikos plėtros. Bet reikia pastebėti, kad mokesčių mažinimo politika pasiteisino tik tada, kai ją parėmė kiti veiksniai. Įvairios verslo pasaulio apklausos rodo, kad mokesčių našta bei neprognozuojamumas – vienas verslo plėtros trikdžių.

Valstybės išlaidų ribojimas, kaip ekonomikos skatinimo instrumentas, taip pat vertinamas nevienareikšmiškai ir turi daugiau sekėjų tarp dešinėsios ideologijos atstovų. Tačiau mažinant viešąsias išlaidas, t.y. valstybės investicinius įsipareigojimus, būtina sudaryti palankesnes sąlygas privataus sektoriaus investicijoms – visų pirma mažinant mokesčius. Kita vertus, šie veiksniai turi būti lydimi ilgalaikės, skaidrios, nuoseklios ir prognozuojamos valstybės ekonominės bei socialinės politikos. Ir nereikia perdėtai nerimauti dėl užsienio kapitalo: TUI Airijoje nesumenkino nei airių identiteto, nei kultūros. Greičiau priešingai: kai šios šalies ekonomika ėmė atsigauti, airiai sėkmingai pasinaudojo savo kultūriniu ypatumu, reklamuodami tėvynę.

Užsienio investicijos didina valstybės saugumą, duoda naujų technologijų, žinių, darbo vietų ir vakarietiškos patirties. Airijos vyriausybė savo politikoje tai nuosekliai akcentavo, kurdama palankią aplinką tiesioginėms užsienio investicijoms. Be to, airiai rūpinosi ir pusiau nepriklausomų institucijų, tokių kaip IDA, veikla, „investavo į investicijas“. Gausi finansinė ir materialinė parama IDA bei kitų pusiau valstybinių institucijų įkūrimas ir palaikymas iliustruoja,

kad Airija investavo ne tik į valstybės viešuosius ryšius, bet ir į konkrečias priemones, kad tik pritrauktų tiesiogines užsienio investicijas.

Airija gana anksti pradėjo rūpintis TUI, supratusi, jog būtent užsienio kapitalas gali padėti kurti Airijai darbo vietas, naujas technologijas, žinias ir kapitalą. Vyriausybė įkūrė valstybines agentūras, besirūpinančias investicijų pritraukimu. Ryškų indėlį pritraukiant užsienio investicijas į Airiją įnešė Pramonės plėtros agentūra (toliau – PPA) – viena iš valstybinių organizacijų, įkurta 1949 m. Tiesa, jos teigiamas vaidmuo pritraukiant užsienio gamintojus išryškėjo ypač 1990-aisiais. PPA svarbiausias vaidmuo buvo įtikinti užsienio kompanijas perkelti savo strateginę gamybą bei programines įrangos galimybes į Airiją. Be to, įkurtos firmos įrodė, kad Airijoje galima veiksmingai ir kokybiškai gaminti bei eksportuoti į Europą per 48 valandas.

Norėdama pritraukti užsienio firmas, PPA ėmėsi sudaryti palankias sąlygas užsienio kapitalui. Airijoje, kaip žemės ūkio šalyje, trūko pramonės tradicijų ir kvalifikuotų darbininkų. PPA savo ir ES Struktūrinių fondų pagalba mokydavo darbuotojus užsienio firmoms, besikeliančioms į Airiją, ypač mažiau išvystytus regionus, teikdavo dotacijas patalpoms įsigyti ir t.t. Europa kompensuodavo dalį išlaidų, kurios didėjo nuo 50 % 1973 m. iki 75 % 1994 m.

1967 m. žymi lūžį agentūros veikloje. PPA susijungia su Pramonės valdyba ir tampa nepriklausoma valstybės agentūra, turinčia naujus bei didesnius įgaliojimus. PPA galėjo remti pramonę, teikti dotacijas, mokyti darbininkus ir net valdyti akcijas. Be to, PPA prisidėjo ir prie regioninės politikos, pirkdama žemes ir plėtodama ten pramonines teritorijas.

PPA veikla atvedė į Airiją tokias tarptautines korporacijas kaip „Intel“, „Motorolla“, IBM, HP, „Compaq“ ir t.t. Nuo 1992 m. vyriausybė, matydama didelį ir sėkmingą agentūros įdirbį pritraukiant PPA, restruktūrizavo ją į PPA-Ireland, kurios sritis užsienio investicijų pritraukimas bei rėmimas. Airijos vyriausybė, jau 7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje ėmusis ūkio liberalizavimo, nemažai investavo į TUI pritraukimą, kurios turėjo padėti Airijai modernizuotis. Dėl tokios politikos nuostatų įkurtos valstybės stipriai finansiškai remiamos ir didelę autonomiją turinčios agentūros svariai prisidėjo prie palankių sąlygų užsienio kapitalui Airijoje.

Valstybės agentūrų pritraukiamos TUI gerokai prisidėjo prie Airijos ekonominės sėkmės. Padidėjusi specializacija, patirtis bei žinios padidino ekonomikos produktyvumą. Airių firmos perėmė tarptautinę praktiką. Airija sukuria 1 % ES BVP, bet pritraukia 10 % JAV investicijų ES ir 33 % JAV investicijų į aukštąsias technologijas. Kita vertus, TUI, ypač „plyno lauko“, lėmė, jog dabar Airija yra didžiausia programinės įrangos eksportuotoja pasaulyje. TUI padidino Airijos BVP 1993 – 1998 m. net 40 %, įdarbino 50 % apdirbamosios pramonės darbuotojų, sukūrė 65 % apdirbamosios pramonės išeigos ir 85 %. Apdirbamosios pramonės eksporto. 1998 m. TUI skyrė

11 mlrd. JAV dolerių darbo jėgai, paslaugoms bei medžiagoms. 1200 užsienio firmų, įdarbinančios 125000 žmonių, sukuria tiek pat papildomų darbo vietų Airijos versle.³⁴

Airijos dalyvavimas Europos integracijos procesuose gerokai prisidėjo prie Airijos modernizacijos bei ekonomikos augimo. EB finansinė parama, didelės eksporto rinkos ir t.t. teigiamai darė įtaką tiek TUI atėjimui, tiek ūkio raidai apskritai. Tiesa, galima pasakyti, kad teigiamas Europos Bendrijos/Europos Sąjungos (EB/ES) vaidmuo Airijoje labiau išryškėjo 1990-aisiais, kai eurointegraciniai procesai po Vieningos Europos Akto (1986-02-28) bei Maastrichto susitarimų (1992-02-27 Nr. 11992M) įgijo pagreitį pačioje Europoje.

Dalyvavimas pinigų Europos projektuose taip pat darė teigiamą įtaką Airijos finansinei politikai. 1979 m. Airija nutraukė sąsajas su Jungtinės Karalystės svaru ir įsitraukė į Europos piniginę sistemą, o 1999 m. Airija įsitraukė į Europos ekonominę ir pinigų sąjungą. Airijos prisijungimas prie Valiutų keitimo mechanizmo (ERM) 1979 m. padėjo pažaboti infliaciją. Airijai tapus ekonominės ir pinigų sąjungos nare, užsienio skola perskaičiuota eurais ir dingo užsienio valiutos keitimo rizika.

Narystė Europos struktūrose Airijos pramonei atvėrė didelę rinką, kurioje yra daugiau kaip 250 milijonai vartotojų. Dalyvavimas EB rinkoje traukė ir užsienio investuotojus, kuriuos, be žemų pelno mokesčių, traukė galimybė gaminti produkciją Airijoje bei eksportuoti ją be muitų Europoje.

Narystė EB sudarė palankesnes sąlygas ir TUI ateiti. 1973 m. užsienio firmos Airijoje įdarbino mažiau nei trečdalį visų darbininkų, 1988 m. 42 %, o 1997 m. jau per 50 %. Užsienio firmos įdarbina pusę darbuotojų apdirbimo pramonėje, sudaro 75 % eksporto ir du trečdalius apdirbimo sektoriaus išėigos. Europos Taryba savo studijoje 1999 m. pažymi, jog TUI buvo svarbiausias veiksnys atsigauvant ekonomikai.

Negalima pamiršti tiesioginių Briuselio išmokų Airijai. Europos socialinis fondas bei Regioninis plėtros fondas daug lėšų skyrė Airijai 1970-aisiais, o 1980-aisiais parama buvo dar padidinta EB periferiniams rajonams, tokiems kaip Airija, Ispanija, Portugalija ir Graikija, kad šios šalys lengviau išspręstų vieningos valiutos ir vieningos rinkos problemas. 1987 m. Vieningos Europos aktas pertvarkė Struktūrinius fondus, galinčius skirti daugiau pinigų labiau atsilikusioms EB sritims/šalims. Dėl lėšų, kurias Airija gavo iš Briuselio, pagerėjo infrastruktūra, ekologija ir t.t. Apskaičiuota, kad struktūrinių fondų parama sudarė 10 % airių ekonomikos augimo 1988 – 1998 metais.

Airijos vyriausybė nustatė Europos paramos panaudojimo kryptingumą bei atskleidė pagrindinius ekonomikos struktūrinius trūkumus, kuriems ir buvo skiriamos pirmiausios

³⁴ Jurkynas M., Airijos fenomenas: pamokos, kurias dar reikia išmokti.// Atgimimas, 2001 m. lapkričio 23-29 d. Nr. 42 (681)

investicijos. Tokios sritys buvo gamyba (teko 45 % ES paramos), žmogiškieji resursai (31 %.), ekonomikos infrastruktūra, vietos ir miesto plėtros sektoriai.³⁵

Airijos laisvoji ekonominė zona Šenono oro uoste tapo kone vadovėliniu valstybės ir verslo suvienytų jėgų ir puikaus rezultato pavyzdžiu.

Airijoje yra nustatytos dvi laisvosios zonos:

1. Šenono (Shannon) laisvoji zona – neapmuitinamas oro uostas;
2. Ringaskiddy laisvoji zona – neapmuitinamas jūrų uostas.

Airijos Ringaskiddy laisvoji zona (uostas) neturi didelės reikšmės pasaulio ar Europos LEZ vystymosi istorijoje. Todėl toliau darbe dėmesys bus skiriamas Šenono laisvajai zonai.

Vakarų Europos LEZ sistemoje ypač svarbią vietą užimanti Airijos Šenono LEZ ypatinga tuo, kad ji tapo pokarinės Europos tokiu LEZ pavyzdžiu, kuris yra nagrinėjamas, o jos praktika perkeliama į visų kontinentų šalis. Šenono rajoną galima laikyti atvirosios ekonomikos vystymosi etalonu, kai pagrindu tampa šiuolaikinės infrastruktūros ir kolektyvinė verslininkystė, kur pagrindinis vaidmuo tenka laisvajai zonai.

50-tųjų metų gale Airija pradėjo įgyvendinti ekonomikos modernizacijos programas ir šalies integraciją į pasaulio rinkas. Svarbi rolė šiose programose teko Šenono regiono vystymui, kur įsikūręs stambus tarptautinis oro uostas. Sėkmingas Šenono vystymasis prasidėjo nuo tarptautinio turizmo ir laisvosios prekybos. 1959 metais Airijos parlamentas priėmė įstatymą dėl eksportinės – gamybinės zonos (pramoninio parko) įkūrimo netoli Šenono oro uosto. Pagrindinis tikslas buvo – užsienio investicijų pritraukimas eksportinei gamybai, kuri galėtų naudotis oro uosto paslaugomis, kad importuotų detales ir eksportuotų paruoštą produkciją su lengvatiniu eksporto mokesčiu. Zonos įkūrimui palankią terpę sudarė: patogi ekonominė – geografinė padėtis (pats trumpiausias atstumas tarp Senojo ir Naujojo žemynų), tarptautinis oro uostas, palyginti pigi darbo jėga, vyriausybės palaikymas.

Projekto realizavimui buvo įkurta valstybinė įmonė *Shannon Free Airport Development Company* (SFADCO) turinti dviejų valdymo lygių sistemą: direktorių valdyba, susidedanti iš ministerijų atstovų ir privačių kompanijų atstovų valdyba, atsakinga už vystymo strategiją. Vykdančioji direkcija sprendė praktinius gamybos klausimus.

Šenono LEZ kompanijos, nepriklausomai nuo jų nacionalinės priklausomybės, gavo ypatingas lengvatas savo veiklos vykdymui LEZ: mokesťines lengvatas, sumažintą nuomos kainą už gamybinius pastatus ir žemę.

³⁵ Jurkynas M., Airijos fenomenas: pamokos, kurias dar reikia išmokti.// Atgimimas, 2001 m. lapkričio 23-29 d. Nr. 42 (681)

Šios lengvatos betarpiškai buvo skirtos realiam gamybos kaštų sumažinimui Šenone, palyginus su kitais šalies regionais. Įmonių gaunama nauda ne tik kompensavo, bet ir realiai viršijo papildomas transporto išlaidas, pristatant galutinį produktą į pagrindines rinkas, nepriklausomai nuo to, ar jos buvo kitoje Airijos dalyje ar kitose šalyse.

Airijos ekonomistas S. Dewar (1999) šio projekto vystymą pavadino ypatingai sėkmingu tiek, kad dviejų metų laikotarpiu nykštukiniame Šenono rajone buvo sukaupta beveik 25 % bendrojo Airijos eksporto – dėka užsienio kompanijų veiklos, suinteresuotų teikiamų lengvatų gavimu ruošiant prekes eksportui. 1966 metais šis rodiklis pasiekė 32 %.³⁶

1968 metais SFADCO pradėjo pramoninių parkų kūrimą regiono miestuose, o taip pat pradėjo vystymo programas, pagrįstas eksporto apdorojimo zonų idėja, pateikiant didžiulį lengvatų paketą.

Pradžioje zonos vystėsi gana lėtai. Pirmosios investavusios įmonės buvo nedidelės. 80-tais metais Šenone buvo užregistruota 400 užsienio kompanijų, tame tarpe 140 stambių ir vidutinių, bei 120 smulkaus verslo įmonių. 1978 metais Airijos vyriausybė pavedė SFADCO prisiimti ypatingą atsakomybę už mažų Airijos įmonių vystymąsi Vidurio Vakarų regione. Per 7 metus nuo 1979 iki 1986 užimtumas mažose kompanijose išaugo 76 %.

Vietinio sektoriaus vystymo programa apima 2 pagrindinius elementus:

- veikla, siekianti padėti fizinio veikiančių kompanijų išplėtimo srityje (pastatų ir įrengimų požiūriu), o taip pat naujų įmonių palaikymas;
- veikla, teikianti verslo paslaugas, skirtas stiprinti valdymo struktūras per konsultacijas dėl pirkimo politikos, marketingo, finansų ir gamybinės veiklos.

Svarbiu vietinės pramonės vystymosi veiksmu tapo verslo galimybių panaudojimas, kurios pateikiamos užsienio kompanijoms, funkcionuojančioms Šenono LEZ-e ir visame regione.³⁷

Sekantis Šenono zonos vystymosi etapas prasidėjo 80-tais metais, kai Europos Sąjunga pradėjo vieningos Europos rinkos judėjimą. Tokia rinka buvo skirta, iš vienos pusės, reikšmingam prekybinių santykių tarp ES narių supaprastinimui ir atpigimui, o iš kitos pusės – tam, kad šalys, neįeinančios į ES sudėtį, būtų suvaržomos ir turėtų sudėtingesnį įėjimo kelią į vieną iš stambiausių pasaulio rinkų dėl vieningų užsienio prekybos tarifų – negailestingų importo mokesčių prekėms ir paslaugoms iš šalių, nepriklausančių ES.

Įmonės iš šalių, neįeinančių į ES sudėtį, rado galimybę aplenkti importo barjerus, atidarydamos savo gamyklas ir fabrikus, bei pradėdamos gamybinę veiklą šalyje ES narėje.

³⁶ Дьюар С. Свободные экономические зоны – возможность и ограничения // Деловой партнер. 1999, Nr. 7.

³⁷ Thinking of Investing in Europe? <http://www.shannonireland.com/>, [žiūrėta 2009-08-12]

Šenono LEZ vėl tapo patrauklia vieta užsienio investicijoms, ypač iš JAV ir Japonijos – šalims, nepriklausančioms ES.

1998 metais Šenone buvo suskaičiuojama daugiau kaip 100 įmonių, eksportuojančių produkciją beveik už 165 milijardus JAV dolerių. Pradedant 1983 metais Šenono laisvojoje ekonominėje zonoje aktyviai vyko Nacionalinio technologijų parko sukūrimo darbai. Šis parkas greitai buvo pripažintas tarptautinėje erdvėje kaip vystymosi modelis.

Industrinis išsivystymas – tai tik dalis Šenono regiono poreikių patenkinimo. Duotasis išsivystymo tipas turėjo labai neįžymią įtaką žemės ūkiui.

Perdirbimo pramonės ir žemės ūkių veiklos vystymo skatinimui Airijos vyriausybė pavedė SFADCO 1984 metais priimti visą eilę eksperimentinių projektų vietinių gamtos resursų vystymui, kad skatintų mažų ir vidutinių maisto gamybos įmonių kūrimą. Šios užduoties rezultate išvystyta programa apėmė du esminius elementus:

a) terpės, tinkamos maistinės žaliavos perdirbimui išvystymas, įskaitant:

- galimybių, egzistuojančių perdirbimo pramonėje, nustatymas, bei kurias galėtų panaudoti esamos ir naujos įmonės Šenono regione;

- alternatyvių ūkių vystymas, kurie yra paklausūs, ir tuo pačiu metu nėra suvaržyti Europos Sąjungos nuostatomis.

b) Nacionalinio maisto produktų vystymo centro įkūrimas regione, palaikant šią programą. Šis centras suteikia aukštos kokybės patalpas, specialiai įrengtas kompanijų, gaminančių maisto produktus, reikmėms.

Reikėtų pažymėti, kad nuo 1959 metų SFADCO buvo įtraukta į turizmą. Kompanijos tikslas buvo turistinių įžymybių ir viešbučių tinklo vystymas netoli nuo oro uosto, kad pritrauktų turistus. Kompanija stengėsi veikti taip, kad turistai, atvykstantys į Šenono oro uostą, lankytų nedidelius Vakarų Airijos miestelius ir kaimus, negaunančius jokios naudos iš išsivysčiusios vietinės pramonės. Sukūrus mažų kaimo viešbučių ir kotedžų nuomai tinklą, buvo paruošta dirva turistų apgyvendinimui ir laisvalaikio užėmimui kelioms dienoms.

Dar viena Šenono LEZ veiklos kryptimi buvo pradinės koncepcijos pagerinimas, kas įtakojo eilės specializuotų zonų, orientuotų į vietinius pranašumus, įkūrimą. Kaip iliustraciją galima pateikti Šenono Aviacinės veiklos parkas, kurio įkūrimo tikslas buvo sudominti pasaulio lyderius aviacinių technologijų srityje, vykdant aerodinaminius tyrimus, konstrukcinius sprendimus ir gamybines operacijas specialiai tam skirtoje LEZ dalyje. Pastaruoju metu Šenone veikia 35 kompanijos, užsiimančios aviacine pramone: įmonė „Shannon AeroSpace“, įkurta

kartu su „Swiss Are“ ir „Lufthansa“. Čia dirba daugiau kaip 800 kvalifikuotų technikų ir inžinierių.³⁸

Taip pat buvo atidarytas Tarptautinis finansinių paslaugų centras. Jo rėmuose funkcionuoja 400 tarptautinių finansinių įstaigų. Bankų, veikiančių šiame centre suminis balansas siekia 40 milijardų svarų. Tokiu būdu šis centras turi neabejojama indėlį Airijos ekonomikos vystymuisi – mokestinių įplaukų į biudžetą pavidalu ir papildomomis darbo vietomis.³⁹

LEZ idėjų populiarumas įgavo tokius reikšmingus mastelius, kad Airijos vyriausybė buvo priversta Šenono LEZ patirties platinimui sukurti specialią dukterinę kompaniją, kuri kasmet organizuoja trijų savaitinių mokymus daugelio šalių LEZ valdančiajam personalui.

Viena iš šios kompanijos veiklos krypčių – laisvųjų ekonominių zonų projektų kūrimas pagal skirtingų šalių ir kompanijų užsakymus: ši kompanija dalyvavo realizuojant eksporto – gamybinius projektus Azijoje, Afrikoje ir Lotynų Amerikoje.

Prie Šenono LEZ funkcionavimo plusų galima pridėti kai kuriuos Airijos ekonomikos pasiekimus. Šalis pradėjo tik priartėjo prie savo europinių partnerių, o vėliau peraugo kai kuriuos iš jų savo pagrindiniais ekonominiais rodikliais: kasmetinis gaminamos produkcijos prieaugis pasiekė 5-6 %, o infliacija – apie 1,2 % per metus.

Pagal Centrinės statistikos valdybos duomenis, Airijos BVP paaugo:

- 1994 metais – 10,57 %;
- 1995 metais – 11.14 %;
- 1996 metais – 8.62 %;
- 1997 metais – 8.62 %;
- 1998 metais – 8.3 %;

ir 1999 metais sudarė 48 milijardus Airijos svarų (daugiau kaip 67 milijardus JAV dolerių). Tuo pačiu pramoninės gamybos apimtys 1998 metais padidėjo 15,3 %; didžiausias augimas užfiksuotas farmacinėje pramonėje (36,1 %), kompiuterinė įrangos gamyboje (19,1 %) ir elektronikoje (17,8 %).⁴⁰ Iki pat 2009 metų Airijos BVP kasmet augo maždaug po 4 %.⁴¹ 2008 metų BVP siekė 154,596 milijono eurų. 2008 metais Šenono LEZ įmonės sugeneravo apie 3,5 milijardo pardavimo pajamų, 94 % šių pajamų gautos iš eksporto.⁴²

³⁸ An Economic Overview of the Shannon Region 2009, <http://www.shannonireland.com/media/Media.7049.en.pdf>, [žiūrėta 2009-08-12]

³⁹ About the IFSC, <http://www.ifsc.ie/page.aspx?idpage=6>, [žiūrėta 2009-08-12]

⁴⁰ Airijos Centrinė Statistikos valdyba, <http://www.cso.ie/statistics/nationalacc.htm> [žiūrėta 2009-07-31]

⁴¹ Nacionalinė ataskaita, <http://www.cso.ie/releasespublications/documents/economy/current/qna.pdf>, [žiūrėta 2009-07-31]

⁴² An Economic Overview of the Shannon Region 2009, <http://www.shannonireland.com/media/Media.7049.en.pdf>, [žiūrėta 2009-08-12]

Tačiau būtina paminėti ir minusus, kuriuos „atsinešė“ Šenono laisvosios zonos įkūrimas: ženkliai krito nacionalinio žemės ūkio sektoriaus rodikliai, sustingo visa industrija, susijusi su vietinių gamtinių išteklių perdirbimu, bei maisto pramonė.

Šenono laisvoji ekonominė zona, valdoma *Shannon Free Airport Development Company Ltd*, - viena iš pačių pirmųjų Airijos vyriausybės iniciatyvų, suteikiant mokestines lengvatas investuotojams. Norint užsiimti prekybine ar paslaugų veikla Šenone, įmonė pirmiausiai turi gauti gyventojų užimtumo ministerijos licenciją. Po to Airijos finansų ministerija išduoda specialų sertifikatą, suteikiantį įmonei mokestines lengvatas Šenono laisvojoje zonoje (12,5 % pelno mokestis, nulinis PVM mokestis ir maito lengvatos). Norėdama gauti šį sertifikatą, įmonė privalo užsiimti šia veikla:

- remontuoti arba derinti oro transporto aptarnavimo arba eksploatacijos įrangą;
- gamyba;
- veikla, susijusia su intelektinės nuosavybės įsigijimu, valdymu, licencijavimu ir eksploatacija;
- kita veikla, turinčia tiesioginį indėlį į Šenono laisvosios ekonominės zonos vystymąsi (Airijos finansų ministerijos vertinimo kriterijais)

Atidarant įmonę Šenono LEZ, svarbu pabrėžti, kad vienas iš svarbiausių jos funkcionavimo tikslų – sukurti naujas darbo vietas Airijos gyventojams. Veiklos licencija Šenono laisvojoje zonoje išduodama pagal 1958 m. Neapmuitinamo oro uosto įstatymą. Licencijos prašymas pateikiamas Įmonių, prekybos ir įdarbinimo departamentui. Licencijos projektas pateikiamas muitinei, bei pridedamos muitinės nustatytos sąlygos. Užsienio kompanijos, kurios nesamdo vietinių gyventojų, iš padėties išsisuka tokiu būdu: kreipiasi paslaugos į jau veikiančias specialias agentūras, veikiančias kaip oficialūs atstovai. Arba tiesiog sudaro su jomis administracinio valdymo sutartis. Abu šiuos atvejus Airijos finansų ministerija vertina kaip užsienio kompanijų „Airijos filialą“, išduodama joms specialius sertifikatus, suteikiančius mokesčių pranašumus. Įsteigus kompaniją Šenono laisvojoje ekonominėje zonoje teigiamo rezultato galima tikėtis dėka priimto Dvigubo apmokestinimo išvengimo įstatymo, tačiau reikia pažymėti, kad kai kurie mokesčių įstatymo straipsniai išskiria įmones, atleidžiamas nuo mokesčių, jei jos nemokėjo korporatyvinio 10 % mokesčio.

Kompanijos, Tarptautiniame finansinių paslaugų centre aptarnaujančios užsienio subjektus, esančius Airijos teritorijoje, taip pat turi gauti finansų ministerijos sertifikatą. Turėdamos tokį sertifikatą, įmonės turi teisę į 12,5 % pelno mokestį.

3 lentelėje palyginimui pateikti kai kurių pasaulio valstybių įmonių pelno mokesčiai:

3 lentelė. Pelno mokesčio tarifai 2007 m.

Valstybė	Pelno mokestis % nuo pelno
Airija	12,50
Nyderlandai	25,50
Jungtinė Karalystė	30,00
Kinija	33,00
Belgija	33,99
Prancūzija	34,43
Vokietija	38,60
JAV	39,50
Japonija	39,54
Lietuva	15,00

Šaltinis: Wagenknecht S., Darbo dokumentas dėl mokesčių politikos vaidmens įgyvendinant Lisabonos strategiją. Europos Parlamentas: Ekonomikos ir pinigų politikos komitetas. 2007, PE 384.608v01-00

Tad kokias paslaugas finansinio aptarnavimo rėmuose galima steigti Dublino muitinės zonoje? Štai kelios veiklos rūšys:

- užsienio valiutos perkėlimo operacijos, paprastai atliekamos bankų;
- kolektyvinis lėšų investavimas, tarptautinis aktyvų valdymas, draudimas ir pan.;
- apdorojimo, kontrolės, apskaitos, komunikavimo, nuosavybės perdavimo (krilingo), verslo sandorių sudarymo arba informacijos, susijusios su finansine veikla, saugojimo paslaugos;
- Programinės įrangos, naudojamos finansinėje sferoje arba informacijos apie finansinę veiklą antriniam apdorojimui ir analizei, vystymas ir tiekimas;
- Prekybinės operacijos, artimos anksčiau įvardintoms, kurios, sutinkamai su Airijos finansų ministerija, bus nukreiptos zonos panaudojimui kaip tarptautinio finansinio centro.

Be viso to, 10 % tarifu bus apmokestinamas kompanijų pelnas, gautas:

- apdraudus gyvybės draudimu valdytojus ir asmenis, gyvenančius už Airijos ribų, bei gaunančius kasmetines draudimo išmokas;
- valdant vienos ar kelių kompanijų investicijas, kurių savininkai yra ne Airijos piliečiai.⁴³

⁴³ Свободные экономические зоны Ирландии. <http://bel.biz/news/6605.html>, [žiūrėta 2009-08-14]

Prekės, kurias registruoti PVM mokėtojai įveža į Šenono laisvosios zonos muitinę iš už valstybės ribų, apmokestinamos nuliniu PVM tarifu.

Tiekiamoms prekėms taikoma sąlyga, kad jos gali būti atvežtos tik registruotų PVM mokėtojų, kurie vykdo tiekimą per laisvojo oro uosto muitinę, bei parduoda savo prekes laisvosios zonos viduje kitiems laisvojoje zonoje registruotiems PVM mokėtojams – tokiu atveju prekėms pritaikomas nulinis PVM tarifas. Reikalaujamas tiekimo įrodymas. Prekėms, kurias laisvojoje zonoje registruotas PVM mokėtojas parduoda kitam PVM mokėtojui laisvosios zonos viduje, taip pat taikomas nulinis PVM tarifas.

Prekės, išvežamos iš laisvojo oro uosto muitinės į kitas valstybės dalis nėra apmokestinamos PVM, jei jos jau buvo kartą apmokestintos. Prekės bus vėl apmokestintos jei PVM registruotas pardavėjas jas tieks kitiems vartotojams, neregistruotiems laisvojoje zonoje.

Įmonės, veikiančios neapmuitinamose zonose, vertinamos kaip apmokestinami asmenys, todėl jos privalo registruotis bei mokėti PVM įprasta tvarka. Joms suteikta teisė įsivežti prekes į bemuitę zoną nemokant maito mokesčių, kotiruojant jų registracijos numerius ir skelbiant, kad jos prekiauja neapmokestinamoje zonoje. Kalbant apie tokias prekes, kaip pvz. automobiliai ar benzinas, kurių PVM neturi franšizės (nėra kompensuojamas), įmonės turi pritaikyti PVM visoms tokioms prekėms, įsigytoms be PVM.⁴⁴

Apibendrinant šios zonos funkcionavimo laikotarpį, galima pabrėžti, jog LEZ idėja tapo pripažinta visame pasaulyje kaip ekonominio išvystymo instrumentas, bet ne geriausias ekonominio vystymosi problemos sprendimo būdas. Praktikoje tai reiškia, kad LEZ organizacija automatiškai negarantuoja investicijų augimo. LEZ yra tiesiog viena iš vystymosi strategijų, sukurtų kad pritrauktų, palaikytų ir skatintų investicijas, įtakojančias pramonės augimą, darbo vietų kūrimą ir socialinį – ekonominį interesą. Airijoje LEZ tapo instrumentu, kurį vyriausybė panaudojo kaip kitų instrumentų kombinacijos dalį, pritraukiant investicijas.

2.4. Laisvųjų ekonominių zonų teisinis reguliavimas: Lietuvos ir Europos Sąjungos lyginamoji analizė

Lietuvos Respublikos Maitinės įstatymas⁴⁵ laisvąją zoną įvardina kaip laisvosios ekonominės zonos laisvąją teritoriją, įrengtą vadovaujantis Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymu⁴⁶, arba laisvasis uostas, įsteigtas vadovaujantis Lietuvos

⁴⁴ VAT Guide, Indirect Taxes Division, Dublin Castle, July 2008 (11 leidimas), P.67

⁴⁵ LR Maitinės įstatymas// Valstybės žinios, 2004-04-30, Nr. 73-2517

⁴⁶ LR laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1995 Nr. 59-462

Respublikos Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymu⁴⁷. LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatyme Laisvoji ekonominė zona apibrėžiama kaip ūkinei – komercinei ir finansinei veiklai skirta teritorija, kurioje yra šio įstatymo nustatytos ūkio subjektams specialios ekonominės ir teisinės funkcionavimo sąlygos⁴⁸. Tame pačiame straipsnyje numatomos laisvųjų teritorijų įrengimo sąlygos, kurios turi atitikti reikalavimus, nustatytus 1992-10-12 Tarybos reglamente (EEB) Nr. 2913/92, nustatančiame Bendrijos muitinės kodeksą, 1993-07-02 Komisijos reglamente (EEB) Nr. 2454/93, išdėstančiame Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas, LR muitinės įstatyme ir kituose teisės aktuose.

Be šiuose dviejuose įstatymuose pateiktų laisvųjų zonų apibrėžimų, būtina paminėti LR Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatyme⁴⁹ išskirtą laisvosios zonos sąvoką – tai laisvasis uostas. Šiame įstatyme laisvasis uostas apibrėžiamas kaip nuo uosto atskirta uosto teritorijos dalis, kurioje ne Lietuvos prekės laikomos esančiomis ne Lietuvos Respublikos muitų teritorijoje. Tai negalioja tais atvejais, jei minėtos prekės išleidžiamos laisvai cirkuliuoti, pateikiamos kitai muitinės procedūrai įforminti arba laikomos ar naudojamos kitomis sąlygomis, negu nustatyta Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymo, Muitinės kodekso ar kitų teisės aktų. Tarptautinės muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencijoje (priimtos 1973 m. gegužės 18 d. Kiote ir įsigaliojusios 1974 m. rugsėjo 25 d.) laisvoji zona reiškia susitariančios šalies teritorijos dalį, į kurią patenkančios visos prekės laikomos esančiomis ne muitinės teritorijoje, kiek tai galima laikyti nepaisant importo mokesčių ir kitų aktualių mokesčių. Minėtos konvencijos Specialiajame priede D (2 dalyje) numatytos muitinių taisyklių pritaikymas laisvosioms zonoms – muitinės taisyklės, taikomos laisvosioms zonoms, turi atitikti Specialaus priedo D antrajame skyriuje išdėstytas nuostatas ir, kiek tai įmanoma, bendrąjį Konvencijos dokumentą.

2004 metų spalio 1 dieną Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija raštu kreipėsi į Europos komisiją, bei pranešė apie Kauno laisvąją ekonominę zoną. LR prašė Komisijos išaiškinti, ar Kauno LEZ veiklos schema bei teisinis mokestinis reglamentavimas atitinka ES reikalavimus tokiai veiklai. Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 15 straipsnis numato įvairias mokestines lengvatas zonos teritorijoje veikiančioms įmonėms, kurios atitinka tam tikrus kriterijus. Nuo pat LEZ kūrimo pradžių kilo klausimas, ar Lietuvos laisvosiose ekonominėse zonose veikiančiams subjektams taikomos lengvatos suderinamos su Europos Sąjungos teisės nuostatomis, ar nėra pažeidžiami konkurenciją užtikrinantys teisės aktai. Kai kurios šalys

⁴⁷ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymas// Valstybės žinios, 1996 Nr. 53-1245

⁴⁸ LR laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1995 Nr. 59-462, str. 2

⁴⁹ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymas// Valstybės žinios, 1996 Nr. 53-1245

išsiderėjo iš ES daugiau lengvatų, o stojimo į ES dokumentuose yra numatyti laikotarpiai, iki kada tokios zonos gali veikti. Pavyzdžiui, Lenkijoje specialiųjų ekonominių zonų įstatyme numatytos pelno mokesčio lengvatos gali būti taikomos iki 2010 m. ar 2011 m. pabaigos. Lenkijai nustatyti ir kiti pereinamieji laikotarpiai, susiję su specialiosiomis ekonominėmis zonomis. Lietuvai stojimo į ES sutartis tokių pereinamųjų laikotarpių nenumato, nors tokiomis galimybėmis pasinaudoti derybų metu niekas netrukde. Todėl Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys laisvasias ekonomines zonas, negali prieštarauti Bendrijos teisei.⁵⁰

Europos Bendrijos steigimo sutarties 87 ir 88 straipsniai reglamentuoja valstybės pagalbos teikimą, o Europos Komisija užtikrina, kad valstybėse narėse nebūtų teikiama neleistina valstybės pagalba. Laisvosiose ekonominėse zonose yra taikomos tam tikros ūkinės-komercinės veiklos lengvatos, todėl vadovaujantis Bendrijos teisės nuostatomis, reikėjo išsiaiškinti, ar Lietuva gali teikti tokią valstybės paramą. Pavyzdžiui, dėl Kauno laisvosios ekonominės zonos buvo priimtas Europos Komisijos sprendimas, kuriame konstatuota, jog atitinkamų mokesčių lengvatų teikimas šioje laisvojoje ekonominėje zonoje laikytinas valstybės pagalba, tačiau Komisija pripažino, kad ši valstybės pagalbos priemonė yra suderinama su bendrąja rinka.

2004-10-01 Komisijai pateiktoje schemoje buvo nurodytos šios investicijų skatinimo priemonės:

1. atleidžiant nuo įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio;
2. atleidžiant nuo atskaitymų nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą (kelių mokestis);
3. atleidžiant nuo pelno mokesčio;
4. zonos valdymo bendrovei taikant 50 % mažesnę žemės nuomos mokestį už išnuomotą valstybinę žemę.

Atleidimas nuo nekilnojamojo turto mokesčio. Šio apmokestinimo objektas yra Lietuvos Respublikos teritorijoje esantis nekilnojamas turtas (išskyrus žemę, orlaivius ir laivus), nuosavybės teise priklausantis juridiniams asmenims ir organizacijoms. Pagal įstatymą⁵¹ mokesčio tarifas – 1 procentas nekilnojamojo turto mokesstinės vertės. Šio įstatymo 7 straipsnio 2.5 punktas nurodo, jog nekilnojamojo turto mokesčiu neapmokestinamas laisvųjų ekonominių zonų įmonių nekilnojamas turtas.

Atleidimas nuo atskaitymų nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą. Įstatymo⁵² tikslas – kaupti ir naudoti lėšas automobilių kelių tinklui plėsti, modernizuoti ir užtikrinti, kad šis tinklas veiktų. Šio mokesčio tarifai svyruoja nuo 0,1 % iki

⁵⁰ Pabijanskas K., LEZ lengvatos negali pažeisti Bendrijos teisės. Verslo žinios, Nr. 71, 2007-04-17. P.17

⁵¹ Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas// Valstybės žinios, 2005-06-18, Nr. 76-2741

⁵² Kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004-11-26, Nr. 171-6302

0,5 % gautų pajamų. Laisvosiose ekonominėse zonose įregistruotos ir veikiančios įmonės šio mokesčio nemoka.⁵³

Atleidimas nuo pelno mokesčio. Pelno mokesčio įstatymas nustato uždirbto pelno ir (arba) gautų pajamų apmokestinimo pelno mokesčiu tvarką. Nuo 2009-01-01 apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 20 procentų mokesčio tarifą (apskaičiuojant 2009 metų ir vėlesnių metų mokestinių laikotarpių pelno mokestį)⁵⁴. Pagal Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 15 straipsnio 3 dalį, įmonė, kuri į LEZ investavo ne mažesnę kaip 1 milijono eurų sumą, 6 mokestinius laikotarpius, pradedant tuo mokestiniu laikotarpiu, kurį ši investicijų suma buvo pasiekta, nemoka pelno mokesčio, o kitais 10 mokestinių laikotarpių jai bus taikomas 50 % sumažintas pelno mokesčio tarifas. Ši lengvata gali būti taikoma tik tuo atveju, kai ne mažiau kaip 75 % atitinkamo mokestinio laikotarpio zonos įmonės pajamų sudaro pajamos iš zonoje vykdomos prekių gamybos, apdirbimo, perdirbimo, sandėliavimo veiklos, didmeninės prekybos zonoje sandėliuojamomis prekėmis ir/ar teikiamų paslaugų, susijusių su minėtomis zonoje vykdomos veiklos rūšimis (zonoje pagamintų, apdirbtų, perdirbtų ar sandėliuojamų prekių, taip pat zonoje vykdomai gamybai, apdirbimui ar perdirbimui reikalingų prekių transportavimo, aptarnavimo, statybos zonos teritorijoje ir kitų su minėtomis veiklos rūšimis susijusių paslaugų). Ši lengvata gali būti pritaikyta tik tuo atveju, kai zonos įmonė turi auditoriaus išvadą, patvirtinančią reikalaujamą investicijos dydį. Be to, ši mokesčio lengvata gali būti taikoma tik tai zonos įmonės pelno daliai, kuri yra uždirbta iš veiklos zonoje ir/ar teikiamų paslaugų, susijusių su zonoje vykdomos veiklos rūšimis, jeigu tokie veiklai leidžiama valstybės pagalba. Jeigu iki lengvatos taikymo termino pabaigos investicijos suma sumažėja ir nebesiekia 1 milijono eurų, lengvatos taikymas sustabdomas tą mokestinį laikotarpį, kurį investicijos suma taip sumažėjo, ir gali būti atnaujintas tą mokestinį laikotarpį, kurį investicija vėl pasiekia 1 milijoną eurų.

Valstybinės žemės nuomos mokesčio sumažinimas. Pagal Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 15 straipsnio 2 dalį zonos valdymo bendrovė už nuomojamą valstybinę žemę moka 50 % mažesnę žemės nuomos mokestį. Zonos valdymo bendrovės ir zonos įmonių privatus kapitalas, investuotas į LEZ infrastruktūrą, į žemės vertę, nustatant jos nuomos mokestį, neįskaičiuojamas. Be to, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka zonos valdymo bendrovė turi teisę žemės nuomos mokestį už visą nuomos laikotarpį ar jo dalį sumokėti iš anksto. Jeigu zonos valdymo bendrovė žemės nuomos mokestį ar jo dalį sumokėjo iš anksto, o vėliau pasikeitė žemės vertė, pagal kurią skaičiuojamas žemės nuomos mokesčio dydis, ar žemės nuomos mokesčio tarifas, ar kitoks žemės nuomos mokesčio skaičiavimo pagrindas, žemės

⁵³ Bendra informacija, <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=101598>, [žiūrėta 2009-08-06]

⁵⁴ Pelno mokesčio įstatymas// Valstybės žinios, 2001-12-29 Nr. 110-3992

nuomos mokesčio dydis už laikotarpį, už kurį žemės nuomos mokeskis buvo sumokėtas iš anksto, yra nekeičiamas. Lietuvoje valstybinės žemės nuomos metiniai mokesčių tarifai svyruoja nuo 1,5 % iki 4 % žemės sklypo vertės, jeigu žemės sklypas buvo išnuomotas ne aukciono būdu. Konkretų metinį mokesčio tarifą nustato atitinkama savivaldybė, kurios teritorijoje yra žemės sklypas, dažniausiai vieneriems metams. Pavyzdžiui, 2004 metams Kauno rajono savivaldybė buvo nustačiusi 3 % valstybinės žemės nuomos mokesčio tarifą. Žemės sklypo vertė nustatoma pagal Lietuvos Vyriausybės patvirtintą žemės įvertinimo metodiką. Pagal Lietuvos valdžios institucijų pateiktą informaciją Kauno LEZ žemės sklypui išnuomoti aukcionas rengtas nebuvo. Tačiau buvo surengtas tarptautinis viešasis konkursas, siekiant išrinkti jo laimėtojų grupę, įsteigsiančią Kauno LEZ. Viešojo konkurso numatyta tvarka visi pretendentai galėjo gauti informacijos apie planuojamą Kauno LEZ steigimą, taip pat apie zonos valdymo bendrovės teises ir pareigas ir įvairius zonos valdymo bendrovei ir zonos įmonėms siūlomus investicijų skatinimo tipus. Buvo išnagrinėti visi būtinius konkurso paraiškų reikalavimus atitinkantys pasiūlymai, ir pagal objektyvius bei skaidrius kriterijus išrinktas laimėtojas.⁵⁵

Tarptautinis konkursas, kuriame galėjo dalyvauti visi esami ir galimi konkurentai, buvo organizuojamas tam, kad būtų atrinktas konkurso laimėtojas, siekiant parengti geriausią zonos investicinio verslo projektą ir statutą bei išrinkti Kauno LEZ steigėjų grupę. Šis konkretus susitarimas, t.y. tai, kad zonos valdymo bendrovė už nuomojamą valstybinę žemę mokės 50 % mažesnę žemės nuomos mokesčių, turėdama teisę jį sumokėti iš anksto už visą nuomos laikotarpį arba jo dalį, yra nustatytas Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 15 straipsnio 2 dalyje, todėl apie jį iš anksto žinojo visi tarptautiniame konkurse, kuriame siekiama išrinkti Kauno LEZ steigėjus, dalyvavę pretendentai. Atrinkta zonos valdymo bendrovė (tarptautinis konsorciumas, atstovaujamas Belgijos bendrovės „Antwerpse Ontwikkelings en Investeringsmaatschappij NV“, kuri yra UAB Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo bendrovės steigėja ir akcininkė) pagal pateiktą Europos Komisijai schemą turėjo įvykdyti kai kurias pareigas, kad užtikrintų tinkamą zonos plėtrą ir valdymą. Zonos valdymo bendrovei valstybinės žemės nuomos mokeskis buvo sumažintas pagal tarptautinio viešojo konkurso sąlygas mainais už pareigą plėsti ir valdyti Kauno LEZ. Zonos valdymo bendrovė už zonos veiklą privalo atsiskaityti Lietuvos Vyriausybei. Už valstybinės žemės nuomos mokesčio sumažinimą zonos valdymo bendrovei Lietuvos valdžios institucijos tarptautinio konkurso būdu užtikrino tinkamą Kauno LEZ valdymą ir plėtrą, o tai yra zonos valdymo bendrovės išorinė veikla. Taigi tai nėra mokėjimas, skirtas apsaugoti

⁵⁵ Kroes N., Valstybės pagalba Nr. N 425/2004 – Lietuva. Kauno laisvoji ekonominė zona. Briuselis, Europos Komisija, 2005-06-01, http://ec.europa.eu/community_law/state_aids/comp-2004/n425-04.pdf, [žiūrėta 2009-08-15]

valdymo bendrovės interesus, o užtikrinti šios bendrovės valstybei teikiamas atskiras ir atitinkamas (t.y. proporcingas vertei) paslaugas.⁵⁶

Remiantis aukščiau išdėstytais kriterijais, Europos Komisija nutarė, kad nagrinėjamas Kauno LEZ investicijų skatinimas nėra valstybės pagalba, kaip apibrėžta Europos Bendrijos sutarties 87 straipsnio 1 dalyje.

Pagal Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 12 straipsnį LEZ valdymo bendrovė turi teisę zonos įmonėms subnuomoti zonos valdymo bendrovei išnuomotą žemę. Šiam tikslui zonos valdymo bendrovė nusprendžia ir nustato jos išnuomos valstybinės žemės subnuomojimo zonos įmonėms finansines (įskaitant žemės subnuomos mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką) ir kitas sąlygas⁵⁷. Turint omenyje tai, kad zonos valdymo bendrovė – tai privatus pelno siekiantis juridinis asmuo ir kad iš subnuomos gaunamos įplaukos sudarys didžiausią zonos valdymo bendrovės pajamų dalį, išnuomos valstybinės žemės zonos įmonėms subnuomos kaina formuosis rinkos sąlygomis ir todėl neturėtų būti mažesnė negu atitinkama žemės nuomos rinkos kaina.

Tačiau pasiūlytas LEZ įmonių atleidimas nuo nekilnojamojo turto mokesčio, kelių mokesčio ir pelno mokesčio Europos Komisijos buvo traktuojamas kaip valstybės pagalba, motyvuojant tuo, kad atleidimas nuo mokesčių sumažina biudžeto įplaukas. Tai jau susiję su valstybiniais ištekliais, be to, taip sumažinus mokesčius, iš šios finansinės paramos naudą gaunančioms įmonėms bus sudarytos palankios sąlygos. Todėl siūlomas atleidimas nuo mokesčių yra valstybės pagalba, kaip apibrėžta EB sutarties 87 straipsnio 1 dalyje.⁵⁸

Nagrinėjant įstatymus, reglamentuojančius laisvųjų zonų veiklą, galima pastebėti, jog nei Lietuvos Respublikos įstatymai, nei ES teisės aktai neprieštarauja vieni kitiems. Todėl remiantis LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymu, Muitinės įstatymu, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymu, PVM įstatymu, Bendrijos Muitinės kodeksu, Kioto konvencija⁵⁹ bei kitais laisvųjų zonų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, galima susisteminti laisvųjų zonų nuostatas bei paskirtį.

Laisvosios zonos ir laisvieji sandėliai – tai Bendrijos muitų teritorijos dalys arba toje teritorijoje esančios patalpos, atskirtos nuo likusios šios teritorijos dalies, kuriose:

⁵⁶ Kroes N., Valstybės pagalba Nr. N 425/2004 – Lietuva. Kauno laisvoji ekonominė zona. Briuselis, Europos Komisija, 2005-06-01, http://ec.europa.eu/community_law/state_aids/comp-2004/n425-04.pdf, [žiūrėta 2009-08-15]

⁵⁷ Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymas// Valstybės Žinios, 1996.11.13, Nr.: 109; 7 straipsnio 7 dalis, p.3 ir 9

⁵⁸ Kroes N., Valstybės pagalba Nr. N 425/2004 – Lietuva. Kauno laisvoji ekonominė zona. Briuselis, Europos Komisija, 2005-06-01, http://ec.europa.eu/community_law/state_aids/comp-2004/n425-04.pdf, [žiūrėta 2009-08-15]

⁵⁹ International Convention on the simplification and harmonization of Customs procedures (Kyoto Convention), <http://www.wcoomd.org/kybodycontent.htm>, [žiūrėta 2009-08-01]

a) ne Bendrijos prekės importo muitų ir prekybos politikos importo priemonių požiūriu laikomos esančiomis ne Bendrijos muitų teritorijoje, jeigu jos neišleidžiamos į laisvą apyvartą, jeigu joms neįforminama kita muitinės procedūra ir jeigu jos nenaudojamos ir nevartojamos kitomis sąlygomis, nei nustatytosios muitų teisės aktuose;

b) Bendrijos prekės, nurodytos konkrečias sritis reglamentuojančiuose Bendrijos teisės aktuose, kurias įvežus į laisvąją zoną arba padėjus į laisvąjį sandėlį leidžiama taikyti priemonės, paprastai susijusias su prekių eksportu.⁶⁰

Laisvųjų zonų ir laisvųjų sandėlių tikslai yra labai panašūs: prekės, laikomos tiek laisvosiose zonose, tiek laisvuosiuose sandėliuose, skaitomos nesančios Europos Sąjungos (ES) teritorijoje:

- ne Bendrijos prekės, kurioms importo muitas ir prekybos politikos priemonės nėra taikomos,
- prekės, kurioms maito mokesčių gražinimas ar kompensavimas nėra patvirtintas, atsižvelgiant į jų reeksportą, ir kurių sandėliavimas laisvose zonose ar laisvuose sandėliuose yra pripažintas kaip tarpinės priemonės, pateisinančios muitų gražinimą ar atisakymą juos išieškoti.
- Bendrijos prekės, kurios gali būti naudojamos kaip eksporto priemonės, jei prekės realiai paliko ES muitinės teritoriją.

Valstybės ES narės gali būti atleistos nuo PVM, jei jos įveža prekes į laisvasias zonas ar laisvuosius sandėlius, arba jose teikia paslaugas. Prekėms, kol jos yra laisvose zonose ar laisvuose sandėliuose, gali būti taikomi kito tarifo akcizai, arba akcizų mokėjimas gali būti atidėtas.

Be to, kad laisvųjų zonų ir laisvųjų sandėlių steigimas tam tikrose teritorijose skatina vietinės ekonomikos vystymąsi, laisvasias zonas steigti skatina dar ir šie motyvai:

- Atleidimas nuo maito mokesčių (bei PVM ir akcizo mokesčių) importuojamoms prekėms, kol jos išleidžiamos laisvai apyvartai į rinką, arba praeina tolimesnes procedūras, pvz. Vidaus rinkos procedūras, arba muitinės kontrolės procedūras;
- Atleidimas nuo komercinės veiklos priemonių (pvz. importo licencija) iki prekių išleidimo laisvai cirkuliacijai rinkoje, arba prekės perduodamos kitokioms muitinės procedūroms, arba tolimesniam naudojimui;
- Importuojamų prekių priskyrimas tranzitui, iki jų reeksportavimo – taip išvengiama papildomo apmokestinimo importo mokesčiais;

⁶⁰ Bendrijos muitinės kodeksas, nustatytas Tarybos reglamentu (EEB) Nr. 2913/92, 1992 m. spalio 12 d., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992R2913:LT:HTML> [žiūrėta 2009-08-01]

- Importuojamų prekių laikymas ir paruošimas tolimesnėms rinkos stadijoms (pvz. pakavimui, etikečių klijavimui ir pan.);

- Eksportui taikomų priemonių nauda, bei procedūros, taikomos prekėms, lyg jos jau būtų palikusios ES muitinių teritorijas.

Dažnai valstybių vyriausybės randa ir kitų motyvų, siekdamas pritraukti daugiau investuotojų – tai mokesčių lengvatos (neskaitant atleidimo nuo PVM ir akcizų mokesčių), sąlyginai pigi žemė, energijos sąnaudos ir darbo jėga. Tokios priemonės turi atitikti ES susitarimus ir konkrečioje šalyje veikiančius įstatymus, kad būtų išvengta žalingos mokesčių konkurencijos.

Laisvųjų zonų naudojimui ir prekių laikymui laisvuose sandėliuose gali būti naudojamos šios alternatyvos:

- Muitinių sandėlių procedūros;
- Tranzitas, nesandėliuojant prekių;
- Laikinojo importo procedūra, kai prekės naudojamos, o vėliau reeksportuojamos;
- Vidinės procedūros, kai ketinama imtis tolimesnio prekių apdorojimo ir reeksportavimo.

Ne Bendrijos prekėms, kol jos yra laisvuosiuose sandėliuose ir laisvosiose zonose, gali būti taikomos tokios procedūros:

- Išleistos į rinką laisvai apyvartai, tame tarpe ir galutiniam naudojimui;
- Taikomos laikinojo įvežimo tolimesniam apdorojimui procedūros;
- Pateikiamos muitinės patikrinimui;
- Pateikiamos laikinam importavimui (iki reeksporto);
- Perduodamos valstybės išdui;
- Sunaikinamos.

ES valstybių Muitinių įstatymuose, tame tarpe ir Lietuvos, išskiriami keli laisvųjų zonų ir laisvųjų sandėlių tipai:

1. Laisvieji sandėliai – verslui priklausantys statiniai, įteisinti pagal šalies Bendrijos narės, kurioje yra patalpos, muitinės įstatymą.

2. I kontrolės tipo laisvosios zonos, kurios yra ES muitinių teritorijos dalis, yra aprašytos šalies Bendrijos narės, kurioje yra laisvoji zona, muitinių įstatymuose, ir kuriose kontrolė iš esmės paremta valstybės sienos egzistavimu ir priežiūra įvežimo/ išvežimo punktuose.

3. II kontrolės tipo laisvosios zonos, kurios yra ES muitinių teritorijos dalis, yra aprašytos šalies Bendrijos narės, kurioje yra laisvoji zona, muitinės įstatymuose, ir kuriose muitinės patikrinimai ir kiti formalumai iš esmės paremti ir atliekami remiantis nuostatomis, parengtomis muitinių sandėliavimo procedūroms.⁶¹

Šių I ir II kontrolės tipo laisvųjų zonų charakteristikos pateiktos 4 lentelėje (*šaltinis: Lux M., Guide to community customs legislation. Brussels: Bruylant, 2002*)

4 lentelė. Nustatytos kontrolės tipų laisvųjų zonų charakteristikos

I tipo kontrolė	II tipo kontrolė
<i>1. Procedūros įvežant ne Bendrijos prekes</i>	
Deklaracija muitinėje ir sandėliuose nepateikiama, jei prekės gabenamos tiesiogiai jūrų ir oro transportu arba – kur laisvoji zona ribojasi su siena – žeme. Prekėms nebūtina praeiti muitinės procedūras, jos pervežamos pagal įvežimo į laisvąją zoną taisyklės. Nereikalaujama pateikti garantiją	Prekių parodymas muitinėje ir deklaracija reikalingi, prekių apžiūros ir deklaracijos galima nereikalauti, jei prekėms nedelsiant pritaikomos laisvosios zonos taisyklės. Jei prekėms nedelsiant netaikomos laisvosios zonos taisyklės, prekėms taikomos įprastos muitinės procedūros per 20 arba, jei pervežamos jūros keliu – 45 dienas. Gali būti reikalaujama pateikti garantiją
<i>2. Taisyklės įvežant į Laisvąją zoną Bendrijos prekes ir pervežant jas į Bendrijos muitinių teritoriją</i>	
Jokių taisyklių įvežant, tačiau reikia turėti prekių statusą pažymintį sertifikatą, kad prekės nebūtų palaikytos ne Bendrijos prekėmis. Išvežant taikomos įvežimo į ES muitinių teritoriją taisyklės	Jokių taisyklių įvežant ir išvežant, laikomasi bendros prielaidos, kad prekės ES teritorijoje yra laikomos Bendrijos prekėmis. Klausimas dėl prekių eksporto mokesčio grąžinimo turi atitikti procedūras ir bendrajam laikymui turi būti duotas leidimas
<i>3. Reikalavimai įgaliojimams, leidimams</i>	
Sandėliavimui laisvojoje zonoje, tame tarpe ir panaudojimui įprastine tvarka leidimo nereikia, bet turi būti patvirtintos prekių dokumentacijos formos ir gautas leidimas muitinės procedūroms su ekonominiu poveikiu	Reikia gauti leidimą naudojimui, užpildyti įprastas formas sandėliavimui ir bendram laikymui, be to reikia patvirtinti prekių dokumentaciją

Lentelės tęsinys kitame puslapyje

⁶¹ Lux M., Guide to community customs legislation. Brussels: Bruylant, 2002. P. 447-448

Lentelės tęsinys

<i>4. Laikomų prekių taisyklės</i>	
Ne Bendrijos ir Bendrijos prekės turi būti įtrauktos į prekių dokumentaciją, išskyrus pervežamas prekes ir trumpalaikį prekių laikymą	Ne Bendrijos prekės ir prekės apmokestintos eksporto mokesčiu pagal laisvosios zonos nuostatas turi būti įtrauktos į dokumentaciją, bendrojo laikymo prekės turi turėti leidimą ir dokumentaciją
<i>5. Muitinės mokesčio neteisėto perkėlimo, prekių praradimo ir neteisėto panaudojimo, taisyklių nesilaikymo atvejais</i>	
Praradus, neteisėtai vartojant ir naudojant prekes mokamas muitinės mokesčio, muitinės mokesčio nemokamas, jei dingimas gali būti paaiškintas muitinės valdžios	Neteisėto pervežimo ir taisyklių nesilaikymo atvejais mokamas muitinės mokesčio, muitinės mokesčio nemokamas, jei prekių netenkama dėl pačių prekių prigimties, nenumatytų aplinkybių ar <i>Force majeure</i>
<i>6. Ne Bendrijos prekių išvežimo iš ES muitinių teritorijos taisyklės</i>	
Išankstinis informavimas apie reeksportavimą: pervežimą ir trumpalaikį laikymą	Reeksportavimo deklaracija, gali būti vykdoma pagal vietines muitinių deklaravimo taisykles iš anksto pranešus. Išankstinio pranešimo reikalavimas gali būti netaikomas, jei prekės pervežamos ar trumpai laikomos

Laisvųjų ekonominių zonų formos ir funkcijos, jų ekonominė struktūra bei ūkio reguliavimo sistemos yra skirtingos. Ir nors jų formos gali būti įvairios, visiems laisvųjų ekonominių zonų tipams bendra tai, kad jos kuriamos tikintis teigiamo poveikio valstybės ekonomikai, finansams ir socialinei būklei.

3. LAISVŲJŲ EKONOMINIŲ ZONŲ BEI JŲ STEIGIMO LIETUVOJE TEISINIO REGLAMENTAVIMO TOBULINIMO GALIMYBĖS

3.1. Airijos LEZ modelio pritaikymo Lietuvoje galimybės

Nors Airijos ekonomikos modelis priskiriamas prie pasaulinės ekonominės sėkmės pavyzdžių, tačiau tai nereiškia, kad Lietuva, kopijuodama šią sistemą, tuoj pat sulauks tokios pačios sėkmės. Lietuvos ir Airijos sąlygos gerokai skiriasi ir Lietuvoje yra daugybė ekonominių, socialinių bei politinių problemų, būdingų pokomunistinėms šalims, kokia Airija niekada nebuvo.

Galima išskirti keletą Airijos ekonominės sėkmės veiksnių, kurie Lietuvoje kol kas sunkiai pritaikomi, arba dar nespėję adaptuotis:

1. Lietuvoje yra santykinai nedaug darbo jėgos, kalbančios anglų kalba. Tai labai apsunkina vietinių gyventojų įdarbinimą užsienio kapitalo įmonėse, ypač administracinėse pozicijose. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad labai didelė dalis darbingo amžiaus lietuvių puikiai moka rusų kalba, kuri gali būti naudinga, bendraujant su partneriais iš Rytų valstybių, kurios pastaruoju metu kelia savo ekonominį lygį, bei dairosi palankių terpių investavimui – Rusija, Kazachstanas, Baltarusija, kitos vidurio Azijos valstybės.

2. Lietuvos ir Airijos siekimas narystės Europos Sąjungoje skiriasi, nes vyko skirtingomis sąlygomis ir skirtingais laikotarpiais. Per tą laiką pasikeitė tiek pačios sąlygos, tiek pati organizacija. Airijos (kaip ir, beje, Portugalijos, Graikijos, Ispanijos) pavyzdžiai rodo, kad Briuselio parama sudaro palankesnes sąlygas ekonomikos raidai mažiau išsivysčiusiose šalyse. Lietuva, taikydama ES reikalavimų, pirmiausia teisės derinimo srityje, negali pasinaudoti tomis ekonomikos priemonėmis, kuriomis naudojosi airiai (mokestinės lengvatos) bei kurie dabar ES pripažįstami kaip konkurencingumo iškraipymai. Tačiau Lietuvai gali būti palanki praktinė kitų šalių patirtis – Airijai teko būti vienai iš pirmųjų, kuri bandė įsisavinti ES suteiktą paramą, o tai reiškia, kad ta šalis turėjo sukurti visą sistemą, kaip tai teisingai ir naudingai padaryti. Lietuva, gaudama paramą įvairiems ar analogiškiems projektams įgyvendinti, gali drąsiai naudotis Airijos jau išbandyta sistema.

Tačiau greta minėtų veiksnių, yra nemažai tokių, kurie turi didesnes galimybes būti pritaikyti Lietuvoje. Pavyzdžiui, švietimas Lietuvos modernizacijoje gali būti svarbus tiek kuriant žinių visuomenę ir didinant išsilavinusių žmonių skaičių, tiek prisidedant prie ekonomikai reikalingos kvalifikuotos darbo jėgos parengimo. Todėl valstybės parama švietimui turi būti prioritetinga

darbais, o ne žodžiais. Būtina pabrėžti, kad Lietuvoje pakankamai aukštas žmonių išsilavinimo lygis.

Labai svarbus Lietuvos pranašumas – palanki geografinė padėtis tiek eksportuoti lietuviškos kilmės prekes, tiek plėsti paslaugų teikimą, nes Lietuva, skirtingai nei Airija, yra gana patogioje tranzitinėje pozicijoje, puikiai išplėtotas automobilių ir jūros kelių tinklas.

Sektinu pavyzdžiu Lietuvos politinėms partijoms ir interesų grupėms galėtų būti socialinės ir politinės partnerystės modeliai Airijoje. Bendrų interesų ar sąlyčio taškų tarp skirtingų interesų paieškos aiškiai prisidėtų tiek prie politinės kultūros puoselėjimo, tiek prie socialinės sanglaudos visuomenėje. Nereikia pamiršti, kad Lietuvos sąlygos yra sunkesnės, mat visuomenės grupių interesai ir politinės institucijos, įskaitant partijas, nėra nusistovėjusios ir visiškai institucionalizavusios. Be to, Lietuvos politinių partijų socialinės ir ekonominės nuostatos, kitaip nei Airijos, yra labiau diversifikuotos ir pasidalijusios tarp kairiosios ir dešinėsios ideologijos, o tai ne taip pabrėžiama Airijoje.

Valstybės išlaidų ribojimas kaip ekonomikos skatinimo priemonė, taip pat nėra vertinamas vienareikšmiškai ir turi daugiau sekėjų dešinės ideologijos gretose. Tačiau, mažinant viešąsias išlaidas, t.y. valstybės investicinius įsipareigojimus, būtina atverti kelią privačiam sektoriui ir jo investicijoms, sudaryti palankesnes sąlygas verslui, visų pirma mažinti mokesčius, tai ir buvo padaryta Airijoje. Mokesčių ir viešųjų išlaidų mažinimas taip pat nėra vienareikšmė priemonė, skatinanti ekonomiką, nes šalia jo yra šalutiniai veiksniai, tokie kaip veiksmingas mokesčių administravimas, socialinių įsipareigojimų finansavimo bėdos ir kt. Tačiau Airijos pavyzdys rodo, kad tiek pajamų, tiek pelno mokesčio sumažinimas, laisvųjų ekonominių zonų sukūrimas yra patrauklios sąlygos tiesioginėms užsienio investicijoms (TUI), kurios svariai prisidėjo prie Airijos eksportu paremtos ekonomikos plėtros.

Lietuvai tampa neišvengiama mokesčių mažinimo politika, siekiant pakelti užsienio investicijų pritraukimo kartelę. Dauguma šalių, su kuriomis Lietuva įstojo į ES, senokai aplenkė Lietuvą, sukurdamos įvairialypę mokesčių mažinimo strategiją kitų šalių investuotojams.

Airijos vyriausybė savo politikoje nuosekliai pabrėžė, kad užsienio investicijų pritraukimas dėl ekonominės tarpusavio priklausomybės didina tiek Airijos saugumą, tiek suteikia naujas technologijas, žinias, darbo vietas ir Vakarų patirtį. Tokia Airijos vyriausybės pozicija ir kūrė palankią TUI aplinką. Be to, airiai rūpinosi ir pusiau nepriklausomų institucijų, tokių kaip pvz. Pramonės plėtros agentūra (PPA) veikla, „investuojant į investicijas“, t.y. siekiant jas pritraukti, ieškant ir kviečiant potencialius investuotojus iš perspektyvių ekonomikos sektorių. Gausi finansinė ir materialinė parama PPA bei kitų pusiau valstybinių institucijų įkūrimas ir palaikymas rodo, kad Airija investavo ne tik į valstybės viešuosius ryšius, bet ir į priemones pritraukti TUI.

Lietuvos ekonominės plėtros agentūra (LEPA) negali pasigirti nei gausia finansine parama, nei žmogiškaisiais resursais, norėdama sekti airių pavyzdžiu, tačiau Airijos įdirbis ir jo rezultatai verčia pagalvoti apie svarbias LEPA funkcijas, kurias būtų galima veiksmingai panaudoti.⁶² Lietuvos ekonominės plėtros agentūra (LEPA) yra viešoji įstaiga, įkurta 1997 m. LEPA misija – kurti Lietuvos žmonių gerovę, didinant šalies žinomumą, pritraukiant investicijas ir aktyviai skatinant eksportą. LEPA strateginiai uždaviniai:

- tapti šalies ekonominio įvaizdžio formuotoju bei svarbiausiu ekonominės informacijos partneriu Lietuvos ir užsienio įmonėms;
- pritraukti tiesiogines užsienio investicijas (TUI) į Lietuvą, skatinant jas į didelę pridėtinę vertę kuriančią veiklą, grindžiamą mokslu, žiniomis bei aukštosiomis technologijomis įvairiose pramonės šakose, tame tarpe tradicinėse, ir į didelę pridėtinę vertę kuriančias paslaugas verslui;
- prisidėti prie Lietuvos įmonių įsitvirtinimo tarptautinėse rinkose, skatinant vis didesnę jų įsitraukimą į tarptautinę prekybą bei didinant jų konkurencingumą.⁶³

LEPA savo veiklos už 2008 metus ataskaitoje nurodė, kad per 2008 metus padėjo įgyvendinti 3 investicinius projektus, kurių vertė 48,1 milijonų litų. 2006 metais buvo įgyvendinti 5 projektai, kurių vertė 30 milijonų litų, o 2007 metais LEPA įgyvendino 9 investicinius projektus, kurių vertė buvo 102 milijonai litų.

Kaip jau buvo minėta, LEPA negali pasigirti tokiais laimėjimais, kaip Airijos PPA (IDA), kurios įgyvendinami projektai per metus vertinami milijardais litų⁶⁴, tačiau LEPA kiekvienais metais deda vis daugiau pastangų reklamuojant Lietuvą ir verslo galimybes joje.

Svarbu yra pažvelgti ir į kitus veiksnius, kurie turėjo įtakos gaivinant Airijos ekonomiką. Didžiulę taką turėjo politinių partijų suvokimas apie padėties rimtumą – nustojusios tarpusavyje vaidytis, pagrindinės valdančios politinės jėgos sutarė siekti bendro intereso. To negalima pasakyti apie nūdienos Lietuvos politinę situaciją aukščiausiuose valstybės valdymo organuose. Lietuvos valdžia niekaip nesugeba apsispręsti dėl valstybės išlaidų mažinimo, ir bet kuris siūlymas tai daryti baigiasi eilinio mokesčio pakėlimu verslui – ir tai daroma tuo metu, kai ekonominio sunkmečio metu dauguma ES valstybių stengiasi palaikyti verslą, mažindamos mokesčius.

Susikūrus ES bendrijai, ir apribojus šalių ne narių patekimą į ES rinką, Airijos Šenono laisvojoje zonoje pradėjo kurtis tų šalių įmonės, kurios nepriklausė ir negali priklausyti ES, pvz.

⁶² Jurkynas M., Airijos fenomenas: pamokos, kurias dar reikia išmokti.// Atgimimas, 2001 m. lapkričio 23-29 d. Nr. 42 (681)

⁶³ <http://www.lepa.lt/lt/ApieAgentura.html> [žiūrėta 2009-09-15]

⁶⁴ <http://www.idaireland.com/news-media/press-releases/ida-ireland-annual-report-1/>, [žiūrėta 2009-09-01]

JAV ar Japonija. Šių šalių kompanijos, steigdamos savo atstovybes ir įmones Airijos laisvosiose zonose, bei atsinešdamos milžiniškas užsienio šalių investicijas, ne tik kad sugebėjo papulti į ES rinką, bet ir žymiai pagerino Airijos eksporto rodiklius. Tačiau šiuo metu, kai Lietuva turi tokią pačią galimybę prisitraukti ne ES šalių investuotojus, įvairios biurokratinės užkardos ir paranojiškos rytų šalių invazijų baimės stabdo tų šalių kapitalo atėjimą. Tai jau minėtas UAB „Neo Group“ atvejis (atmesta dėl rusiško kapitalo kilmės), prieš keletą metų sustabdytas daugiau nei 3 milijardais įvertinto celiuliozės fabriko statyba (taip pat investuotojai iš Rusijos).

Šie ir kiti minėti pavyzdžiai, kai užsienio investuotojai, neapsikentę vietinių institucijų ir specialistų, atsakingų už ekonominį vystymą bei investicijų pritraukimą, pasyvumo, kompetencijos stokos įsigilinant ir suprantant investuotojų motyvus bei tikslus, pasitraukė į kitas šalis, rodo kad Lietuva dar nėra sukūrusi šalies, draugiškos užsienio investuotojams, įvaizdžio.

3.2. LEZ steigimo Lietuvoje problemų ir perspektyvų analizė

Lietuvoje veikiančios LEZ iki šiol negali pasigirti plačiai išvystyta veikla, stambiaus kapitalo masiniu atėjimu, ar dideliu visuomenės susidomėjimu jų veikla. LEZ veiklos stabdymo pavyzdžiu galima laikyti Kauno LEZ kūrimo istoriją, jau kelis kartus minėtą šiame darbe.

Apžvelgiant LEZ steigimo problemas, būtina paminėti keletą labiausiai visuomenėje pastebėtų įvykių, susijusių su LEZ veikla.

2004 metais už Kauno kelyje Kaunas – Jonava atsirado kelio rodyklė „Kauno LEZ“. Ši rodyklė ilgą laiką glumino pro šalį važiuojančius, nes rodė kryptį į plynus laukus. Vadinamoji plyno lauko investicija, kai nuo nulinio ciklo pastatomi fabrikai, sandėliai, kontoros, nutiesiamos komunikacijos ir kiti verslui būtini objektai, laikoma efektyviausia. Šį efektyvumą sąlygoja tai, kad kiekvienas objektas statomas atsižvelgiant į potencialaus vartotojo pageidavimus ir jo veiklos pobūdį. Būtent tai ir buvo planuojama Kauno LEZ. Problemos, kuriant Kauno LEZ, pradėjo ryškėti, kai viena po kitos užsienio kompanijos kūrė ketinimų protokolus, tačiau neužilgo visko atsisakydavo, kartais netgi sukeldamos nemažus skandalus. Vienas iš pavyzdžių – intermodalinio terminalo statyba, kuri buvo įtraukta į Kauno miesto strateginį planą. 2005 metais Kauno miesto vadovybė buvo užsimojusi šiam projektui skirti kelis milijonus litų, tikintis lėšas pritraukti iš valstybės ir Europos Sąjungos fondų. Jau tuo metu Kauno LEZ valdytojai teigė, jog tokie projektai turi būti įgyvendinami privataus kapitalo lėšomis, o ne laukiant valstybės finansavimo. Tuo pačiu metu, kai Kauno apskrities viršininko administracijoje belgų konsorciumas „AOI N.V“ pristatinėjo intermodalinio terminalo modelį jų valdomoje LEZ teritorijoje, Kauno miesto savivaldybės administracija prabilo apie analogiško projekto įgyvendinimą Kauno priemiestyje Palemone, kuris nuo LEZ teritorijos yra nutolęs viso labo per 3 kilometrus.

Tokia konkurencija iššaukė dalies užsienio verslininkų priešpriešą ir paskatino atsitraukti nuo planuojamų projektų, bei juos lydinčių investicijų. Kauno miesto valdžia vietoj to, kad skatintų savo strateginio objekto vystymąsi, pradėjo konkuruoti su LEZ.

Griežtai atsijojant būsimus investuotojus, LEZ atstūmė ne vieną projektą. Remiantis slaptomis Valstybės saugumo departamento (toliau –VSD) išvadomis, 2008 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė atmetė UAB „Neo Group“ siūlymą Klaipėdos LEZ teritorijoje statyti PET granulių gamyklą. Kaip teigė spaudos šaltiniai, pagrindiniu saugumo motyvu į plečiamą LEZ teritoriją neįsileisti UAB „Neo Group“ yra abejonės dėl įmonės kapitalo kilmės. Nors šiuo metu bendrovę valdo Austrijoje registruota kompanija „Retal Industries“, tačiau anksčiau ji priklausė rusų oligarchui Jakovui Goldovskiui. Nors naujieji akcininkai pakeitė visą UAB „Neo

Group“ vadovybę, tačiau tai neturėjo įtakos VSD formuojant neigiamą įtaką. Pati įmonė laikosi versijos, kad VSD rėmėsi pasenusiais duomenimis, kurie dar neatspindėjo pokyčių įmonės savininkų gretose, todėl didžiules investicijas turėjęs atnešti projektas buvo sustabdytas.⁶⁵

Šių metų vasarą pristatytas Kauno LEZ ir Kauno tarptautinio oro uosto bendras projektas „Oro parkas“ dar nepardėtas vykdyti, o jau stabdomas grupės piliečių, kurie yra žemės, kurioje plečiama LEZ teritorija, savininkai. Kaip jau buvo darbe minėta, didžiausia kliūtis Kauno LEZ plėtrai vis dar išlieka negražintos žemės savininkams klausimas. Savininkų netenkina valstybės siūloma žemės kaina, jie siekia betarpiškai ją parduoti būsimiems LEZ investuotojams, motyvuodami, kad nori sutaupyti valstybei apie 200 milijonų litų.

Nors ginčai dėl žemės, papuolančios į Kauno LEZ plėtros zoną, vyksta jau keletą metų, tačiau iki šiol nebuvo priimta jokia įstatyminė pataisa, leidžianti greičiau ir griežčiau sutvarkyti žemės išpirkimą. Sekant išperkamos žemės faktus, reikia pastebėti, jog žemės kaina sukeliama ten, kur planuojama statyti ar kurti strateginį objektą. Siekiant skaidrumo, tokie projektai plačiai skelbiami visuomenei, o tai iš karto duoda pagrindo numatyti žemės sklypų savininkams būsimą pelną, dažniausiai nepagrįstą.

Žemė, patenkanti į Kauno LEZ teritoriją, galėjo būti išpirkta iš savininkų daug greičiau, jei apie tuometinį LEZ kūrimą būtų informuojama tik atitinkama dalis visuomenės. Gal būt tai padėtų išvengti iškreipto žemės savininkų suvokimo apie sklypų, kurie nenaudojami pagal paskirtį, kainą. Tai, žinoma, prieštarautų Visuomenės informavimo įstatymo nuostatoms, kad Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos turi informuoti visuomenę apie savo veiklą⁶⁶, tame tarpe ir apie planuojamus projektus.

Sudėtingas ir užsitęsęs žemės klausimų sprendimo būdas turėjo daug įtakos stabdant investicijas Kauno LEZ. Klaipėdos LEZ šiuo atžvilgiu turi didesnę pranašumą, nes ten laisvoji zona buvo kuriama žemės sklype, nuosavybės teise priklausančiame Lietuvos Respublikai (patikėjimo teise valdomame Apskritis viršininko administracijos).

Griežtas investuotojų filtras bei neišspręstos žemės nuomos problemos – šiuo metu tai ryškiausi trukdžiai, priviliojant investuotojus į laisvasias ekonomines zonas.

⁶⁵ VSD išvados užtvėrė kelią į LEZ‘ą, <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15980746>, [žiūrėta 2009-09-02]

⁶⁶ LR Visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254, p. 6.2

3.3. Teisės aktų, reglamentuojančių ūkio subjektų veiklą LEZ, spragos ir teisinio reguliavimo gerinimo prielaidos

Laisvųjų ekonominių zonų veiklą reglamentuojantys įstatymai, jų kokybė ir praktinis pritaikymas – vienas svarbiausių faktorių, Lietuvai siekiant sudaryti palankias sąlygas nacionalinio ir užsienio kapitalo investicijoms ir veiklai laisvosiose ekonominėse zonose. Po nuodugnių įstatymų traktavimo tyrimų paaiškėjo, jog tiek Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo, tiek vietos savivaldos laisvųjų ekonominių zonų įstatymų (pvz. Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymas), tiek Muitinės įstatymo trūkumai ir spragos ypatingai sunkina sąlygas bei padėtį investuotojams, mažina pasitikėjimą laisvųjų ekonominių zonų perspektyvomis. Slopinamas ne tik užsienio investuotojų galimas susidomėjimas, bet ir mažinamas nacionalinio ūkio subjekto entuziazmas.

Užsienio investuotojai dažnai pasigenda lanksčios mokestinių lengvatų ir kitų subsidijų sistemos Lietuvoje. Tokios paskatų sistemos yra populiarios ir plačiai taikomos Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kaip Čekija, Slovakija, Vengrija, Lenkija, Slovėnija, Latvija, Estija ir kitose. Dėlto Lietuva dažnai pralaimi nelygią kovą pritraukiant stambius ir strateginius investuotojus kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių naudai. 5 lentelėje pateikiamas mokestinių lengvatų palyginimas naujosiose Europos Sąjungos šalyse.

5 lentelė. Mokestinės lengvatos kai kuriose ES šalyse

	Čekija	Estija	Latvija	Lenkija	Lietuva	Slovėnija	Slovakija	Vengrija
Laisvos ekonominės zonos		+	+	+	+	+		+
Mokestinės nuolaidos ne LEZ teritorijoje	+		+			+	+	+
Parama darbo vietų sukūrimui	+			+		+	+	
Parama darbuotojų mokymams	+	+		+		+		
Parama žemės įsigijimui				+		+		+
Parama pastatų įsigijimui	+			+		+		
Parama įrangos įsigijimui	+			+		+		
Parama tyrimams ir plėtrai	+	+		+		+		+

Šaltinis: www.lepa.lt/lt/TarptautinesIrUzsienioSaliuPrekybaSkatinanciosOrganizacijosEuropa.html

Šioje lentelėje akivaizdžiai matome, jog Lietuva užsienio investuotojams sugebėjo pasiūlyti lengvatas tik laisvosiose ekonominėse zonose, kai tuo tarpu kitos valstybės ES narės pateikia visą paketą mokestinių nuolaidų. Esant tokiam konkurencingumui, laimi ta šalis, kurioje potencialus investuotojas mato mažesnę mokesčių našą. Negana to, kad Lietuva be LEZ

taikomų lengvatų, negali pasiūlyti lanksčios ir palankios mokesčių sistemos, dar ir ne kiekvienam investuotojui yra priimtinos laisvosiose ekonominėse zonose siūlomos sąlygos.

Iki 2001-12-18 pataisų galiojusio Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo normos nustatė, kad laisvojoje ekonominėje zonoje prekės importo ir eksporto muitų bei mokesčių ir kitų ekonominio pobūdžio draudimų ir apribojimų požiūriu yra laikomos esančiomis už Lietuvos Respublikos muitų teritorijos ribų. Iš to galima daryti išvadą, jog veikla laisvojoje ekonominėje zonoje reglamentuojama specialiuoju muitinės režimu. Nors įstatymas ir numatė specialųjį muitinės režimą, tačiau dalis potencialių investuotojų atsisakė tvirtinti savo veiklą laisvosiose ekonominėse zonose dėl pasirinkimo teisės neturėjimo. Specialaus režimo nustatomos lengvatos tapo neaktualiomis vien dėl sudėtingų muitinės procedūrų, o laisvųjų ekonominių zonų valdytojai neturėjo teisinio pagrindo sudaryti galimybę investuotojams veikti zonoje įprastiniu muitinės režimu⁶⁷. Dėl minėtos priežasties, 2001 metais buvo pasiūlyti Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo atitinkamų straipsnių pakeitimai bei papildymai. Įmonėms, kuriančioms savo veiklą laisvosiose ekonominėse zonose, buvo siekiama suteikti galimybę veikti dviem režimais:

1. specialiuoju muitinės režimu;
2. įprastu muitinės režimu.

Toks Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2 straipsnio 2 dalies papildymas įtvirtino „laisvosios ekonominės zonos specialiosios muitų teritorijos“ sąvoką, kuri reiškia dalį laisvosios ekonominės zonos, atskirtą nuo likusios laisvosios zonos teritorijos ir nuo visos Lietuvos Respublikos muitų teritorijos, kurioje taikomos muitų lengvatos ir muitinės priežiūros ypatumai. Įtvirtinus „laisvosios ekonominės zonos specialiosios muitų teritorijos“ sąvoką, specialusis muitinės reglamentavimas (nustatytos muitų lengvatos ir muitinės priežiūros ypatumai) imtas taikyti ne visai laisvajai ekonominei zonai, o tik teritorijos daliai, atskirtai nuo likusios laisvosios zonos teritorijos, bei Lietuvos Respublikos muitų teritorijos, kaip įtvirtinta LR Muitinės įstatymo 3 skirsnyje⁶⁸.

Galiojančiame Laikinių ekonominių zonų pagrindų įstatymo 5 straipsnis (taip pat laisvųjų ekonominių zonų įstatymai) nustato, jog zonos valdymo bendrovė gali išsinuomoti zonos teritoriją įstatymų nustatyta tvarka. Vadinasi įmonėms, kuriančioms savo veiklą laisvojoje ekonominėje zonoje, žemės sklypas gali būti suteiktas tik subnuomos sutarties, pasirašytos tarp zonos valdymo bendrovės ir konkrečios įmonės, pagrindu. Autorės nuomone, žemės subnuoma

⁶⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=119413, [žiūrėta: 2009-09-02]

⁶⁸ LR Muitinės įstatymas// Valstybės žinios, 2004-04-30, Nr. 73-2517

nėra tinkamas pagrindas ilgalaikiai investicijai, kadangi, vadovaujantis LR Civilinio kodekso 6.490 str.⁶⁹, subnuoma galioja tol, kol galioja nuoma. Įmonėms, veikiančioms laisvojoje ekonominėje zonoje, nėra užtikrinamas stabilumas ir pakankamas subnuomos teisinis reguliavimas.

Laisvosios ekonominės zonos įmonėms turėtų būti sudaryta galimybė ne tik nuomotis žemę, bet ir įsigyti ją nuosavybės teise. Visi ūkio subjektai Lietuvos Respublikoje pagal galiojančius atitinkamus įstatymus bei sąlygas turi teisę įsigyti žemę nuosavybės teise. Tuo tarpu laisvojoje ekonominėje zonoje ūkio subjekto teisės suvaržomos. Nors Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas aiškiai apibrėžia zonos tikslą – sudaryti kuo palankesnes veiklos sąlygas ūkio subjektams, tačiau šiuo atveju investuotojas, veikdamas zonoje, turi mažiau galimybių ir teisių, nei veikdamas už zonos ribų.

2001-01-25 pateikti Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo pakeitimai ir papildymai numatė galimybę laisvųjų ekonominių zonų valdymo bendrovėms bei įmonėms, veikiančioms šiose zonose, ne vien nuomoti ir subnuomoti žemę, bet ją naudoti ir kitais pagrindais, t. y. įmonės įgytą galimybę nusipirkti valstybės nuosavybės teise valdomą žemės sklypą (ar jo dalį), ar zonos valdymo bendrovei nuosavybės teise priklausančią žemės sklypą (ar jo dalį). Pats investuotojas turėtų galimybę nuspręsti, koks būdas parankesnis jo ilgalaikėms investicijoms – žemės sklypo įsigijimas, ar nuoma/ subnuoma. Tačiau LR Seimo Teisės departamento 2001-02-07 išvadoje Nr. IXP-338⁷⁰ ir Europos teisės departamento 2001-02-14 rašte⁷¹ teigiama, jog zonos teritorijoje esančios žemės pardavimas atitinkamiems subjektams zonos valdymo bendrovės teikimu kelia abejonių dėl minėto teikimo tikslingumo, nes neaišku, kada ir kokiomis sąlygomis valdymo bendrovės teikimas bus duodamas, kada šio teikimo bus atsisakoma. Nesant tokio pasiūlymo sukonkretinimui, šia teise be abejonės būtų piktnaudžiaujama. Taip pat pasiūlytas Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 5 str. pakeitimas ir papildymas nesuderinamas su LR Konstitucijos 47 str. 3 d.⁷² ir 2003-03-20 LR Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje

⁶⁹ LR civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

⁷⁰ Teisės departamento išvada Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=120929 [žiūrėta 2009-08-22]

⁷¹ Europos Teisės departamento išvada Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=121506 [žiūrėta 2009-08-22]

⁷² LR Konstitucija// Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)

numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymu Nr. IX-1381⁷³.

Vadovaujantis minėtomis išvadomis, daroma prielaida, jog nacionaliniai ir užsienio ūkio subjektai lieka tame pačiame sąstingyje, kaip ir iki įstatymų pataisų pateikimo, t. y. investuotojas neturi galimybės rinktis bei nuspręsti ar jo ilgalaikėms investicijoms parankiau žemės sklypą įsigyti nuosavybės, ar nuomotis.

2009-11-11 Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos 2009 – 2013 metų eksporto plėtros strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Šiame plane numatyta daug priemonių, kurios turėtų pagerinti Lietuvos eksportuotojų pozicijas, skatintų lietuviško produkto eksportą ir sukurtų lietuviškos kilmės prekių ir paslaugų eksportui palankią aplinką. Reikia pastebėti, kad šiame strateginiame plane nėra numatytas joks LEZ vaidmuo, kai tuo tarpu Airijos modelis įrodė, jog šalies eksportą į ekonomines aukštumas išskėlė būtent laisvųjų zonų sukūrimas ir verslo juose skatinimas. Lietuva turi tarptautinį jūrų uostą, kuriame dar iki šiol nėra įkurta jokia laisvoji zona. Pagrindiniai laisvojo uosto principai – sudaryti galimybę kroviniams judėti greičiau, laisviau, esant mažiau muitinės suvaržymų, taikant laisvesnę apskaitą, leidžiant gamybą, naujų prekių sukūrimą, pridėtinės vertės sukūrimą, laisvą krovinių sandėliavimą ir neribotą jų saugojimą uoste. Klaipėdos uostas yra pripažintas ir laikomas strateginės reikšmės valstybės objektu, jam dėmesio valstybė skiria daug, nes Klaipėdos, kaip tranzitinio uosto privalumus, visų pirma sprendžia geografinė padėtis, geros hidrologinės sąlygos, išvystyta sausumos transporto sistema, moderni uosto įranga, gausus krovinių agentavimo ir ekspedijavimo agentūrų tinklas, gerai įsisavinta metalų, trąšų krovinių rinka, šiaurinėje uosto dalyje rekonstruotos krantinės iki 14 metrų, prie kurių po išgilinimo bus galima priimti PANAMAX tipo laivus.⁷⁴

Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatyme laisvojo uosto statusas taip pat užfiksuotas. Tačiau realiai įstatymo dalis dėl laisvojo uosto neveikia. Nė viena uosto kompanija taip ir nepanoro dirbti pagal laisvojo uosto statusą. Tai, kad Klaipėdos uostas yra vienintelis Lietuvoje ir jį valdo biurokratinė valstybinės valdžios sistema, pradedant Seimu, Vyriausybe, Susisiekimo ministerija, Finansų ministerijai priklausančiu Muitinės departamentu ir baigiant Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, stabdo bet kokias pažangesnes iniciatyvas. Norėdami įteisinti laisvojo uosto dalį, uosto žemės naudotojai privalėjo parengti projektą, aptverti norimą atskirti laisvojo uosto dalį tvoromis, įrengti kameras ir kitas apsaugos sistemas. Visa tai perdavę

⁷³ LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2003-04-09, Nr. 34-1418

⁷⁴ Gerdauja V. Laisvojo uosto statusas žadina naują viltį. http://www.jura.lt/2009_04/article02_1.htm [žiūrėta 2009-11-12]

Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai ir gavę leidimą iš muitininkų, jie galėjo tikėtis, kad bus leista naudotis laisvojo uosto privalumais. Bene svarbiausiu privalumu buvo įvardinta tai, kad paspartėtų krovinių pakrovimas ir iškrovimas iš laivų, nes muitų zona nuo krantinės būtų atsiradusi prie laisvojo uosto statusą turinčios kompanijos tvoros.⁷⁵ Tačiau jau beveik 10 metų laisvasis uostas nėra įkuriamas, tik numatytas Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatyme.

Jeigu uosto kompanijų veikla ekonomiškai nebus skatinama ir stimuliuojama mokesčių formule bei uostinės ir gamybinės veiklos lengvatomis, tai laisvojo uosto sąvoka ir toliau liks tik popieriuje. Lietuvos vyriausybė, išsprendusi laisvojo uosto steigimo klausimą, ir prijungdama jį prie Klaipėdos LEZ, sudarytų sąlygas Lietuvoje atsirasti tokiai laisvai zonai, kurios veikla sąlygojo Airijos ekonomikos dinamišką kilimą.

⁷⁵ Matutis V. Laisvasis uostas – žlugusios viltys. <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/jura/laisvasis-uostas-zlugusios-viltys-126235> [žiūrėta 2009-11-12]

IŠVADOS

1. Istoriniu laisvųjų ekonominių zonų įkūrimo tikslu galima laikyti išorinės prekybos plėtimą, bei įplaukų didinimą, vykdant lengvatines politikas, ir taip siekiant pritraukti užsienio pirklius.

2. Bet kurios rūšies LEZ atsiradimą įtakoja kelios būtinos sąlygos, tokios kaip palanki transporto kelių geografinė padėtis, išvystytos transporto infrastruktūros buvimas, išvystytas gamybinis potencialas, žymus naudingų gamtos išteklių ir atsargų potencialas.

3. Nors pagrindinis šiuolaikinių LEZ kūrimo tikslas yra pritraukti užsienio šalių investicijas, tačiau naujųjų laikų istoriniai LEZ steigimo aspektai parodė, kad tokių zonų steigimą dažnai įtakoja atitinkamo regiono ekonominės ir socialinės problemos.

4. Lietuvoje įkurtos Kauno ir Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos priskiriamos plataus profilio laisvosioms zonoms, nes jose kapitalas pritraukiamas į prekybos, gamybos, mokslo, paslaugų, turizmo sferas, skatinama ne tik užsienio, bet ir vietos verslininkystė.

5. Įvairūs ypatingų ekonominių sąlygų zonų įkūrimo tikslai ir skirtingos verslo veiklos vykdymo taisyklės jų teritorijoje sąlygoja daugybę tokių zonų įvardinimo terminų ir apsunkina jų juridinio režimo palyginimą.

6. Daugelyje Europos šalių priimti specialūs laisvųjų ekonominių zonų įstatymai, o kai kuriose netgi susiformavo LEZ teisės sistemos.

7. LEZ vystoma veikla įtakojama dalinės valstybinės pagalbos per mokesčių lengvatas. Europos Sąjungos teisės aktai turi tendenciją riboti valstybės paramos teikimą ekonomikos srityje, nes tokia parama nesuderinama su rinkos principais, taip kaip ji iškraipo konkurencijos procesą, suteikiant išskirtinumą kai kurioms įmonėms, ar kažkuriai produktų grupei.

8. Valstybinė pagalba juridiniams asmenims mokestinėmis priemonėmis laikoma suderinama su Europos Sąjungos taisyklėmis, jei ji nukreipta ekonominio vystymosi skatinimui: ji yra terminuota, nukreipta į labiausiai socialiai ir ekonomiškai pažeistus rajonus ir jų ekonominį vystymąsi.

9. Lietuvoje Kauno ir Klaipėdos LEZ vystėsi gana skirtingom sąlygom, todėl jų išsivystymo lygis šiuo metu yra nevienodas. Klaipėdos LEZ turi didesnę pranašumą, nes jo plėtros neriboja žemės nuomos klausimai, kaip tai yra Kauno LEZ – laisvoji ekonominė zona Kaune buvo steigama neišpirkus numatyto kiekio žemės iš privačių savininkų, o Klaipėdos LEZ buvo steigiamas valstybei priklausančiame žemės plote.

10. Visi ūkio subjektai Lietuvos Respublikoje pagal galiojančius atitinkamus įstatymus bei sąlygas turi teisę įsigyti žemę nuosavybės teise, o tuo tarpu laisvojoje ekonominėje zonoje

investuojančiojo subjekto teisės suvaržomos. Tokiu atveju investuotojas, nusprendęs pradėti vystyti veiklą laisvojoje ekonominėje zonoje, turi mažiau galimybių ir teisių, nei pradėdamas verslą už laisvosios ekonominės zonos ribų. Iki šiol LEZ investuotojas neturi galimybės rinktis bei nuspręsti, ar jo ilgalaikėms investicijoms parankiau žemės sklypą įsigyti nuosavybėn, ar nuomotis.

11. Lietuvoje yra visos sąlygos įkurti laisvąjį uostą Klaipėdos tarptautiniame jūrų uoste. Prijungus Klaipėdos uostą prie LEZ, jis galėtų būti paskelbtas laisvąja teritorija, o tai reikštų, kad Lietuvoje atsirastų laisvosios zonos statusą turintys LEZ-ai, tuom skatinant labiau išnaudoti LEZ galimybes. Uoste vykdomi prekių pakrovimo – iškrovimo darbai, prekių srautų pergrupavimas, todėl mokesčių atidėjimas padidintų uosto patrauklumą verslui, sąlygotų transporto paslaugų plėtrą.

12. Lietuvoje užsienio investicijas bandoma pritraukti taikant nuolaidas tik LEZ įsikūrusioms įmonėms, kai tuo tarpu kitose naujose EB šalyse – narėse, užsienio investuotojams siūlomas visas paketas mokesčių lengvatų ir paskatų kurti savo verslą tose šalyse.

13. Darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino iš dalies – veiklą LEZ vystantys subjektai mažiau varžomi mokesčių naštos, todėl turi galimybę investuoti į veiklą ženklesnę kapitalo dalį, tačiau dalį investuotojų atbaido neišspręsti žemės nuomos klausimai bei ne visos laisvosios ekonominės zonos teisinis priskyrimas laisvosioms zonoms pagal LR Muitinės įstatymą. Dėl įstatymų spragų LEZ negali pasiekti galimo LEZ efektyvumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- 1) About the IFSC, <http://www.ifsc.ie/page.aspx?idpage=6>, [žiūrėta 2009-08-12]
- 2) Airijos Centrinė Statistikos valdyba, <http://www.cso.ie/statistics/nationalacc.htm> [žiūrėta 2009-07-31]
- 3) Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=119413, [žiūrėta 2009-09-02]
- 4) Alekna M., Ofšorinių kompanijų pritaikymas versle, <http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/3c0377e96a406>, [žiūrėta 2009-08-17]
- 5) An Economic Overview of the Shannon Region 2009, <http://www.shannonireland.com/media/Media,7049,en.pdf>, [žiūrėta 2009-08-12]
- 6) Bendra informacija, <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=101598>, [žiūrėta 2009-08-06]
- 7) Bendrijos muitinės kodeksas, nustatytas Tarybos reglamentu (EEB) Nr. 2913/92, 1992 m. spalio 12 d., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992R2913:LT:HTML> [žiūrėta 2009-08-01]
- 8) Būda J., Jaskėlevičius K., Novickas J. Laisvosios ekonominės zonos: pasaulio patirtis ir Lietuvos perspektyvos.- Vilnius: LIMTI, 1989.- 51 p.- ISBN -
- 9) Čiarnienė R. Laisvosios ekonominės zonos.- Kaunas: Technologija, 1999.- 128 p. – UDK 339.543.624(075.8)
- 10) Данько Т.П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: учеб. пособие / Данько Т.П., Окрут З.М. - Москва, 1998.- 168 p. - Г98-3845 ч/з2
- 11) Дьюар С. Свободные экономические зоны – возможность и ограничения // Деловой партнер. 1999, Nr. 7.
- 12) Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2006-12-29
- 13) Europos Teisės departamento išvada Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=121506 [žiūrėta 2009-08-22]
- 14) Федеральный закон Российской Федерации от 22 июля 2005 г. N 116-ФЗ Об особых экономических зонах в Российской Федерации <http://www.rg.ru/2005/07/27/ekonom-zony-dok.html>, [žiūrėta 2009-08-01]

15) Федеральный закон Российской Федерации от 10 января 2006 г. N 16-ФЗ Об Особой экономической зоне в Калининградской области и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации <http://www.rg.ru/2006/01/19/kaliningrad-dok.html> , [žiūrėta 2009-08-01]

16) Gaižauskas V., „YIT Kausta“ statys logistikos centrą Kauno LEZ-e, 2004-09-10, [http://archyvas.vz.lt/news.php?id=232327&strid=1003&rs=80&ss=06b2a64b0d8a2d45ef3a372d44f4830c&y=2004 09 10](http://archyvas.vz.lt/news.php?id=232327&strid=1003&rs=80&ss=06b2a64b0d8a2d45ef3a372d44f4830c&y=2004%2009%2010) , [žiūrėta 2009-07-03]

17) Gerdauja V. Laisvojo uosto statusas žadina naują viltį. http://www.jura.lt/2000_04/article02_1.htm [žiūrėta 2009-11-12]

18) http://en.wikipedia.org/wiki/Vasco_N%C3%BA%C3%B1ez_de_Balboa

19) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0993:LT:NOT> [žiūrėta 2009-08-14]

20) <http://www.idaireland.com/news-media/press-releases/ida-ireland-annual-report-1/> [žiūrėta 2009-09-01]

21) <http://www.lepa.lt/lt/ApieAgentura.html> [žiūrėta 2009-09-15]

22) <http://www.lepa.lt/lt/TarptautinesIrUzsienioSaliuPrekybaSkatinanciosOrganizacijosEuropa.html> [žiūrėta 2009-09-15]

23) <http://www.wbcSD.org/templates/TemplateWBCSD5/layout.asp?MenuID=1> [žiūrėta 2009-08-01]

24) Ireland History. <http://www.iexplore.com/dmap/Ireland/History> , [žiūrėta 2009-09-02]

25) International Convention on the simplification and harmonization of Customs procedures (Kyoto Convention), <http://www.wcoomd.org/kybodycontent.htm> , [žiūrėta 2009-08-01]

26) Iš ES paramos lėšų Lietuvoje įgyvendinama per 1000 projektų, http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/aktualijos/aktualija?lbitem_id=090bdd53800b340a , [žiūrėta 2009-08-22]

27) Jurkynas M., Airijos fenomenas: pamokos, kurias dar reikia išmokti.// Atgimimas, 2001 m. lapkričio 23-29 d. Nr. 42 (681)

28) Kauno laisvosios ekonominės zonos (LEZ) teritorijos specialiojo plano viešo aptarimo su visuomene viešo susirinkimo protokolas, 2009-03-04 http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:Nd0OUTamT_MJ:www.kaunas.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/Regionine/LEZ%2520protokolas%252020090304.pdf+Kauno+laisvosios+ekonomine%28LEZ%29+teritorijos+specialiojo+plano+vie%C5%A1o+aptarimo+su+visuomene+vie%C5%A1o+susirinkimo+protokolas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESh_mLO6RhwlFoy8WVQpEv19oCJKtAPXnXPRV-qH9UF5dou4cJkEGCxQGOEMmvKdbTOAyPnTRN-

Qt2LflB7JZZXim28wG-x-VPNw-fnqAZLzRNTM9nBT5sBorqQ9nc62qmkVhgYb&sig=AFQjCNF0tKr6G1bvyyuGzg-utEn5uCudKCA [žiūrėta 2009-07-04]

29) Kennedy, K.A., Giblin T., McHugh D. The Economic Development of Ireland in the Twentieth Century. - London: Routledge, 1988. - 271 p. – ISBN-0-41-02651-2

30) Kroes N., Valstybės pagalba Nr. N 425/2004 – Lietuva. Kauno laisvoji ekonominė zona. Briuselis, Europos Komisija, 2005-06-01, http://ec.europa.eu/community_law/state_aids/comp-2004/n425-04.pdf, [žiūrėta 2009-08-15]

31) Laisvosios ekonominės zonos Lietuvoje, http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/investicijos/lez/lez.php, [žiūrėta 2009-08-01]

32) LR Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

33) LR Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymas// Valstybės žinios 1996, Nr. 109-2474

34) LR Kauno laisvosios ekonominės zonos likvidavimo įstatymas (projektas); 2004-03-04, http://209.85.129.132/search?q=cache:oPGVVBia6kMJ:www.proverzis.lt/Straipsniai/KAUNO_LEZ_LIKVIDAVIMO_ISTATYMAS.doc+Lietuvos+Respublikos+Kauno+laisvosios+ekonomin%C4%97s+zonos+likvidavimo+%C4%AFstatymas&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt, [žiūrėta 2009-07-03]

35) LR Kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004-11-26, Nr. 171-6302

36) LR Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymas// Valstybės žinios 1996, Nr. 92-2143

37) LR Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymas// Valstybės žinios, 1996 Nr. 53-1245

38) LR Konstitucija// Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)

39) LR Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2003-04-09, Nr. 34-1418

40) LR Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1995, Nr. 59-462

41) LR Muitinės įstatymas// Valstybės žinios, 2004-04-30, Nr. 73-2517

42) LR Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas// Valstybės žinios, 2005-06-18, Nr. 76-2741

43) LR Pelno mokesčio įstatymas// Valstybės žinios, 2001-12-29 Nr. 110-3992

44) LR Visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254, p. 6.2

45) Lux M., Guide to community customs legislation. Brussels: Bruylant, 2002. P. 447-448

- 46) Matutis V. Laisvasis uostas – žlugusios viltys. <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/jura/laisvasis-uostas-zlugusios-viltys-126235> [žiūrėta 2009-11-12]
- 47) Nacionalinė ataskaita, <http://www.cso.ie/releasespublications/documents/economy/current/qna.pdf>, [žiūrėta 2009-07-31]
- 48) Нилов К., Правовой режим свободных (особых) экономических зон в России и Европе. http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=454 [žiūrėta 2009-08-01]
- 49) Pabijanskas K., LEZ lengvatos negali pažeisti Bendrijos teisės. Verslo žinios, Nr. 71, 2007-04-17. P.17
- 50) Pasaulio ekonomika, <http://ekonomika.atn.lt/straipsnis/22395/lietuvos-bvp-smukimo-mastas-neretetas-nuo-nepriklausomybes-atgavimo>, [žiūrėta 2009-07-22]
- 51) Pečkaitis J. S., Mačerinskienė I. Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka.- Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008.- 80 p.- ISBN 978-9955-19-083-7
- 52) Pukelienė V., Mačys G. Europos integracijos politiniai ir ekonominiai procesai.- Kaunas: Technologija, 1997.- 124 p. - ISBN 9986-13-516-8
- 53) Sarapinienė S., Avižienis J. Š. Muitinės procedūros.- Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008.- 254 p.- ISBN 978-9955-19-091-2
- 54) Смородинская П., Капустин А. Свободные экономические зоны: мировой опыт и российские перспективы // Вопросы экономики. – 2001. – Nr. 12.
- 55) Свободные экономические зоны Ирландии. <http://bel.biz/news/6605.html>, [žiūrėta 2009-08-14]
- 56) Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, 1992 m. spalio 12 d. nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (OL L 302, 19.10.1992, p. 1)
- 57) Teisės departamento išvada Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=120929 [žiūrėta 2009-08-22]
- 58) Thinking of Investing in Europe? <http://www.shannonireland.com/>, [žiūrėta 2009-08-12]
- 59) Valstybės skola prislėgs mokesčių mokėtojus. <http://zvirbliauoge.blogas.lt/valstybes-skola-prislegs-mokesciu-moketojus-256.html> [žiūrėta 2009-11-27]
- 60) VAT Guide, Indirect Taxes Division, Dublin Castle, July 2008 (11 leidimas), P.67
- 61) Ventspilio uosto infrastruktūros projektai, <http://www.ljs.lv/dl/18.vo.doc>, [žiūrėta 2009-08-01]

62) Vilpišauskas R., Regional integration in Europe: analysing intra – Baltic economic cooperation. Florence: EUI Robert Schuman Centre (draft), 1999

63) VSD išvados užtvėrė kelią į LEZ'ą, <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15980746>, [žiūrėta 2009-09-02]

64) What is the WTO? http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm , [žiūrėta 2009-08-01]

65) Zavadzkiene D., Lietuvos užsienio prekyba ir muitų politika integruojantis į ES. http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2005/Finansai/Zavadskiene%20Daiva.htm , [žiūrėta 2009-08-01]

66) Зименков Р.И. Свободные экономические зоны,- "ЮНИТИ-Дана", 2005, - 223 p. - ISBN 5238009305

67) Wagenknecht S. Darbo dokumentas dėl mokesčių politikos vaidmens įgyvendinant Lisabonos strategiją. Europos Parlamentas: Ekonomikos ir pinigų politikos komitetas. 2007, PE 384.608v01-00. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-384.608+01+DOC+WORD+V0//LT&language=LT> , [žiūrėta 2009-09-15]

Augustinaitė E. Laisvosios ekonominės zonos ir jų steigimo Lietuvoje praktika/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. V. Rimkus. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 74 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas ir įvertintas laisvųjų ekonominių zonų teisinis reglamentavimas, kūrimosi ir kūrimo istoriniai aspektai bei vystymosi stadijos, iškeltos LEZ veiklos Lietuvoje problemos bei perspektyvos, bei pateikti įstatyminės bazės spragų, trukdančių efektyviai LEZ veiklai, šalinimo siūlymai. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama LEZ kūrimosi pasaulyje retrospektyva, atsiradimo priežastys, apžvelgiama laisvųjų ekonominių zonų klasifikacija bei pagrindiniai jų kūrimo tikslai ir uždaviniai. Taip pat pirmoje dalyje apžvelgiama ekonominė Lietuvos padėtis įvertinant užsienio investicijų pritraukimą. Antroje dalyje nagrinėjamas laisvųjų ekonominių zonų steigimo teisinis reglamentavimas, apžvelgiant LEZ steigimo Lietuvoje niuansus, analizuojami laisvųjų ekonominių zonų steigimo ypatumai Europoje, atkreipiant ypatingą dėmesį į Airijos praktiką, bei pateikiama Lietuvos ir Europos Sąjungos laisvųjų ekonominių zonų teisinio reguliavimo lyginamoji analizė. Trečioje dalyje aptariamos Airijos modelio adaptavimo Lietuvoje galimybės, atliekama LEZ steigimo Lietuvoje problemų ir perspektyvų analizė, bei pateikiamos teisės aktų, reglamentuojančių ūkio subjektų veiklą LEZ, spragos ir teisinio reguliavimo gerinimo prielaidos.

Pagrindiniai žodžiai: laisvoji ekonominė zona, užsienio investicijos, LEZ teisinis reglamentavimas.

Augustinaite E. Free economic zones and their establishment practice in Lithuania/Master of Law thesis. Supervisor Associate Professor V.Rimkus, PhD. – Vilnius, Mykolas Romeris University, Department of economy and finance management, 2009. – 74 p.

ANNOTATION

In master thesis the legal regulation, historic aspects of the creation processes of Free economic zones are analysed and estimated. The problems and perspectives of FEZ proceedings in Lithuania are raised. The offers for the elimination of legitimate basis vacancy, which disturbs the effectiveness of FEZ are proposed. In the first section of the paper the retrospective of world's FEZ creation is reviewed by theoretical aspect. Classification of free economic zones, the main purposes and tasks of those zones creation also are reviewed. In the first section the economic position of Lithuania estimating foreign investments attraction is discussed. In the second section of paper the legal regulation of FEZ establishment in Europe is examined, the nuances of FEZ establishment in Lithuania, paying particular attention to the practice of Ireland are reviewed, the comparative analysis of FEZ legal regulation in Lithuania and European Union is presented. In the third section of paper the possibilities of adaptation of Irish model in Lithuania are discussed, the problems and perspectives of FEZ establishment in Lithuania are analyzed, vacancies of laws are allowed, and the assumptions of legal regulation are proposed.

Key words: Free economic zone, Foreign investments, FEZ legal regulation.

Augustinaitė E. Laisvosios ekonominės zonos ir jų steigimo Lietuvoje praktika/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. V. Rimkus. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 74 p.

SANTRAUKA

Teisės magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes pastaraisiais metais Lietuvoje sumažėjo tiesioginių užsienio investicijų. Nemažą įtaką tam galėjo turėti 2008 metų pasaulinės ekonominės krizės padariniai, tačiau nereikia atmesti prielaidos, jog Lietuva ne viską padarė, kad taptų patrauklia užsienio investuotojams. Laisvoji ekonominė zona, kaip viena iš verslo vystymo formų, forma jau yra suradusi platų pritaikymą skirtingų savo išsivystymu, dydžiu ir tradicijomis šalių ekonomikose. Sekant įvairių išsivysčiusių pasaulio šalių patirtimi, Lietuvoje taip pat buvo pradėtas laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) steigimas. Nuo pirmojo Lietuvos LEZ įsteigimo prabėgus eilei metų, vis dar Lietuva negali pasigirti efektyvia šių zonų veikla, nors pastoviai yra ieškoma naujų investicijų pritraukimo būdų ir strategijų. Šio darbo tema buvo pasirinkta siekiant išsiaiškinti, kodėl Lietuva, būdama panašaus dydžio ir sudėties šalimi kaip Airija, nesugeba atkartoti Airijos ekonominio išsivystymo šuolio. Darbe keliami hipotezė - LEZ Lietuvoje veikia neefektyviai. Darbo tikslas: išnagrinėti Lietuvos laisvųjų ekonominių zonų steigimosi praktiką teisiniu aspektu. Tyrimo problema: Lietuvoje nepritaikomas sėkmingas Airijos LEZ vystymosi modelis. Darbo uždaviniai: aprašyti istorinius LEZ kūrimosi aspektus; išnagrinėti įvairių šalių LEZ modelius, palyginant juos su Lietuvos LEZ modeliu; išanalizuoti LEZ veiklą reglamentuojančius teisinius aktus; išnagrinėti teisinius LEZ mokestinių lengvatų taikymo principus; išskirti pagrindinius užsienio investicijų pritraukimo trikdžius. Darbo ir tyrimo metodai: mokslinės, teorinės ir periodinės literatūros analizė; dokumentų bei ataskaitų lyginamoji analizė; empirinių duomenų chronologinė analizė; užsienio šaltinių apžvalga, autorių nuomonių lyginamoji analizė. Kaip pagrindinius darbo rezultatus galima įvardinti įstatymines spragas, turinčias tiesioginę įtaką atitraukiant užsienio investicijas: LEZ investuotojams nesuteikiama galimybė įsigyti žemę savo verslui ir investicijoms, jos gali ją tik subnuomoti; Lietuvos LEZ veiklos pradžioje nebuvo teisiškai įtvirtinta „laisvosios zonos“ sąvoka, suteikianti galimybę veikti bemuičiu režimu atitinkamoje LEZ teritorijos dalyje. Darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino iš dalies – veiklą LEZ vystantys subjektai mažiau varžomi mokesčių naštos, todėl turi galimybę investuoti į veiklą ženklesnę kapitalo dalį, tačiau dalį investuotojų atbaido neišspręsti žemės nuomos klausimai bei ne visos laisvosios ekonominės zonos teisinis priskyrimas laisvosioms zonoms pagal LR Muitinės įstatymą. Dėl įstatymų spragų LEZ negali pilnai išnaudoti numatytos veiklos efektyvumo. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, metodologinė ir analitinė, bei išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

Augustinaite E. Free economic zones and their establishment practice in Lithuania/Master of Law thesis. Supervisor Associate Professor V.Rimkus, PhD. – Vilnius, Mykolas Romeris University, Department of economy and finance management, 2009. – 74 p.

SUMMARY

The master thesis subject is relevant, because the direct foreign investments diminished in Lithuania of late years. The fair influence was made by 2008 world economic crisis, but also there could be an assumption, that Lithuania was at the pains to become fascinating for foreign investors. Free economic zone, as one form of the trade development, made the wide practice in economies of countries, different by their development, size and traditions. Tagging along the practice of developed countries, the establishment of free economic zones (FEZ) were started in Lithuania. After some years from the first FEZ establishment, Lithuania still can not brag with effective zones activity, even if there are seeking of new ways and strategies to attract investments. The subject of this paper was chosen for the detection for what reasons Lithuania can not repeat the bound of economic development in Ireland, even if Lithuania is similar to Ireland by country size and addition. The raised hypothesis: the activity of FEZ is ineffective in Lithuania. Work purpose: to research by legal aspect the establishment practice of free economic zones. Research problem: the successful model of FEZ development in Ireland is not fitted to Lithuania.

Work tasks: to describe the historic aspects of FEZ creation, to research the models of different countries' FEZ and to compare with Lithuania's model, to analyse the legal documents, regulating the activity of FEZ, to explore the principles of taxing concessions in FEZ area, to display the main interferences, what disturb to attract foreign investments. Methods of thesis and research: the analysis of sciential, theoretical and periodical literature; comparative analysis of legal documents and reports; chronologic analysis of empirical data; the review of foreign sources, comparative analysis of author's opinions. The main results of work could be law vacancies that make a direct influence deflecting foreign investments: investors of FEZ have no possibility to obtain the land as their own real estate for the trade or investments. The land can be subleased from zone's administrator. When FEZ started it's activity in Lithuania, there was no the concept as free zone, what could make a possibility to operate in a duty free regime, in particular part of FEZ territory.

The raised hypothesis partly confirms – subjects, who operate in FEZ, are embarrassing less by dues, so they have possibility to invest the bigger part of their capital for the activity. But the pat of investors is deterred for the land lease pending questions. Also according to Customs Law of Lithuania Republic, not all free economic zones are legally attached to the free zones. FEZ can not be at the end of activity effectiveness resources for the vacancies of laws.

The paper consists of introduction, theoretical section, methodological and analytical section and findings. At the end of paper the list of used literature is proposed.